

Б. Әшімова, Ү. Досболатова, Ш. Аманқұлова

ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ

ӘДІСТЕМЕЛІК НҮСҚАУ

Жалпы білім беретін мектептің
қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы
10-сынып мұғалімдеріне арналған құрал

Өңделген екінші басылымы

*Қазақстан Республикасының
Білім және ғылым министрлігі бекіткен*

Алматы “Мектеп” 2010

УДК 373 (075.3)
ББК 74.266.3
Ө95

Өшімова Б., т.б.
Ө95 Дүниежүзі тарихы: Өдістемелік нұсқау: Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманит. бағытындағы 10-сынып мұғалімдеріне арналған құрал /Б. Өшімова, Ұ. Досболатова, Ш. Аманқұлова. — Өнд. 2-бас. — Алматы: Мектеп, 2010. — 120 б.

ISBN 978—601—293—213—3

Ә $\frac{4306010600-144}{404(05)-10}$ 31(2)—10

УДК 373 (075.3)
ББК 74.266.3

© Өшімова Б., Досболатова Ұ.,
Аманқұлова Ш., 2006

© “Мектеп” баспасы, көркем
безендірілуі, 2010

Барлық құқықтары қорғалған

ISBN 978—601—293—213—3 Басылымның мүліктік құқықтары “Мектеп” баспасына тиесілі

АЛҒЫ СӨЗ

Бұл әдістемелік нұсқауда “Дүниежүзі тарихы” пәні бойынша 10-сыныпта өтілетін сабақтарды тиімді ұйымдастыруға арналған сабақ өткізудің әртүрлі әдіс-тәсілдері ұсынылады. Оқу құралында оқулықтағы тақырыптарға байланысты кестелер, құжаттар, карталар, жаңа сөздер мен ұғымдар қарастырылып, түрлі тапсырмаларды орындату барысында мұғалімдерге әдіскерлік көмек көрсету көзделген. Бұл пәнді оқушыларға қызықты, тартымды әрі есте қаларлықтай етіп түсіндірудегі басты міндеттің бірі — мұғалімнің оқушыларды өздігінен жұмыс істеуге үйретуі және сол өздік жұмыстарды дұрыс ұйымдастыруы.

Әдістемелік нұсқауда сабақ өткізудің ең тиімді жолдары қарастырылған. Әйтсе де мұғалім берілген үлгілерді басшылыққа ала отырып, сабақты ұйымдастырудың басқа да оңтайлы түрлерін өздері де қарастырғаны жөн. Ол мұғалімнің шеберлігіне, тәжірибесіне байланысты.

Сонымен қатар бұл нұсқауда дәстүрлі сабақтан тыс конференция, диспут, телекөпір, саяхат, тест, викторина, аукцион сабақ, қайталау, бақылау сабағы, Бинго ойыны, т.б. сабақ түрлері берілген. Сабақты түрлендіре өткізу — оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, ойлау қабілетін дамыта түседі. Кезекті сабақтың оқушыларды ойландыратындай және өздік жұмыс істеуге ынталандыратындай болуының маңызы өте зор. Бұл құралда тақырыптарға байланысты кестелер, сызбалар, суреттер берілген. Сондықтан мұғалім сабақты өзінің шығармашылық тәжірибесімен ұштастыра отырып жүргізгені дұрыс. Сонда ғана оқушылардың тиянақты білім деңгейіне жетуге болады.

Осы әдістемелік нұсқауда көрсетілгендей, тақырыптар мен жеке сабақтарды тарих сабақтарының қандай үлгісімен немесе оқытудың қандай да бір формасымен өткізем десе де

мұғалімнің өз еркі. Бірақ сабақты оқыту әдісі, түрі сол сабақтың мазмұнына тікелей сәйкес болып, негізгі тақырыпты ашуы шарт. Тарих кабинетінің толыққанды жабдықталуы да ескерілгені жөн.

Тарих сабағының құрылысы да, әдістемесі де мейлінше сан алуан. Әдістемелік нұсқау, дидактикалық материалдар мұғалімге қосымша деректер ретінде ғана ұсынылады.

Сабақ барысында оқушылардың дәптерлеріне керекті мәселелерді жазып отыру дағдыларын үнемі жетілдіре түсу — тақырыптың басты тұжырымдарын бекітудің бірден-бір тиімді түрі.

Мұғалім өзінің қалауы бойынша XX ғасырдың басты оқиғаларына шолу жасап, керекті деректерді оқушылардың дәптерге жазып келуін тапсыруына да болады.

Дүниежүзі тарихының қоғамдық-гуманитарлық бағытын оқытуға арналған бұл әдістемелік нұсқауда бағдарламаның негізгі мәселелері толық қамтылды және ол оқулық жүйесімен жазылды.

Қорыта келгенде, қымбатты ұстаздар, бұл әдістемелік нұсқауды сіздер күнделікті сабақ барысында көмекші құрал ретінде пайдаланады деген сенімдеміз.

КҮНТІЗБЕЛІК ЖОСПАРДЫҢ ҮЛГІСІ

Пері	Тақырыбы	Сағат саны
I тарау. XX ғасырдың басындағы дүниежүзі		
1.	Еуропа елдері	1
2.	Еуропадан тысқары дүниежүзі. Азия елдері	1
3.	XX ғасырдың басындағы халықаралық қатынастардың шиеленісуі	1
4.	Бірінші дүниежүзілік соғыс	1
5.	Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы саяси әлеуметтік дағдарыстар	1
II тарау. Соғыстан кейінгі дүниежүзі (1918—1939 жж.)		
6.	Версаль-Вашингтон жүйесі	1
7.	Демократиялық толқындардың жетістіктері мен бөсеңдеуі	1
8.	Жаңа мемлекеттердің құрылуы	1
9.	КСРО-да тоталитарлық жүйенің қалыптасуы.....	1
10.	1929—1933 жылдардағы дүниежүзілік экономикалық дағдарыс	1
11.	АҚШ: “Жаңа бағыт” саясаты	1
12.	1918—1939 жылдардағы Латын Америкасы елдері..	1
13.	Ұлыбритания мен Канада соғысаралық кезеңде.....	1
14.	Италия мен Германиядағы фашизм	1
15.	Франция және Испания. Халықтық майдан.....	1
16.	Жапония	1
17.	Қытай. Моңғолия	1
18.	Оңтүстік-Шығыс Азия елдері.....	1
19.	Үндістан	1
20.	Иран. Ауғанстан. Түркия	1
21—22.	Араб елдері. Тропиктік және Оңтүстік Африка елдері	1
23.	Әлем Екінші дүниежүзілік соғыс қарсаңында	1
III тарау. Екінші дүниежүзілік соғыс (1939—1945 жж.)		
24.	Екінші дүниежүзілік соғыстың басталуы.....	1
25.	Германияның КСРО-ға шабуылы және Тынық мұхит соғысы	1
26.	Антифашистік коалицияның құрылуы. Германия мен Жапонияның тізе бігуі.....	1
27.	Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы. Қырым-Потсдам жүйесі. Біріккен Ұлттар ұйымын құру.....	1
28.	XX ғасырдың бірінші жартысындағы білім мен мәдениеттің дамуы	1
29.	Викторина	1
30.	Бақылау-қайталау сабақтары.....	1

І тарау. XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ДҮНИЕЖҮЗІ

§ 1. ЕУРОПА ЕЛДЕРІ

Сабақтың мақсаты

Біз алғашқы тақырыпты Бірінші дүниежүзілік соғыс қарсаңындағы онжылдық және жаңа индустриялық кезең, Еуропа мемлекеттерінің саяси құрылысы, сол замандағы халықтың әл-ауқатын таныстырумен бастаймыз.

XX ғасырдың басында Ұлыбритания, АҚШ, Германия, Франция, Бельгия елдері жаңа технологияны өндіріске енгізуде алдыңғы қатарға көтерілді. Ұлттық мемлекет құру идеясы мен ел экономикасын интеграциялау үдерісі кең қанат жайды. Бұл тақырыпта жалдамалы жұмысшылар ұйымдастырған жұмысшы қозғалыстары, ұлы державалар және олардың экономикасы, дүниежүзін бөліске салу мәселесі, пацифизм, ұлтшылдық, нәсілшілдік, милитаризмнің өрлеуі және қару-жарақ түрлерінің көбеюі сияқты мәселелер қамтылады. Осыған орай қалыптасқан тарихи терминдердің анықтамасымен оқушыларды таныстыра кеткен орынды.

Кезекті сабақты біз жаңаша білім беру сабағы ретінде ұсынып отырмыз. Ондағы мақсат — оқушыларға оқылатын жаңа пәнді түсінікті етіп жеткізу, олардың көзқарастарымен санасып, басқа да пәндерден алған білімдерімен байланыстыра отырып, оқушы білімін одан әрі тереңдете түсу. Кезекті тақырып мұғалімнің ауызша баяндауымен түсіндіріледі.

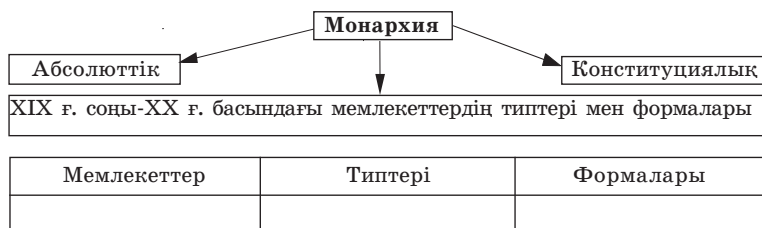
Сонымен, Бірінші дүниежүзілік соғыс қарсаңындағы Еуропа елдерінің экономикалық және саяси хал-ахуалына сипаттама беріледі. Германия, Жапония, Ресей, АҚШ, Қытай, Парсы, Түркия, Куба мен Филиппин, Англия, Австро-Венгрия, Италия сияқты мемлекеттердің аумақтарын

оқушылар картадан көрсетіп, мұғалім айтқан тұжырымдарды дәптерлеріне жазады. Осы елдердің экономикалық, саяси жағдайын сипаттау, жұмысшы қозғалыстары туралы баяндау нәтижесінде анықталған даталарды жазып отыру оқушының есте сақтау қабілетінің дамуына жол ашпақ.

Оқушыларға өз бетінше жұмыс жасауға тапсырма беру олардың ой-өрісін кеңейтеді. Оқушылар кестені пайдалана отырып, талдау, салыстыру арқылы Ұлыбритания отарларының көлемі, Норвегия, Швеция, Бельгия, Нидерланд, т.б. елдер туралы баяндайды.

Мұғалім оқушылардың сөйлеу мәнеріне көңіл бөле отырып, Еуропа елдерінің саяси құрылысындағы өзгерістер туралы, сондай-ақ осы Еуропа елдеріндегі биліктің ерекшеліктеріне ауызша тоқталып өтеді. Оған төмендегідей кесте түрінде мысал келтіреді:

Кестені оқушылар география пәнінен алған білімдеріне

сүйене отырып толтырады. Осы сияқты мысалдарды — мемлекеттік билік орнаған жерлерді оқушылар картадан көрсетіп, өз тұжырымдарын дәптерлеріне жазуына болады.

Жалдамалы жұмысшылардың жағдайы мен жұмысшы қозғалыстары және сол қозғалыстағы идеялық ағымдар туралы әңгімелеу, оған қатысты негізгі мәліметтерді дәптерге

1-кесте

Сұрақтар	Еуропа елдері				
	Италия	Германия	Франция	Англия	Ресей
Жұмысшы қозғалыстарының ерекшеліктері					
Әлеуметтік өзгерістер					

жазу оқушылардың тарихи оқиғаларды терең игеруіне көмектеседі.

Оқушыларға жұмысшы қозғалысындағы идеялық ағымдар тақырыпшасы бойынша кесте толтыруды ұсынуға болады.

2-кесте

Жұмысшы қозғалысындағы идеялық ағымдар

№	Идеялық ағымның өкілдері	Әлеуметтік теориясы	Меншік туралы көзқарастары	Саяси биліктің түрі туралы
1.	К. Маркс, Ф. Энгельс			
2.	Э. Бернштейн			
3.	Г. Плеханов			
4.	В. Ленин			
5.	К. Каутский			

Тақырыпқа қатысты термин сөздер

Пацифизм (*лат.*) — бейбітшілікті жақтайтын қоғамдық ағым.

Милитаризм — жаппай қарулану және соғысқа өзірлену саясаты.

Национализм (*ұлтшылдық*) — ұлттық жікшілдікке, артықшылыққа, басқа ұлттарға сенбеушілікке және ұлтаралық жауласушылыққа бағытталған саясат пен идеология.

Монархия (*грек.*) — бір адамның билігі арқылы мемлекетті басқару түрі.

Реформа (*франц.*) — жаңа заң актілері арқылы, сол қоғамның шеңберінде өзгерістер жасау.

Конституция — қоғамдық және мемлекеттік құрылыстың негізін, мемлекеттік органдардың жүйесін, олардың құрылымын және қызметін, азаматтардың құқықтары мен міндеттерін анықтап беретін мемлекеттің негізгі заңы.

Үйге тапсырма

§1-ке қосымша Еуропа елдері туралы газеттерден материалдар өзірлеу.

§ 2. ЕУРОПАДАН ТЫСҚАРЫ ДҮНИЕЖҮЗІ. АЗИЯ ЕЛДЕРІ

Сабақтың мақсаты

Көптеген елдердің дамуына кедергі болған отаршылдық саясаты туралы айтып беру. Басты-басты ірі мемлекеттердің отаршылдық иеліктерімен оқушыларды таныстыру.

Сабақтың барысы.

Еуропа елдерінің отарлық иеліктері туралы айта келіп, карта бойынша төменде берілген кестеге сәйкес отар елдер мен жартылай отар елдерді, доминиондық басқару жүйесіндегі мемлекеттерді көрсетіп, терминдер мен ұғымдарға тоқталып, оқушылардың дәптерлеріне жазып алуларына мүмкіндік жасау керек.

3-кесте

Отар елдер	Жартылай отар елдер	Доминион елдер
Азия және Африка елдері	Қытай, Түркия, Иран, Эфиопия, Ауғанстан	Канада, Жаңа Зеландия, Аустралия, Оңтүстік Африка
Қорытынды		

Кестеде көрсетілген Еуропаның отар елдерін “Дүниежүзінің саяси картасынан” тауып белгілеуді мұғалім оқушыларға тапсырып, кейбір отар елдердің ішкі, сыртқы жағдайлары туралы шағын түсінік беріп кетуін талап етеді. Сабақ барысында кездесетін термин сөздер мен ұғымдардың мағыналарына сабақтың соңында мұғалім мүмкіндігінше толық түсінік беріп өткені жөн. Мысалы, империализм (лат. “билік”, “басқару” — бөтен аумақты жаулап алу деген сөз).

Жапония Қытайдан Тайвань аралын тартып алды. Шетелдіктер Қытайда теміржол, телеграф тораптарын, зауыттар салды. Ресейге келетін болсақ, Маньчжурияны өзінің “ерекше мүдделі аймағы” деп жариялады. 1899—1900 жылдары бүкіл дүниежүзі Қытайдың солтүстік-шығыс аудандарындағы “Боксерлер көтерілісінің” куәгері болды. Көтерілісті “Ихэтуань” құпия қоғамы өзірледі. Бұған жауап

ретінде сегіз шетелдік державаның (Ұлыбритания, Франция, Германия, Австро-Венгрия, АҚШ, Италия, Жапония, Ресей) әскерлері Қытайға әкелініп “боксерлер көтерілісін” аяусыз талқандады. Канада, Үндістан, Аустралия, Оңтүстік Африканың кейбір елдерінде халықтардың ағылшын тілінде сөйлеу себептері неліктен екендігі туралы оқушыларға өз ойларын, пікірлерін ортаға салу жөнінде тапсырма беріледі. Мұғалім бұдан кейін оқушылардың жауаптарын толықтырып, қосымша мәліметтерді қатыстыра отырып, тақырыпты әңгімелеп берсе сабақтың мазмұны ашыла түседі.

4-кесте

Еуропада	Азияда	Африкада	Америка құрлығында	Аустралияда

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы ірі капиталистік державалардың дүниені өзара бөлісуді аяқтауы туралы төмендегі сызба-кестені толтыруды жаңа тақырыпты қайталап, жинақтау кезінде қарастыруға болады.

Сабақ барысында оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу әдісіне негізделген жаттығу жұмыстарын жүргізу тиімді болмақ. Жаттығу жұмысына арналған тапсырманың үлгісі:

1. АҚШ отарларын атап көрсетіңдер.
2. Жапония қоғамын жаңғыртудың негізгі ұрандары қандай болды?
3. Доминион деген сөздің мағынасын түсіндіріңдер.
4. Өркениет ұғымын қалай түсінесіңдер?
5. Индуизм, буддизм ұғымдарын қалай түсінесіңдер?
6. Ислам өркениеті, Еуропаландыру туралы түсінік беріңдер?

Оқушылардың сөйлеу мәнеріне де көңіл бөлу керек. Карта бойынша аталған елдер мен олардың иеліктерінің атауларын дұрыс, дәл тауып айтуын қадағалап, қандай білім негіздерін меңгергендігін айқындап алған орынды. Үй тапсырмасын орындауға белгілі уақыт беріледі. Кейбір оқушылардың карта бойынша жұмыс істеу біліктілігінің жеткіліксіздігін ескере отырып, карта бойынша қайталауға тапсырма беріп, сабақтың соңында кездескен ұғымдарды пысықтауға болады.

Доминиондардың өзін-өзі басқаруға құқығы болды. Олардың қатарына — Канада, Жаңа Зеландия, Аустралия және Оңтүстік Африка Одағы кірді. Капиталдың шоғырлануы мен дүниежүзілік шаруашылық жүйесінің қалыптасуы сипатын білдіретін капиталистік қоғам — дамудың жоғары сатысы деп қорытындылап, сабақты аяқтауға болады.

Оқушыларға Еуропадағы капиталистік дамудың жолына алғашқылардың бірі болып түскен мемлекеттер туралы хабарлама дайындау тапсырылады. Атап айтқанда, олардың қатарына Ұлыбритания, Франция, Бельгия, Швейцария, Нидерланд, Швеция және басқа да Еуропа мемлекеттері жатады.

Мұғалім оқушыларға бағыт бере отырып, кестені толтыруға көмектесу қажеттігін ескеруі керек.

Төмендегі тақырыпқа қатысты термин сөздерге тоқталып, оқушыларға түсіндіріп кетсе де болады.

Пацифизм —

Ұлтшылдық —

Нәсілшілдік —

Антисемитизм —

Дрейфус ісі —

Бекіту сұрақтары

1. Азия және Африка елдері қандай себептермен Еуропа және Американың алдыңғы қатарлы капиталистік елдерінің отарына, жартылай отарына айналды?
2. Әлемдегі өркениеттердің ерекшеліктерін атап, олардың өзара ықпалдастығы туралы түсіндіріңдер.

§ 3. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ШИЕЛЕНІСУІ

Сабақтың мақсаты

Германия — Еуропадағы күш көрсетудің жаңа орталығы. Германияның өркендеп дамуы. Балқан соғыстары мен Бірінші дүниежүзілік соғыс. Дүниежүзінің әр аймағындағы халықаралық қатынастардың шиеленісуі және Бірінші дүниежүзілік соғыстың алғышарттары. XX ғасырдың басындағы ірі державалар. Ағылшын-орыс келісімі және Үштік Одақ пен Антанта құрылуы (1907 ж.).

Міне, осы мәселелердің барлығы кезекті сабақтың мазмұнына айналуы керек.

Сабақтың барысында өткен сабақты пысықтауды да ұмытпаған жөн.

Үй тапсырмасын тексеру үшін қойылатын сұрақтар төмендегідей талаптарға сай ұйымдастырылуы керек:

1) қойылған сұрақтар әр оқушыға түсінікті және дидактикалық мақсатқа сай болуы қажет.

2) Еуропа аймағында Германия мен Италияның бірігуі нәтижесінде әлемдік сайысқа тартылатын жаңа күштер пайда болды. Бұл елдердің бас көтеруі, олардың Англия, Франция, Австро-Венгрия және Ресеймен сайысқа түсетінін айқындап берді.

Азия шеңберінде “Ұлы Азия” туын көтерген Жапония бұл өңірдегі Ресей, Англия, Германия және АҚШ пен Жапония арасындағы империалистік қайшылықтарды күшейтті.

Халықаралық тартыстардың ошағына Осман империясы да қосылды. Оның иелігіндегі Солтүстік Африка, Таяу Шығыс, Шығыс Еуропа жерлері империалистік державалардың өзара таласын тудырды.

Англияның арманы — Азиядағы, Африкадағы жерлерді бағындырып, “Ұлыбритания” үстемдігін орнату болды.

Германияның ойы Еуропаның орталығын, Таяу Шығыс пен Африканың Тынық мұхиттағы жерлерін басып алып, “Ұлы Германия” немесе “Орталық Еуропа” бірлігін құру еді.

Дүниежүзінің дамыған елдеріндегі бетбұрыстар. XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында АҚШ пен Германия арасы шиеленісе түсті. Бұл кезеңдегі Германия

капитализмінің отаршылдық саясатының күшеюі АҚШ саясатына едәуір кедергі келтірді. Германия мен АҚШ арасында Латын Америкасы мен Шығыс Азия үшін өзара тартыстар күшейді. АҚШ пен Германия қайшылықтарының пісіп-жетілуі халықаралық қатынастардың шиеленісуін күшейтіп, Бірінші дүниежүзілік соғыс себептерінің негізін қалады. Отарларды бөлшектеуге қатысты соғыстың бірі — Ағылшын империалистерінің Оңтүстік Африка Республикаларына қарсы шайқастарымен байланысты болды.

XX ғасырдың басында Жапония едәуір күшті әскери елдердің қатарына қосылып, басқыншылық саясат жүргізе бастады.

1904—1905 жылдары орыс-жапон соғысы Қиыр Шығыстағы ықпалды аймақтарды қайта бөлісуге бағытталды.

Соғыстың нәтижесінде Жапония Оңтүстік Маньчжуриядағы үстемдігін бекітіп, 1910 жылы Кореяны өзіне түгел бағындырды.

XX ғасырдың басында Германия күшті теңіз флотын салу бағдарламасын іске асыруға кірісті. 1900 жылы маусымда Рейхстаг бұл бағдарламаны бекітті. 1915 жылға дейін Германия 34 линкор, 45 крейсер және 100-ден астам кеме-лерді жасауға кірісті.

Үштік Одақ пен Француз-Ресей одағы құрылғаннан кейін, Еуропада ірі державалардың өзара күштері жағынан біріккен милитаристік екі топ құрылды. Оның бір жағында Германия мен Австро-Венгрия болды. Ұлыбритания алғашқы кезде бұл екі топқа қосылған жоқ, керісінше бұлардың арасындағы араздықты өршітуге тырысты.

Дүниежүзіндегі жағдайдың бұлайша күрт өзгеруі Ағылшын дипломатиясын “одақтас жолдас” іздеу әрекетіне итермеледі.

1904 жылғы Марокко дағдарысы Франция мен Англияның өзара жақындасуын тездетті. 1904 жылы ағылшын-француз келісімі жасалды, бұл келісім Антанта деген атпен мәлім болды.

Марокко мәселесіне Германия да араласып, бұл жерде басқа елдердің басымдығына ерік берілмейді деп жариялады.

Дүниежүзін бөлісудегі алғашқы әрекеттер. Халықаралық қайшылықтардың шиеленісуі ағылшын-француз одағын кеңейту мәселесін көтерді. Бұл одаққа Ресейді тарту қажеттілігі анықталды. Германия қаупін ескере отырып,

Англия Ресеймен жақындасуды тездетті. 1907 жылы ағылшын-орыс келісіміне қол қойылды. Осы келісім нәтижесінде Англия мен Ресей Ирандағы, Ауғанстан мен Тибеттегі өзара дауларын шешіп алды. Ресей мен Англия Иранды өзінің ықпал ету аймағына айналдырды. Елдің оңтүстік бөлігінде ағылшын империалистері, солтүстігінде Ресей империалистері қожалық етті. Ағылшын-орыс келісімі Үштік Одақ пен Антантаның құрылуын аяқтады. Англияның Франциямен және Ресеймен жасаған келісімдері Германияға қарсы соғысты әзірлеудегі маңызды кезең болды.

Әскери одақтардың құрылуы. Ағылшын-орыс келісімі және Үштік Одақ пен Антантаның құрылуы мәселесін қарастырғанда “Дүниежүзінің саяси” картасын пайдалана отырып, Одаққа кірген мемлекеттерді жылжымалы түрлітүсті қағаз ленталармен белгілеп, тақтаға одақтардың құрылған уақыттарын жазып қоюға болады.

Немесе сызық түрінде көрсетіп жұмыс дәптерлеріне жазып алуларына тапсырма беруге болады. Осыдан кейін одақтардың құрылу себептерін қысқаша түсіндіріп кеткен абзал.

Балқан Одағы және Бірінші Балқан соғысы (1911—1912 жж.). XX ғасырдан бастап, Германия және Австро-Венгрия Балқан түбегі мен Түркия жеріндегі үстемдіктерін күшейтуге тырысты.

1908 жылы жас түріктер төңкерісінен кейін Осман империясының ыдырауы тездеді. 1908 жылы Австро-Венгрия, Босния мен Герцоговина жерлерін басып алды. Бұл екі аймақ Осман империясының құрамында болатын. Дәл осы

мерзімде Болгария тәуелсіздігін жариялады. Сербия мен Ресей елдері мұндай басып алуды қолдамады.

Екінші Балқан соғысы. Бірінші Балқан соғысы бұл өңірдегі күштердің арасалмағын өзгертті. Сербия күшейіп Түркия мен Австро-Венгрияның ықпалы әлсірей түсті.

Австро-Венгрия топтарының жеңісіне сеніп, 1913 жылы 29 маусымда Болгария Сербия мен Грекияға соғыс жариялады. Нәтижесінде Екінші Балқан соғысы басталды.

Бірақ Болгария тез арада жеңіліп қалды. Түркия әскерлері Адрианополь қаласын басып алды. Осы жағдайда Ресей Болгарияға дипломатиялық қолдау беріп, 1913 жылы 10 тамызда Бухарест қаласында бітім шартына отырды.

Сербия Македонияның өзіне тиесілі бір бөлшегіне қоса Болгарияға тиісті жерін алды. Оңтүстік Македония мен Фракияның бір бөлшегін Грекия иеленді.

Фракияның қалған бөлшегі және Адрианополь қаласы Түркияға қайтарылды. Румыния Оңтүстік Добруджа жерін басып алды. Сөйтіп, Балқан түбегі қайта бөлшектенді. Балқан түбегіндегі елдердің бір-біріне сенімі сарқылып, ол Еуропаның “жарылғыш қоймасына” айналып, дүниежүзілік соғысқа ұласты.

1914 жылдың көктемінде ірі державалардың арасындағы қайшылықтар өзінің шарықтау шыңына жетті. Қайшылықтар тек қана ірі одақтастардың қатарында ғана емес, тіпті одақтас топтардың өз араларында да шиеленісе түсті.

Германияның басқарушы топтары көп ұлттық Габсбург империясы мен Австро-Венгрия одағын сақтауға күш салды.

1900—1914 жылдардағы саяси-соғыс одақтары

Жылдар	Антанта		Орталық держава	
	одақ	келісімшарты	одақ	келісімшарты
1	2	3	4	5
1879			Германия, Австро-Венгрия	Үшінші державамен соғыс болған жағдайда

1	2	3	4	5
				әскери көмек көрсету
1882— 1915			Үштік Одақ — Германия, Австро- Венгрия, Италия	Соғыс болған жағдайда әскери көмек көрсету
1893	Ресей- Франция	Үшінші державаның соғыс бастауы, әскери конвенция		
1902	Англия— Жапония	Экономикалық және дипломатиялық көмектесу келісімі		
1904	Англия — Франция	Африкаға өсері. Египет— Англия Марокко — Франция		
1907	Англия— Ресей	Азия шекарасы Ауғанстан— Англия, Тибет — Иран (Персия)		
1907	Ресей— Жапония	Қытайға өсері. Ресей. Жапонияның Оңтүстік Маньчжурияға және Кореяға қызығушылығы		
1912— 1913	Балқан одағы (Сербия, Болгария, Грекия, Черногория)	Түркияның және Австро-Венгрияның қарсыласуы		

Балқан түбегіндегі жергілікті шайқастар біраз жылдардан кейін дүниежүзілік соғыс өртіне айналды.

Сабақ соңында мұғалім оқушыларға төмендегі кестені толтыру жөнінде тапсырма береді. Бұл — алдымен оқушылардың жаңа сабақты қалай түсінгендігін тексеруге және өз беттерінше оқулықты пайдалана отырып, жұмыс істеуіне мүмкіндік туғызады.

Жаңа сабақты пысықтау

Сұрақтар қою арқылы оқушылардың алған білімін бекітіп, үйге тапсырма беріледі.

Ұсынылатын әдебиеттер

1. *Сороко-Цюпо О. С., Смирнов В. П., Строганов А. И.* Мир в XX веке. М., 1999.
2. *Қожахметұлы К., Шүпеков Ә., Ғұбайдуллина М., Дәкенов М.* Дүниежүзі тарихы. (1914—1945 жж.) Қоғамдық гуманитарлық бағыт. 10-сынып оқулығы. Алматы. “Мектеп”. 2010.
3. Первая мировая война. Пролог XX века. М., 1998.
4. *Вяземский Е. Е., Стрелова О. Ю.* Методика преподавания истории в школе. М., “Владос”. 2000.
5. Все предметы школьной программы в схемах и таблицах. История, география. М., Олимп. 1997.

§ 4. БІРІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС

Сабақтың мақсаты

Австро-Венгрияның және Германияның қимылдарына баға беру. Үштік Одақ және Антанта блоктарына талдау жасау, стратегиялық әскери жоспарларды салыстыру. 1914—1915 жылдардағы соғыс қимылдары. Соғысушы елдердегі саяси-әлеуметтік дағдарыстар. Шілде дағдарысы, Батыс майдандағы соғыс, Еуропа мен Азиядағы соғыс қимылдары. 1916 жылғы соғыс қимылдарының ерекшеліктері. 1917—1918 жылдардағы соғыс қимылдары. АҚШ-тың соғысқа кірісуі.

Жаңа сабақты игеру

Мұғалім өтілетін сабаққа арнайы дәріс дайындайды. Оған оқулықты және басқа да әдебиеттерді кеңінен пайдаланады.

Жаңа сабақтың сұрақтары

1. Соғысқа қатысушы елдердің мақсаттары мен міндеттері.
2. Шілде дағдарысы.
3. Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуы мен барысы.
4. Батыс майдандағы шайқас.
5. Еуропа мен Азиядағы соғыс қимылдары.
6. 1917—1918 жылдардағы соғыс қимылдары.

Мұғалім әңгімелесу арқылы және сұрақ-жауап әдісін пайдалана отырып, XIX ғасырдың 80—90-жылдарындағы халықаралық жағдайдың шиеленісуі екі әскери блоктың құрылуына алып келгендігі туралы айтады. Оқушыларға “1881 жылғы “Үштік Одаққа” қандай мемлекеттер кірді?” деген сұрақ қойылып, картадан сол елдерді табу тапсырылады. 1881 жылғы “Үштік Одақ” Англияға қарсы бағытталса, 1882 жылы Францияға қарсы бағытталғандығы туралы баяндайды.

XX ғасырдың бас кезіндегі халықаралық жағдайдың одан өрі шиеленісе түсуінің себептерін айқындай отырып, екі соғыс одағының нақты қалыптасуының суреттемесін тақтаға сызып көрсеткен тиімді болмақ.

Енді өткен сабақпен байланыстыра отырып 1870—1871 жылдардағы Франция-Пруссия соғысынан кейінгі Германия

XX ғасырдағы халықаралық жағдайдың өзгеруі

1891—1892 жж. әскери-саяси одақ Ресей-Франция	Ресейдің Австро-Венгриядан, Германиядан алшақтауы. Франциямен жақындасуы	Германияның Балқан ісіне араласуы. Австро-Венгрияға жақындасуы
Нәтижесінде: Еуропада		
I блок Үштік Одақ: Германия, Австро-Венгрия, Италия	II блок Антанта: Франция, Ресей, Англия	

мен Франция қарым-қатынастарының шиеленісе түсуінің себептерін қарастырған дұрыс.

Балқан не себепті халықаралық шиеленістің орталығы болды? Босния дағдарысында 1908—1909 жылдары Австро-

Бірінші дүниежүзілік соғыс оқиғалары

Дата	Оқиғалар	Нәтижесі
1	2	3
1914 ж. 28 маусым	Франц Фердинадтың өлімі	Австро-Венгрия өкіметіндегі жанжал, Сербиямен соғыстың себептері
1914 ж. шілде	Германия мен Австро-Венгрияның дипломатиялық қатынасы. Ресейдің Сербияға, Францияның Ресейге көмегі. Англияның тоқтам айтуы	Германия мен Австро-Венгрияның Еуропадағы соғысқа кіруі
1914 ж. 23 шілде	Австро-Венгрия Сербияға ультиматум жариялады	Сербияның ультиматумды қабылдауы оны тәуелді мемлекет етеді
1914 ж. 28 шілде	Австро-Венгрия Сербияға соғыс ашты	Балқандағы соғыс қимылдарының басталуы. Ресей мобилизация жариялады
1914 ж. 1 тамыз	Ресейдің мобилизация жариялауына орай Германия оған қарсы соғыс ашты	Франция мен Англияның соғысқа қатысуы
1914 ж. 3 тамыз	Германия Францияға соғыс ашты, оның әскерлері Бельгияға баса көктеп кірді	Батыс майдандағы соғыстың басталуы
1914 ж. 4 тамыз	Англия Германияға соғыс ашты	Соғыс дүниежүзілік сипат алды
1916 ж. 21 ақпан	Верден шайқасы	
1916 ж. қыркүйек-қараша	Сомма өзеніндегі шайқасы	
1916 ж. 31 мамыр-1 маусым	Ютландия шайқасы	
1916 ж. маусым	“Брусиллов өткелі”	
1917 ж. соғыс қимылдары	Германия-Антанта елдері арасындағы шайқастар	
1918 ж.	Ресей-Германия соғыс қимылдары	
1918 ж. қыркүйек-қараша	Германия-ағылшын-француз соғыстары	

Венгрия мен Ресейдің Балқан саясатына араласуының себебі неде? Оның атқарған рөлі туралы не айтар едіңдер? Міне, осы сауалдар төңірегінде әңгімелей отырып, Бірінші дүниежүзілік соғыстың шығу себептерін және соғыстың басталуы туралы мұғалім оқулық материалы көлемінде баяндайды. Сонымен қатар бұл мәселені “Бірінші дүниежүзілік соғыс оқиғалары” атты кестені пайдаланып, түсіндіруіне болады.

Кестенің үшінші бөлігін оқулық пен мұғалімнің лекциясын пайдалана отырып, оқушылардың өзбеттерімен толтыруына тапсырма беруге болады. Кесте оқушылардың соғыстың жүру барысын анықтап, оқытылғалы отырған материалды тез меңгеруіне көмектеседі.

§ 5. БІРІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДАРЫСТАР

Сабақтың мақсаты

Бірінші дүниежүзілік соғысқа қатысқан елдердің жағдайын баяндау, жалпы бұқара халықтың жағдайын сипаттау. Дүниежүзілік соғыстың зардаптары, Ресейдегі Ақпан революциясы мен Қазан төңкерісінің дүниежүзі елдеріне әсері. Соғысқа қатысқан елдердің экономикалық жағдайына сипаттама беру және қорытындылау. Оқушылардың бұдан бұрынғы сабақтардан алған білімдеріне сүйене отырып, олардың осы мәселе жөніндегі білімдерін естеріне қайта түсіру, одан әрі дамыту бағытында түрлі сұрақтар беру. Бірінші дүниежүзілік соғыстың барысы және сол соғысқа қатысқан елдер туралы, Германия, Франция, Англия, Ресей елдерінің жағдайы туралы оқушыларға сұрақ қойып, тақырып материалдарын еске түсіреді. Одан әрі сол елдерге жеке-жеке сипаттама беріледі.

Сабақты үй тапсырмасын сұраудан бастаған дұрыс. Үйге берілген тапсырманы оқушылардың қалай орындағанын тексеру және бағалау. Ол үшін бірнеше сұрақтар дайындап келуге болады. Содан кейін мұғалім өткен оқу материалына қорытынды жасай отырып, бүгінгі өтілетін материалмен байланыстырады. Бірінші дүниежүзілік соғысқа қатысқан елдердегі жағдай туралы оқушылардан сұрап, еске түсіріп, одан әрі сол елдерге жеке-жеке сипаттама береді.

Соғыстың үшінші жылында армияны және халықты

азық-түлікпен қамтамасыз ету қиындай түсті. Әуелі Германияда, содан соң басқа елдерде азық-түлік және өнеркәсіп тауарларын үнемдеп бөлу тәртібі енгізілді. Сонымен қатар май, ет тағамдары, картоп, киім-кешек тұтынушыға карточкаға ғана сатылды.

Дүниежүзілік соғыстың салдарына және соғысқа қатысқан елдердің әлеуметтік саяси жағдайына тоқталған кезде мұғалім тірек белгілеріне сүйеніп түсіндіргені жөн. Бұл тірек белгілерінің нақты, айқын, адамның назарын өзіне еріксіз аударатындай етіп жасалғаны дұрыс. Келесі жолы үй тапсырмасын тексерген кезде де оқушыларға осы тірек белгілерін пайдалана отырып, мынадай талаптар негізінде:

1) белгілі бір мемлекетке байланысты;

2) белгілі бір тірек белгілеріне байланысты әңгіме құрастыруы мүмкін.

Оқушыларға төмендегі сұрақтарды ұсынуға болады:

1. Дүниежүзілік соғыстың зардаптары.

2. Ресейдегі Ақпан революциясының дүниежүзі елдеріне әсері.

3. Үштік одақтың жеңілуі және бірінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы.

Германия мен Ұлыбритания арасында ұрыстар, әсіресе теңіз шайқастары қатты жүрді. Екі жақтан да адам және материалдық шығын көп болды. Суүсті кемелерін неміс сүңгуір қайықтары үнемі атқылап, Британ кемелерін суға батырып отырды, т.б.

Осылайша оқушылар кішігірім әңгімелер құрастыру арқылы үйге берілген тапсырманы ойша елестете отырып қайталап бекітіп шығады.

Сонымен бірге Францияның жағдайы да нашарлады. 1917 жылы Франциядағы астық егілетін жерлердің көлемі 67%-ға кеміді. Соғыс жылдарындағы елдің ішкі қарызы 34 млрд доллар (1914 ж.), 116 млрд франк мөлшеріне жетті (1918 ж.). Елдің АҚШ-пен Англиядан алған қарыз мөлшері 5,4 млрд доллардан асты.

Соғысқа орасан көп адам күштері тартылады. 1918 жылғы бір күнгі соғыс шығындары мынадай мөлшерде болғаны анықталады:

Германия үшін — 73 млн сом,

Франция — 60 млн сом,

Англия — 78,5 млн сом,

Ресей — 55,5 млн сомнан артты.

Осы және басқа да сандық көрсеткіштерді тақтаға жеке-жеке жазып көрсету керек. Сонда оқушылар көру, есту, жазу және есте сақтау қабілеттері арқылы берілген сандарды есте сақтайды.

Тақырып бойынша келесі тоқталатын мемлекет — Ресей. Ресей империясын жабдықтау үшін 9,640 мың т. ұн, 1397 мың т. жарма, 3739 мың тонна ет, 511 мың тонна май, 50 млн шинель, 65 млн пар аяқкиім, 12 млн тон, 15 млн пар пима қажет болды.

Соғыс жылдарында Ресейде 15 миллион тұрғын әскерге шақырылды, яғни халықтың 10%-дан астамы әскер қатарында болды. Ауылда өндірілетін егіннің өнімі төмендеді. Көлік жүйесінің қирауы, вагон мен паравоздардың жетіспеуі, Сібір аймағындағы астық қорларын орталыққа жеткізе алмау салдарынан халықтың әл-ауқаты нашарлай түсті.

Бұдан кейін 1916 жылғы Ресейдегі, Қазақстан мен Орталық Азиядағы көтерілістер туралы айтылады. Қазақстандағы көтерілістің басты оқиғалары Торғай және Ырғыз уездерінде болды. Онда Аманкелді Иманов бастаған көтеріліс және оған Әліби Жангелдиннің көмек көрсеткені туралы сөз болады.

1917 жылдардың басында Ресейде жаңа революция нышаны байқалды. Ол — Ақпан революциясы еді. Осы жөнінде толық мағлұмат беріп өткен орынды. Өйткені Ақпан революциясының КСРО көлеміндегі маңызы ерекше болды.

Германия бастаған “Үштік Одақтың” жеңілуі және соғыстың аяқталуы. Тақырып материалдарын әңгіме түрінде түсіндіріп, сандық көрсеткіштерді тақтаға жазып, көрнекі материалдар негізінде берген тиімді болмақ. Ал содан соң соғыстың басталуы мен барысы, аяқталуы туралы мәліметтерді оқушылардың дәптерлеріне қысқаша жазып алғаны дұрыс.

Германия одақтастары талқандалып, тізе бүгуге мәжбүр болды. 1918 жылы 20 қыркүйекте Болгария, 30 қазанда Түркия, 30 қарашада Австро-Венгрия уақытша бітімдерге қол қойып, жеңілгендерін мойындады. Германия жеңілетіндігін түсінді.

1918 жылы 6 қарашада неміс делегациясы майдан шебінен өтіп, уақытша бітім жасауды өтінді. Маршал Фоштың

штаб вагонында Германия мен Антанта мемлекеттері арасында уақытша бітімге қол қойылды. Фош штабы “Оқ ату тоқталсын!” деген бұйрық берді.

11 қараша күні сағат 11.00-де соғыс қимылдары тоқтатылды. Сөйтіп, Бірінші дүниежүзілік соғыс аяқталды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс 4 жыл 3 ай 10 күнге созылды. Бұл соғыс әлемдегі ең ірі соғыстардың біріне айналды. Соғыстың барысында және революциялық сілкіністердің нәтижесінде Романовтардың, Габсбург, Гогенцоллерн, Түрік сұлтанының империялары қирады, отаршыл державалардың тірегі де әбден әлсіреп бітті.

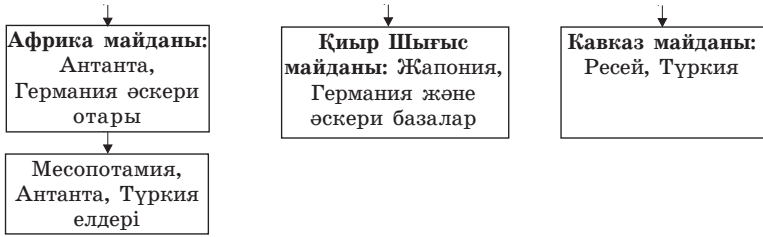
Сабақ барысында оқушылардың белгілі бір деңгейлік таңбалармен жұмыс істеуін ұйымдастырған тиімді болмақ. Өйткені мұндай деңгейлік таңбалармен жұмыс істеу оқушылардың ойлану қабілетін арттырып, зейінін жинақтауға мол мүмкіндік берері даусыз. Ал ондай деңгейлік таңбаларды ойлап табу, ұйымдастыру мұғалім тәжірибесінің молдығын, әдіс-тәсілінің тереңдігін айқындап берері даусыз.

Тексеруге арналған сұрақтар

1. Кестедегі ақпан революциясының дүниежүзі елдеріне әсері қандай болды?
2. Бірінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы туралы деректі фильмдер мен көркем әдебиеттерден оқыған мәліметтерді пайдаланып сипаттама беріңдер.
3. Болгария мен Түркия мемлекеттерінің тізе бұғуі туралы өз пікірлеріңді айтып беріңдер.
4. Бірінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы туралы әңгімелеп беріңдер.

1914—1918 жылдардағы Бірінші дүниежүзілік соғыс

Жоғарыда келтірілген кесте арқылы мұғалім сабақтың негізгі мазмұнын түсіндіргеннен кейін, оқушылардан келесі жаттығулар мен тапсырмаларды өз беттерімен орындауды талап етуге болады.

II тарау. ЕКІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ӘЛЕМ (1918—1939 жж.)

§ 6. ВЕРСАЛЬ-ВАШИНГТОН ЖҮЙЕСІ

Сабақтың мақсаты

Париж конференциясының жұмысы барысындағы тарихи жағдайларды сипаттау. Жеңіске жеткен елдер арасындағы қарама-қайшылықтар, Ұлттар Лигасы, Версаль-Вашингтон жүйесінің тұрақсыздығы, КСРО-ның мойындалуы, Германиядағы халықаралық жағдай. Рейн пактісі туралы айту.

Мұғалім өз кабинетін сабаққа сәйкес безендіруді де естен шығармауы керек. Карта, “Версаль-Вашингтон жүйесі” кестесі, оқулық. Үй тапсырмасын сұрауға арналған тақырыптық карточкалар жасалып, оқушыларға таратылады да дайындалуға 5 минут уақыт беріледі. Бұл карточкалар мынадай тақырыптар мен сұрақтар төңірегінде құрылғаны тиімді болмақ. Біз солардың кейбір үлгісін ғана ұсынып отырмыз:

1. Париж конференциясы.
2. Жеңімпаздар арасындағы қарама-қайшылық. Вильсонның “14 тармағы”.
3. Версаль бітімі.
4. Ұлттар Лигасы.
5. Жаңа мемлекеттердің құрылуы.
6. Вашингтон конференциясы.
7. Версаль-Вашингтон жүйесінің тұрақсыздығы.
8. КСРО-ның мойындалуы.
9. Германияның халықаралық жағдайы. Рейн пактісі.

Жаңа сабақтың жоспары

Мұғалім жаңа сабақтың тақырыбын, мақсатын, жоспарын оқушыларға ұсыну үшін сол тақырып туралы негізгі айтылатын мәселерді терең талдап, алдын-ала ойластырып алғаны жөн. Жоспар мұғалімнің қалауынша негізгі тақырыпқа сай құрылуы керек. Мысалы, президент Вильсонның

Жоспары	Оқу тәсілі мен түрі
1. Париж конференциясындағы жеңіске жеткен мемлекеттердің ұстанымдары мен жоспарлары	1. Мұғалімнің баяндамасы: “Париж конференциясындағы жеңіске жеткен ұлы державалардың әрекеті” деген тақырыпта конспект даярлау. Құжаттармен жұмыс істеу (В.Вильсонның “14-тармағы”). Құжаттарды талдай отырып, неліктен В.Вильсон қағидасының Ұлыбритания мен Франция үшін қажетсіз болғанын анықтау
2. Версаль бейбіт келісім шартының талабы	2. Мұғалімнің хабарландыруы. Картамен, оқулықпен жұмыс
3. Ұлттар Лигасын құру, “мандат жүйесі туралы” түсінік	3. Мұғалім баяндамасы
4. Еуропадағы аумақтық өзгерістер	4. Картамен жұмыс. “Версаль-Вашингтон” кестесін пайдалану
5. Вашингтон конференциясы	5. Бұл сұрақты оқушылардың өзіндік жұмысына беруді ұйғардық
6. Версаль-Вашингтон жүйесінің тұрақсыздығы	6. Мұғалімнің қорытындысы, құжаттарды талдау (Дж. Кейнстің бейбіт келісімге экономикалық қарсылығы туралы)

АҚШ конгресіне жолдаған “14 тармағы”, т.б. немесе оны мына төмендегідей кесте түрінде де жасауға болады:

Маңызды оқиғалар

18 қаңтар, 1919 ж. — Бейбіт Париж конференциясының басталуы;

28 маусым, 1919 ж. — Германиямен бейбіт келісім шартқа қол қойылды;

1921—1922 жж. — Вашингтондағы конференция.

Негізгі тұлғалар

В.Вильсон, Ж.Клемансо, Д.Ллойд-Джордж, Дж.Кейнс.

Мұғалім конспектісінің үлгісі:

Бірінші дүниежүзілік соғыс бітісімен, жеңіске жеткен елдер алдында дүниежүзін өздеріне ұтымды жолмен қайта бөлісу міндеті тұрды. Осы міндетті орындау үшін және бітім шарттарын дайындап, қол қою үшін Парижде бітім конференциясы шақырылды. Ол өз жұмысын 1919 жылдың 18 қаңтарында бастады. Оның жұмысына 27 елдің өкілдері қатысты. Өуелден-ақ оның антидемократиялық сипаты көрініп қалды. Конференцияның жұмыс тәртібін өзге елдердің мүддесімен санаспаған ұлы державалардың өкілдері жүргізді.

Францияның премьер-министрі Жорж Клемансо, Англияның премьер-министрі Дэвид Ллойд-Джордж, АҚШ Президенті Вилсон мәселені оңаша шешті. Конференцияға жекелеген елдердің өкілдері шақырылмады, азамат соғысы жүріп жатқан Ресей де қатыса алмады.

АҚШ-тың әскери қуаты артты, оның дүниежүзілік жетекшілік мүмкіндігі күшейді. Осыдан келіп АҚШ-тың Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін дүниежүзін қайта бөлісу бағдарламасы қалыптасып, онда халықаралық қарым-қатынастардың жаңа қағидалары белгіленді. Бұл мәселе президент Вильсонның 1919 жылдың 18 қаңтарында АҚШ конгресіне жолдаған “14 тармағында” баяндалып, халыққа жарияланды.

Онда Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында отарлар мен ықпал жасау аймақтарын қайта бөлісу мақсатында қол қойылған Антанта елдері арасындағы барлық құпия келісімдер, теңізде жүзу еркіндігін қамтамасыз ету, кеден кедергілерінің бәрін жою және халықаралық деңгейде *ашық есік* пен *тең мүмкіндік* қағидаларын мойындау, қару-жарақ шығаруды шектеу, келіссөздерді ашық және жария түрде жүргізу мәселелері көтерілді.

Париж конференциясы Ұлттар Лигасын құру жөнінде шешім қабылдаған болатын. Вильсонның басшылығымен Жарлықтың негізі қысқа мерзімде 1919 жылдың 14 ақпанында дайын болды. Лиганың басты мақсаты — халықтар арасындағы ынтымақтастықты дамыту, бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету деп есептелді.

Париж және Вашингтон конференцияларының шешімдері соғыстан кейінгі халықаралық қарым-қатынастар үлгісінің негізін қалаған “Версаль-Вашингтон жүйесін” қалыптастырды. Бұл жүйенің құрылуы соғыстан кейінгі шиеленістерді бәсеңдетуге мүмкіндік берді. Халықаралық қарым-қатынастардың жаңа қағидалары бекітілді.

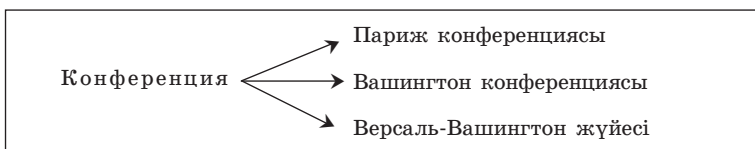
Халықтардың өзін-өзі билеуі мойындалды, соғысты мемлекетаралық даулы мәселені шешудің құралына айналдырудан бас тартылды. Бейбітшілікті сақтаудың халықаралық ұйымы ретінде Ұлттар Лигасы құрылды.

Жаңа тақырыпты оқып-үйрену

Тақырыптың көлемі оны меңгеруге қиындық келтірмейтіні анық. Материалдың тақырыпшалары нақты өрі түсінікті. Мұғалім материалды оқытуға кірісер алдында бұл сабақта не жайлы әңгіме болатынын айтып, шәкірттердің сабаққа деген ықыласын арттыра түседі. Тиімді әдіс — *баяндау*. Ұстаз тақырыпшаларды тақырыптың көлемін ескере отырып, өзінің қалауынша бірнеше оқушыға бөліп оқытады, әр тақырыпшаның мазмұнын оқушыларға өз сөздерімен айтқызады, сұрақ-жауап арқылы толықтыра түседі. Әр мәселеге өзі қысқаша қорытынды жасайды, кездескен деректер мен оқиғалар есте жақсы сақталу үшін тақтаға жазылады. Оны оқушылардың дәптерлеріне жазып отырғандары да дұрыс. Әр оқиғаны және кездескен жаңа сөздерді тақтаға жазып, оған оқушылардың назарын аударып отыру қажет. Мәселен, екі тақырыпша бойынша ең маңызды және оқиғаға тікелей байланысты деректерді дәптерге жаздыру керек.

Оқу материалындағы тақырыпшалардың бөрінің білімдік, тәрбиелік, дамытушылық мүмкіндіктері мол екенін жоғарыда айттық. Оларды дұрыс орындауға басты көңіл бөлгеніміз жөн. Мысалы, 1-тақырыпша бойынша мұғалім мынадай сұрақтар қоя отырып, сабақты жалғастырады:

1. Париж конференциясында қандай мәселелерде ірі державалардың ұстанымдары сөйкес келмеді?
2. Вильсонның “14 тармағының” мәнісі неде?
3. Версаль бітімшарты бойынша Германия өз аумақтарынан неліктен айырылды?
4. Вашингтон конференциясы қандай шешімдер қабылдады?
5. КСРО-ны қандай мемлекеттер мойындады?
6. Версаль-Вашингтон жүйесі неліктен тиянақты болмады?

Қаралған негізгі мәселелер

1. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі халықаралық жағдай.
2. Ұлттар Лигасын құру туралы шешім қабылданды.
3. Ұлттар Лигасы құрылды.
4. Ресейдің батыс шекарасында жаңа мемлекеттер құрылды.
5. Версаль-Вашингтон жүйесі.
6. Дидактикалық материалдарды пайдалану.
7. Чайнворд, т.б.

Қорыта келгенде Версаль-Вашингтон жүйесі әділетсіз болды. Бітім шарттарына қол қою жеңіске жеткен елдер арасындағы негізгі қарама-қайшылықтарды түпкілікті реттей алмады.

Сабақ соңында мұғалім оқушыларға тақырыпқа байланысты бекіту сұрақтарын ұсынса артықтығы бола қоймас.

Бекіту сұрақтары

1. Версаль-Вашингтон жүйесі неліктен осал болды?
2. Еуропада қанша жаңа мемлекет пайда болды?
3. Еуропа шекарасы қалай өзгерді?

§ 7. ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ТОЛҚЫНДАРДЫҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ МЕН БӘСЕҢДЕУІ

Бірінші дүниежүзілік соғыс адамзат қоғамының ой-сезімін түпкілікті өзгертіп, олардың енді мұндай соғысқа дейінгі жағдайға қайтып оралмайтынын дәлелдеді. Соғыс кезіндегі елдің жағдайы, халықтың ауыр тұрмысы, жұмыс мерзімінің ұзақтығы, ер азаматтар үшін жалпыға бірдей еңбек міндеткерлігінің енгізілуі, халықты азық-түлікпен қамтамасыз етудің нашарлауы, азық-түлік тауарларын үнемдеп сату және карточкалар бойынша беру тәртібі жаппай наразылық тудырды.

Әрине кезекті сабақты өткізу — тәжірибелі мұғалімдер үшін өте жеңіл. Кезінде 80-жылдары шыққан сабаққа арналған кинофильмдер мен диафильмдер кейбір мектептерде әлі күнге дейін оқушыларға қызмет көрсетіп жатса, соңғы кезде көптеген қосымша материалдарды іздестіріп, көрнекі құралдарды жасау, табу қиынға түсіп жатады. Материалдық базалары жетілген мектептер бұл сабақты бейнефильмдер үзіндісін пайдалану арқылы өткізсе, мұндай құралдармен жабдықталмаған мектеп мұғалімдеріне

түскен негізгі ауыртпалықты жеңілдетуге аз да болса, көмегіміз тисін деген ниетпен ұстаздар пайдаланатын көрнекіліктерге қосымша дидактикалық материалдарды ұсынып отырмыз.

Сабақтың мақсаты

Демократиялық толқындар арасындағы бұқаралық қозғалыстардың өрши түсуі. Революциялар. Ресейдегі Қазан төңкерісі. II Интернационалдың күйреуіне себеп болған тарихи оқиғалардың негізін оқытып-үйрету, оны әлеуметтік, рухани, адамгершілік тұрғысынан қарастыру.

Сабақты жүргізудің әдісі

Түсіндірмелі оқу. Карта, оқулық, революцияға, соғысқа байланысты суреттер, сабақты тақырыпқа сәйкес өткізудің басқа тәсілдері жүзеге асырылады.

Ал үйге берілген тапсырманы тексеру кезінде, оны қорытып, бүгін өтілетін оқу материалдарымен байланыстыруды мұғалімнің шығармашылық еркіне қалдырамыз.

Жаңа сабақтың жоспары

1. Дамудың екі жолы.
2. Революциялар.
3. Веймар республикасы.
4. Реформалар.
5. Демократиялық толқындардың жетістіктері мен бөсеңдеуі.
6. Жұмысшы және социалистік қозғалыстың жіктелуі.
7. Экономикалық өрлеу.
8. Компартиялар ықпалының төмендеуі және социал-демократияның нығаюы

Жаңа тақырыпты оқып-үйрену

Мұғалім материалды оқытуға кірісер алдында бұл сабақта не туралы әңгіме болатынын айтып, шәкірттерінің сабаққа деген ықыласын арттыра түседі. *Түсіндіру* — тиімді тәсілдердің бірі. Ұстаз әр тақырыпшаның көлемін ескере отырып, өзінің қалауымен 2-3 оқушыға бөліп оқытады, әр тақырыптың мазмұнын оқушыларға өз сөздерімен айтқызады, бірінің жауабын басқалары толықтырып отырады. Оқушыларға оқиғаға байланысты суреттеулерді талдатады. Өр мәселеге өзі қысқаша қорытынды жасайды, кездескен мәліметтер мен оқиғаларды есте жақсы сақтау үшін тақтаға жазады. Оны оқушылар дәптерлеріне жазып отырады.

Сабақ барысында алғашқы тақырыпша бойынша мұғалім мына мәселелер төңірегінде тереңірек сөз қозғайды. Соғыстан кейінгі Еуропа елдерінің даму барысында екі жол тармағы байқалды. *Бірінші даму жолы* — революция жолы. *Екінші даму жолы* — қоғамның демократиялық жолға түсуі. Төрттік одақ елдері — Германия, Австро-Венгрия.

Ал сабақтың екінші тақырыпшасы бойынша мұғалім мына мәселелер жайында әңгімелейді. Жұмысшы және социалистік қозғалыстың жіктелуі. Бірінші дүниежүзілік соғысқа дейінгі жұмысшы және социалистік қозғалыстың ұлттық халықаралық шеңберде бірыңғай ұйымшылдық тәртіпке бағынып II Интернационалдың құрамына енуі. Коминтеринге мүше болудан қалған Еуропаның социал-демократиялық топтары 1923 жылы Бернде (Швейцария) жиналып, жұмысшы социалистік Интернационал бірлігін құрды.

Революциялар — Ресейдегі Қазан төңкерісінен кейінгі ірі қозғалыс Германияда болды. Германияда — Ресейдегі Кеңес үкіметіне ұқсас социалистік тұрпаттағы қоғамды жақтаушылар ұйымдары байқалды. Бұл топтың басында *Карл Либкнехт* пен *Роза Люксембург* басқарған “Спартак” ұйымы тұрды.

Веймар Республикасы — Құрылтай жиналысы 1919 жылы шілде айында Веймар қаласында шақырылып, жаңа Конституция қабылданды. 1919 жылы Венгриядағы пролетарлық революция сәтсіздікке ұшырады. Австриядағы қозғалыстың барысында монархия билігі құлатылып, демократиялық республика жарияланды.

Демократиялық толқындардың қарқынды өрлеу кезеңі 1920 жылдың соңына сәйкес келді. Бұдан кейін толқындар бөседеді. Австро-Венгрия, Ресей, Германия және Осман империялары күйреді.

Еуропа әлемінде бұрынғы үш республика қатарына жаңадан 10 мемлекет қосылып, республикалық елдер саны 13-ке жетті...

Міне, оқу материалдарын осылайша оқып-үйренген жағдайда арнайы пысықтау жүргізу міндет емес. Оның орнына оқушылар дәптеріне болған оқиғаны өздері түсініп, жазып отырса, есте сақтау қабілеттері күшейе түседі.

Сондай-ақ оқушылар жаңа сабақты мұғаліммен бірлесе талқылап, өздерін еркін ұстап, жаңа тақырыпты талдай отырып үйренеді. Содан кейін оларға тақырыпқа байланысты қосымша хабарлама дайындатуға болады.

§ 8. ЖАҢА МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ҚҰРЫЛУЫ

Сабақтың мақсаты

Бірінші дүниежүзілік соғыс Еуропадағы алып күштердің орналасу жағдайын түбегейлі өзгертті. Қуатты империялар ыдыраған аумақтарда тәуелсіз мемлекеттер пайда болды. Венгрия, Австрия, Сербия, Чехословакия, Польша, Литва, Латвия және Эстония, Украина, Белоруссия, Өзірбайжан, Армения, Грузия, Түркия, Араб елдері сияқты ұлттық мемлекеттердің құрылуының маңызын, олардың басқару жүйелері мен кейінгі тағдырларын түсіндіру. Сондай-ақ ұлттық тәуелсіздікке жету жолындағы мемлекеттердің прогрестік сипатын ашып көрсету.

Карта, оқулық, басқа да қажетті деректерді пайдалана отырып, оқушылардың таным қабілетін жетілдіру қажет. Тарихи оқиғалар мен ұғымдарды терең игеру, білім және білік дағдыларын қалыптастыруға мол мүмкіндік береді.

Қосымша құрал ретінде атлас, кодоскопты пайдалануға болады. Сабақты дәріс түрінде, сұрақ-жауап әдістерін қолданып жүргізуге болады.

Өткен сабақты қайталауға арналған сұрақтар

1. Демократиялық толқындардың жетістіктері мен бәсеңдеуін түсіндіріңдер.
2. Бұқаралық қозғалыстардың өрши түсуінің себебі неде?
3. Реформалардың маңызы қандай?
4. Революциялар мен төңкерістер. Веймар Республикасы туралы не білесіңдер?

Мұғалім оқушылардың жауаптарын тындап, қорытындылайды. Жаңа тақырыптың негізгі мәселелерін мұғалім кодоскоп арқылы экранға түсіріп, түсіндіруге кіріседі немесе ауызша айтып, оқушылардың дәптерлеріне жаздырады.

Сабақтың негізгі мәселелері

1. Австро-Венгрияның ыдырауына байланысты құрылған мемлекеттер және олардың басқару жүйелері.

Мұғалім жаңа сабақтың негізгі мәселелерін кезекпен айтып, түсіндіріп, төменде ұсынылған кестені толтырып отыруға тапсырма береді. Сондай-ақ оқулық материалын пайдаланып, кесте құруға тапсырма беріп, аталған мемлекеттер мен олардың басқарушыларына сипаттаманы оқушылармен әңгімелесу барысында сұрақ-жауап түрінде айқындап алған тиімді болмақ. Сабақта кездескен ұғымдар мен жаңа сөздерді тақтаның оң жақ шетіне жазып, мағынасын сөздіктен оқытуға немесе ауызша айтып түсіндіріп кетуге болады.

№	Мемлекеттер	Басқару жүйесі	Мемлекет басшылары
1.	Венгрия, Австрия		
2.	Чехия, Словакия		
3.	Сербия, Хорватия, Словения		

Оқушылар кестені мұғалімнің дәрістерінде айтылған материалдарға сүйеніп, толтырып отырады.

№	Мемлекеттер	Басқару жүйесі	Мемлекет басшылары
1	Польша	Парламенттік республика	Ю.Пильсудский
2	Финляндия	Республика	К.Э.Маннгергейм
3	Эстония	Құрылтай жиналысы	К.Кятс
4	Латвия	Құрылтай жиналысы	К.Ульманис
5	Литва	Парламенттік республика	А.Сметон

2. Ресей империясының ыдырауына байланысты құрылған мемлекеттер мен олардың басшылары туралы.

3. Ресей империясының құрамындағы Украина, Белоруссия, Әзірбайжан, Грузия мемлекеттері туралы оқулық материалынан оқып келуге тапсырма беріледі.

4. Мұғалім Кеңес үкіметі жариялаған “Халықтар құқықтарының Мәлімдемесі” мен “Шығыс және Ресейдегі барлық еңбекші мұсылмандарға” атты құжаттардың отаршылдыққа қарсы күрестегі маңызын түсіндіріп, араб елдерінің қазіргі кездегі жағдайына байланысты мынадай сұрақтар қояды:

1. КСРО құлағаннан кейін, Араб елдерінің дамуында қандай өзгерістер болды?
2. Араб елдері өз тәуелсіздігіне қашан ие болды?
3. Йемен, Сауд Арабиясы туралы не айтар едіңдер?
4. Сауд Арабиясы мен Қазақстан Республикасы арасындағы қазіргі кездегі қарым-қатынастар туралы не білесіңдер?

Түркияның дамуы туралы айта келіп, Мұстафа Кемал паша реформаларының маңызына тоқталып өтуге болады. Кемал пашаға портреттік сипаттама беріледі.

1. Түркияның 1924 жылғы Ұлы Халық жиналысы жариялаған Конституциясының маңызы қандай?
2. Түркияның жаңаша даму жолына түсуі оның экономикасының дамуына қандай әсер етті?
3. Түркияның халықаралық беделінің өсуі КСРО-мен арадағы қатынастардың дамуына қандай ықпал жасады?

Мұғалім осындай сұрақтарды оқушыларға ұсына отырып, бірлесіп қорытындылай келе, Түркия мен Қазақстан Республикасының арасындағы қазіргі кездегі қарым-қатынастар туралы оқушыларға үйден шағын шығарма жазып келуге тапсырма беруіне болады.

Сабақ барысында жаңа сөздер мен ұғымдар тақтаға жазылып, олардың мағыналары түсіндіріледі.

Жаңа сөздер мен ұғымдар

Регент — уақытша патшалық билік. Мұндай мемлекет Югославия патшалығында төрт мемлекеттен құрылды:

Сербия;

Хорватия;

Словения;

Черногория.

Парламенттік басқару жүйесі

Сейм — жоғарғы заң шығарушы орган;

Санация — жаңа орган;

Ватан — саяси үйірме.

Осылайша Югославия мемлекетінің тарихына байланысты кездесетін жаңа сөздерге түсінік беріліп кетеді.

Паша — лауазым;

Гази — әскери атақ;

Ататүрік — лауазым;

Этатизм — мемлекет саясаты.

Осындай сөздер мен ұғымдарды атап түсініктеме бергеннен кейін, мұғалім жаңа сабақты пысықтау кезінде оқушылардан қайталап сұрап, есте сақтауға әсері мол тәсілдерді қолданады.

Жаңа сабақты бекіту сұрақтары

1. Оңтүстік-Шығыс Еуропадағы ұлт-азаттық қозғалыстардың күшеюіне қандай оқиғалар ықпал етті?

2. Австрия Республикасы, Югославия, Чехословакия қалай пайда болды?
3. Осман империясы неліктен құлады?
4. 1918—1923 жылдардағы түркі халқының ұлт-азаттық қозғалысын кім басқарды?
5. Шығыс Араб елдеріндегі оқиғалар қалай дамыды?

Үй тапсырмасына оқулық бойынша дайындалып, төмендегі тапсырмаларды орындап келуге ұсыныс жасауға болады:

1. Қазақстан Республикасы мен Түркия арасындағы қарым-қатынас туралы шағын шығарма жазып келу;
2. Қазақ елінен шыққан көрнекті мемлекет қайраткері Н.Төреқұлов туралы мәліметтер жинау;
3. Осман империясы ыдырағаннан кейінгі мемлекеттер туралы кесте толтырып келу.

№	Мемлекеттер	Құрылған уақыты	Кейінгі тағдыры

Кестені толтыру, бекіту сұрақтарының да рөлін атқарады.

§ 9. КСРО-да ТОТАЛИТАРЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Сабақтың мақсаты

КСРО-дағы тоталитарлық жүйенің орнауы туралы түсіндіру. 20–30-жылдардағы КСРО-ның сыртқы саясатын баяндау және оқушыларға тоталитарлық жүйенің қалыптасуы мен даму ерекшеліктерін ашып көрсету. Осыған орай оқушыларға төмендегідей сұрақтар мен тапсырмалар беруге болады:

1. Венгрия мен Австриядағы соғыстан кейінгі жағдайларды түсіндіріңдер.
2. Ресей империясының құлауына байланысты құрылған мемлекеттер туралы әңгімелендер.
3. Тәуелсіз Кеңестік республикалардың құрылуының нәтижесі туралы айтып беріңдер.
4. Түркия мемлекетін құрудағы Мұстафа Кемал пашаның қызметіне баға беріңдер.
5. Нәзір Төреқұловтың Сауд Арабиясымен дипломатиялық қарым-қатынас орнатудағы рөлі қандай болды?

Жаңа сабақтың жоспары

1. Қазан төңкерісі және Ресейде большевиктердің билікке келуі.
2. Кеңес үкіметінің алғашқы жүргізген шаралары.
3. Жер туралы Декрет.
4. Большевиктердің ұлт саясаты.
5. Азамат соғысының және интервенцияның басталуы.
6. Большевиктердің ұлт саясаты.
7. КСРО-ның құрылуы. Ұлттық автономия мәселелері.
8. Индустрияландыру және ұжымдастыру саясатын бұрмалау мен оның салдары.
9. КСРО-да тоталитарлық жүйенің орнауы.
10. Коминтерн және оның рөлі.
11. 20—30 жылдардағы КСРО-ның сыртқы саясаты.

Жаңа тақырыпты оқып-үйрену

Оқушыларды 3—5 топқа бөлеміз. Әр топқа ішінде карточкалары бар 3 қалтадан (№ 1, № 2, № 3 — әр түсті болуы мүмкін) тапсырмалар дайындалады.

Сабақтың тақырыбы, мақсаты, жоспарымен таныстырғаннан кейін, әр топқа қалталарды (конверттерді) таратып береміз.

1-қалтадағы карточкалар:

Жаңа экономикалық саясат дегеніміз не?

ЖЭС-ке көшудің себептерін анықтау.

ЖЭС кеңес халқына қалай игі әсерін тигізді?

2-қалтадағы карточкалар:

Өкімшіл-әміршілік басқару жүйесінің қалыптасу себептерін түсіндіріңдер.

Өкімшіл-әміршілік басқару жүйесінің қандай белгілерін суреттей аласыңдар?

Кеңес үкіметі қай жылы Ұлттар Лигасына мүше болды?

20–30-жылдардағы Кеңес үкіметінің сыртқы саясаты қандай құжаттарға сүйенді?

3-қалтадағы карточкалар:

Өкімшіл-өміршілік басқару жүйесінің Қазақстанға әсері болды ма?

Пәрменді индустриаландырудың және ұжымдастырудың қажеті болды ма?

Кеңес үкіметінің ең алғашқы дипломатиялық қатынас орнатқан елдерін атаңдар.

(Ескерту: қалталардағы карточкалар көбейтіліп, барлық топтарға таратылады.)

Бұдан әрі оқушылар өздігінен жұмыс істейді. Мұғалім басшылық жасап, қайтарылған жауаптардың дұрыстығын тексеріп отырады. Топқа бөлінген оқушылар өздеріне берілген сұрақтарды оқулықтың көмегімен іздестіріп тауып, қысқаша жауаптар қайырады, оларды дәптерлеріне жазады.

Енді әр топтың жауабын тыңдап, сынып болып тексерген тиімді болмақ. Әр топтың мүшесі жазған жауаптарын ауызша оқиды. Оны сынып болып оқулықтан тексеріп дұрыстығына көз жеткіземіз. Ал оның дұрыстығын мұғалім мақұлдасамаса бұл топқа баға қойылмайды.

Бұдан кейін тақтаға сызылған кестені оқушылардың жауабына қарап толтыра бастаймыз.

	Сұрақтар	Жауаптар
	1	2
1.	Жаңа экономикалық саясат дегеніміз не?	
2.	ЖЭС-ке көшудің себептерін анықтаңдар.	
3.	Жаңа экономикалық саясат Кеңес халқына не берді?	
4.	Өкімшіл-өміршілік басқару жүйесінің қалыптасу себептерін түсіндіріңдер.	

	1	2
5.	Өкімшіл-өміршілік басқару жүйесінің қандай белгілерін білесіңдер?	
6.	Кеңес үкіметі қай жылы Ұлттар Лигасына мүше болды?	
7.	20—30-жылдардағы Кеңес үкіметінің сыртқы саясаты қандай құжаттарда көрініс тапты?	
8.	Өкімшіл-өміршілік басқару жүйесінің Қазақстанға әсері болды ма?	
9.	Пәрменді индустрияландырудың және ұжымдастырудың қажеті болды ма?	
10.	Кеңес үкіметінің ең алғашқы дипломатиялық қатынас орнатқан елдерін атаңдар.	

Әр сұрақтың тұсына жауабы жазылады (топтар бірінің қатесін бірі түзеп отырады).

Тақырыпқа байланысты ұсынылған кестені толтырып болғаннан кейін мұғалім сабақты қорытындылайды. Кестені дұрыс толтыру бекіту сұрақтарының да рөлін атқарады.

Мұғалім бұдан кейін оқушыларға Жер туралы Декрет тақырыбына хабарлама дайындау туралы тапсырма береді.

Жер туралы Декрет. Жер туралы мәселе миллиондаған орыс шаруаларын қатты мазасыздандырды. Кеңестердің II Бүкілресейлік съезі Жер туралы Декретті бекітті.

Декрет помещиктік жекеменшікті тез арада жойып, мемлекеттік меншікке ауыстыру туралы жариялады. Декрет бойынша шаруалар кеңес өкіметінен революцияға дейін помещиктерге, буржуазияға, монастырларға берілген жерді қайтарып алды. Жер жан басына немесе еңбекке қабілетті адамдардың санына қарай бөлінді.

Тақырыпқа қатысты термин сөздер

Тоталитаризм (лат.) — мемлекеттік режим, қоғам өмірінің барлық саласына мемлекеттің толығымен бақылау жасауы.

Шовинизм (франц. солдат атымен) — ұлтшылдықтың бас-

қыншылық түрі, ұлттық ерекшелікті үгіттеу, ұлттық татулықтың менмендігі.

Экология (грек. “отан”, “үй”) — табиғат пен қоғамның өзара қарым-қатынасы, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған шаралар кепілі.

Жекешелендіру (лат. “жеке”) — мемлекеттік меншікті ұжымдарға, акционерлерге, жеке тұлғаларға сату (беру).

Декрет (лат.) — бір мәселе бойынша жоғарғы өкіметтің заң күші бар қаулы.

Диктатура (лат.) — 1) антогонистік топтар бар қоғамдағы бір таптың саяси билігін жүргізу жүйесі;

2) төтенше жағдайда мемлекеттік басқаруды қарулы күштерді пайдалану арқылы жүргізу.

Ұсынылатын әдебиеттер

1. Қожахметұлы К., Шүпеков Ә., Ғұбайдуллина М., Дәкенов М. Дүниежүзі тарихы. (1914—1945 жж.) Қоғамдық-гуманитарлық бағыт. 10-сынып оқулығы. Алматы: “Мектеп”. 2010.
2. Все предметы школьной программы в схемах и таблицах. История, география. Олимп. М., 1997.

§ 10. 1929—1933 ЖЫЛДАРДАҒЫ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАҒДАРЫС

Сабақтың мақсаты

Капиталистік мемлекеттердегі экономикалық дағдарыстың мәнін ашып түсіндіру. Шетелдердің дағдарыстан шығу жолдарының ерекшеліктерін атап көрсету.

Сабақтың барысы

Капиталистік мемлекеттердің дамуының тұрақтылығы ұзаққа созылмады. 1929—1933 жылдар экономикалық дағдарыс жылдары. Одан әрі дағдарыстың себептері мен басталу кезеңі айтылады. Дағдарыс жылдарындағы халықаралық жағдай мен Версаль-Вашингтон жүйесінің күйреуі туралы мұғалім кеңірек әңгімелеп береді. Жаңа тақырыпты оқытып-үйретуде тақтаға диаграмма сызып, әңгіме ұйымдастыруға болады. Экономика деген сөздің мағынасын түсіндіру қажет. Оқу материалы мен “Шетелдердің қазіргі заман тарихы” атты атласты пайдалануға болады.

1. Өткен тақырыпты қайталауға 7—10 минут уақыт бөліп, талдауға бірнеше сұрақтар қоюға болады:

1. Ресейдегі тоталитарлық жүйенің орнауының себептері туралы айтып беріндер.

2. КСРО-ның 20—30 жылдардағы сыртқы саясаты.

Оқушыларға тоталитарлық жүйенің мәнін түсіндіріп, КСРО-ның сыртқы саясатына қысқаша түсінік беріледі. Өткен сабаққа қорытынды жасай отырып, төмендегі сұрақтарды ұсынып отырмыз.

1. АҚШ-тағы жағдай.

2. Жұмыссыздық.

3. Қоғамдағы көңіл күйдің өзгеруі.

4. Кейнсианшылдық.

5. Азия, Африка, Латын Америкасындағы дағдарыс.

6. Халықаралық қатынастар дағдарысы.

АҚШ экономикасындағы дағдарыстың көріністерін айқындайтын ұғымдар: *биржа, акция, технология, репарация, бюджет тапшылығы* деген сөздер туралы түсіндіріп, осы сөздерді қолданып сөйлем құру жөнінде оқушыларға тапсырма беруге болады. Дағдарыс Азия, Африка, Латын Америкасы континеттеріндегі басқа елдерді де қамтыды. Еуропа елдеріне қарағанда бұл елдердегі дағдарыстың ерекшелігі мен айырмашылығы неде? Оқушыларға бұл елдер экономикасының артта қалуының себептері мен АҚШ-қа тәуелді болуының себептерін география пәнінен алған мәліметтерді еске түсіре отырып жауап беру керек екендігін ескерткен орынды.

Кейнсианшылдық идеясының авторымен таныстыра отырып “Жұмыспен қамтамасыз ету, процент және ақша теориясы” туралы еңбегіне тоқталып өтуге болады.

Мұғалім Латын Америкасы елдері жөніндегі оқушылардың білімдерін тексеру мақсатында Латын Америкасындағы елдердің ішінде қандай елдер кофе, какао, астық өнімдерін шығаратындығы жөнінде сұрақтар қойып, жауап алғаны дұрыс.

Латын Америкасы елдері туралы фильмдерді соңғы кездері экраннан көбірек көреміз. Осы фильмдердегі сюжет арқылы Латын Америкасындағы шикізат өнімдерін шығаратын елдерге дағдарыс жылдарында, әсіресе төменде аталған елдерге аса қиын жағдайлар туғанын білеміз.

Аргентинада паровоздар мен пароходтарды жүргізу үшін, көмірдің орнына өтпей қалған бидайды жақты. Бразилия

11 млн тонна кофесін мұхитқа төкті. Шикізат өнімдерінің бағасы осыдан кейін күрт төмендеді. Мұндай өрескел әрекеттердің салдары қандай болуы мүмкін? “Еуропа елдеріндегі жоғарыда қарастырылған мысалдарға сүйеніп, өз пікірлерінді айтыңдар. Оқулық материалдарын қарап, үйден оқып келіндер”, — деп оқушыларға тапсырма беріледі. Батыс Еуропа елдерінің бірігіп, дағдарыстан шығу жолдарын іздеуі олардың арасындағы қайшылықтарды одан өрі шиеленістірді.

Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс мына кестеде көрсетілген мемлекеттерге қалай әсер етті?

Оқушылар тапсырманы үйден орындайды.

Англия	АҚШ	Германия	Франция	Бразилия

Дүниежүзілік дағдарыс жұмыссыздар санын көбейтті. Дағдарыс жылдарында әлемдегі жұмыссыздар саны 30 — 35 млн-ға жетті. Бұлардың отбасын қосқанда 100 млн-нан астам еңбекшілердің әл-ауқаты мүшкіл болды. АҚШ-тағы өндіріс өнімінің мөлшері 46%-ға кеміді. Дағдарыстың әсерінен аштық, жұмыссыздық, шаруалардың жаппай қаңғыруы көбейіп кетті, адам шығыны ұлғайды. Осы мәліметтерге сүйене отырып оқушылар қай елдерде жұмыссыздықтың белең алғандығын салыстырып, қорытынды жасайды. Оқушыларға қосымша хабарлама дайындау тапсырылады.

Сондай-ақ 1929 жыл мен 1932 жыл аралығындағы осы елдердегі жұмыссыздықтың мөлшерлік санын салыстырып, соның салдарынан болған қиыншылықтар туралы оқулықтан тауып келуге тапсырма беріледі.

Бекіту сұрақтары

1. 1929 — 1933 жылдардағы дағдарыстың ерекшеліктерін атаңдар.
2. Бұл дағдарыстың ұзаққа созылуын қандай себептермен байланыстырар едіңдер?
3. Дағдарыстың әлеуметтік және экономикалық салдарын түсіндіріңдер.

§ 11. АҚШ: “ЖАҢА БАҒЫТ” САЯСАТЫ

Сабақтың мақсаты

Американың 1920 жылғы дүниежүзілік экономиканың дамуындағы рөлі, оның қаражат капиталының Еуропа елдерінің экономикасын қалпына келтіруге тигізген көмегі туралы әңгіме қозғау. 1920 жылы АҚШ экономикасының тұрақталу жылы екенін нақты көрсету. 1929 жылғы дағдарыс себептері және оның Америка қоғамына, дүниежүзілік шаруашылық экономикасына тигізген зардабы (оның себептерін көрсету). Ф.Д.Рузвельттің “Жаңа бағыт” шараларының негізін сипаттай отырып, АҚШ үкіметінің саяси әлеуметтік бағдарламасын, “Жаңа бағыт саясатының” теориялық негізін түсіндіру. “Жаңа экономикалық стратегияның” бастаушысы ретіндегі Ф.Д.Рузвельттің іскерлігіне баға беру. Мемлекеттік нарықтық экономиканы тәртіпке келтіру тәжірибесінің тиімділігіне қорытынды жасау.

Ф.Д.Рузвельттің “Жаңа бағыт” саясаты бойынша негізгі шараларына қатысты мұғалімнің тақырыптық кесте жасағаны дұрыс. Ол сабақтың мазмұнын байытпа даусыз. “Ұлттық экономиканы қалпына келтіру заңы” бойынша да жұмыс жоспарын әзірлеп, оған оқушыларды қатыстырып отыру керек.

Жаңа сабақты түсіндіру

Жаңа сабақты ауызша баяндау әдісімен, көрнекі құралдарды пайдалана отырып түсіндірген абзал.

Мұғалім сабақты түсіндірер алдында мына мәселелерге кеңірек тоқтала кеткені жөн.

1. 1920 жылдардағы АҚШ-тың дүниежүзілік экономикадағы рөлін анықтау, Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Еуропа мемлекеттерінің экономикасын көтерудегі америкалық несие қорының қатынасы туралы (Ч.Дауэстің жоспары).

2. Бұл жылдар — АҚШ экономикасы үшін тұрақтану және көркею жылдары болды.

3. 1929 жылғы дағдарыстың себебін анықтау және оның Америка қоғамына, дүниежүзінің экономикалық шаруашылығына тигізген әсері.

4. Ф.Д.Рузвельттің “Жаңа бағыт” саясатына байланысты шараларды сипаттау, АҚШ өкіметінің әлеуметтік саяси бағыттары туралы.

5. “Жаңа бағыт” саясатының теориялық негізін анықтау.

6. Ф.Д.Рузвельттің “Жаңа экономикалық стратегиясына” баға беру.

7. Нарық экономикасының қорытындылары туралы.

Жаңа сабақтың жоспары

1. АҚШ-тың дағдарысқа дейінгі кезеңдегі дамуы.

2. АҚШ-тағы экономикалық дағдарыстың ерекшеліктері.

3. 1932 жылғы президент сайлауы. Франклин Рузвельттің жеңісі.

4. Президент Рузвельттің “Жаңа бағыт” саясаты.

5. Кәсіподақ қозғалысының өрлеуі.

6. Үкімет саясатындағы “Солға ығысу” және ішкі саяси күрестің шиеленісуі.

7. Жоғарғы сот реформасы және оның сәтсіздікке ұшырауы.

8. Жаңа дағдарыс.

9. АҚШ-тың “Жаңа бағыт” саясатының маңызы.

10. АҚШ-тың сыртқы саясаты.

Жаңа сабақ жоспарының алғашқы мәселесі бойынша мұғалім оқулықтағы кестені пайдалана отырып, түсіндіреді. Ч.Дауэс жоспары бойынша репарация мәселесін шешу.

Екінші тақырыпша бойынша материалды түсіндіру үшін оқулықтағы мәтінмен жұмыс істейміз.

Үшінші тақырыпша Ф.Д.Рузвельттің “Жаңа бағыт” саясаты. Ф.Д.Рузвельттің президенттік қызметке кіріскен тұсы АҚШ-тағы дағдарыстың шиеленіскен кезі еді. Америка банктері жаппай банкротқа ұшырап жатты. Ұсақ салымшылар банктерден өз салымдарын аман сақтауды талап етті. Айналымдағы ақшаның жетіспеуінен банктер қызметін тоқтатуға мәжбүр болды. Бұл жағдай елдің экономикасын тіптен тұралатып тастады. Рузвельт банктерді дағдарыстан шығарудың жолын іздестірді.

Ол арнайы конгресс мәжілісін шақыртып, банктер жөнінде төтенше актілер қабылдатқызуға қол жеткізді. Бұл құжаттар бойынша ірі банктер мемлекеттік несие алды. Ал 5 мың ұсақ банктерге несие берілмеді, сондықтан олар жабылып қалды. Осындай тәсілдерді қолдану арқылы Ф.Д.Рузвельт банктерді дағдарыстан құтқарудың бағдарламасын жүзеге асырды. Банктерді реформалау барысында олар орталықтандырылып, мемлекеттің қолына елдің бүкіл

алтын қоры шоғырландырылды. Мемлекеттің банк жүйесіндегі рөлі күшейтілді.

Ұсақ және орташа қаржы салымшыларын қамсыздандыру жұмысы қолға алынды. Банктік жүйені құтқарып қалу жолындағы шаралар Рузвельт үкіметінің “алғашқы жүз күнінің” бастапқы кезі болатын. Бұл кезде мемлекетті дағдарыстан шығаруға бағытталған бірқатар төтенше заңдар қабылданды. 28 мың американдықтарға Ф.Д.Рузвельттің көмек көрсету бағдарламасына сәйкес “Жаңа бағыт” саясатын жүзеге асырудың басында-ақ осындай көмек көрсетілді. Сөйтіп, президент өзінің сайлау алдында берген уәдесін орындады. Жұмыссыздықты тоқтату үшін адамдарды қоғамдық жұмыстарға тарту шаралары іске асырылды.

Өнеркәсіпті қалпына келтіру туралы ұлттық заңның негізінде кәсіпкерлер қауымдастықтары жеке бәсекелестік кодекстерін дайындап, Рузвельт бекіткен соң заң күшіне енді. Кодекстер өндірістің жағдайын және көлемін, сондай-ақ құн мөлшерін белгілейді. Жеке корпорациялардың, акционерлік қоғамдардың бағалы қағаздар шығаруына мемлекеттік бақылау орнатты. Ауыл шаруашылығын реттеу заңы бойынша фермерлерге өндірісті қысқартқаны үшін мемлекет ақы төлеуге кірісті. Мемлекеттің экономиканы реттеуді өз қолына алуы экономиканы жандандырды. Бұл жандану 1933 жылдың көктемінде басталды. Бұл жағдай Ф.Д.Рузвельттің беделін арттырып, адамдар оған ұлтты құтқарушы ретінде қарады. Елде белгілі бір уақытқа дейін ұлттық тұтастықтың жағдайы қалыптасты.

Жаңа сабақ жоспарының соңғы мәселесі бойынша толыққанды түсінік алу үшін төменде беріліп отырған Д.М.Кейнстің “Сұраныстың тиімді теориясы” сұлбасын пайдалануға болады.

Негізгі түсініктер: құрғақ заң, несие пирамидасы, ұлы күйзеліс, қара жұма, жаңа бағыт, жұмыс лагері, қоғамдық жұмыстар, адал коррупция, экономиканы түзету, тиімді сұраныс.

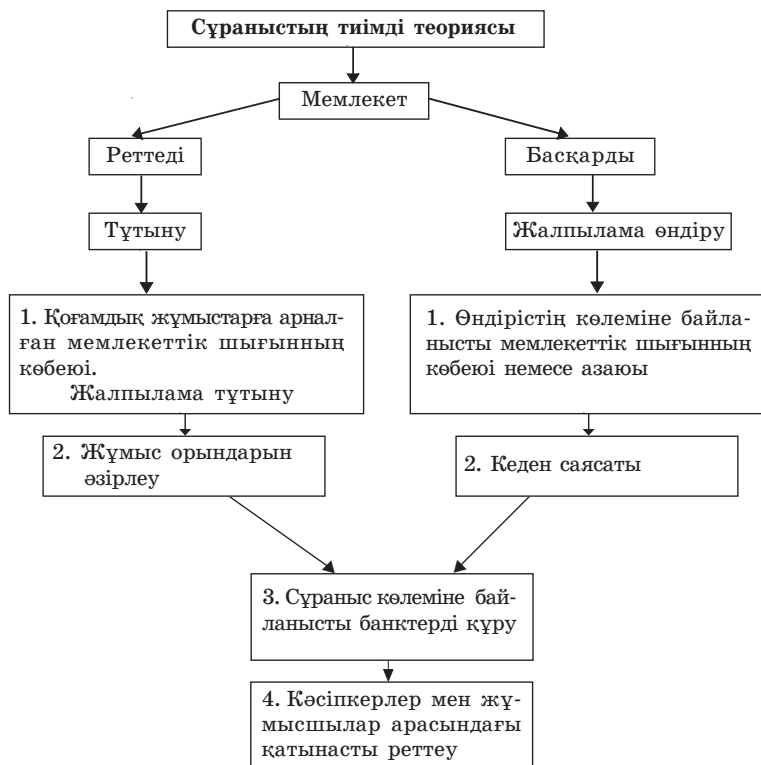
Маңызды оқиғалар

1924 жыл — Ч.Дауэс жоспарының қабылдануы.

1929 жыл 29 қазан — Нью-Йорк биржасындағы құлдырау.

1932 жыл — Ф.Д.Рузвельтті АҚШ президенті етіп сайлау.

Сабақ барысында оқушыларға тақырыптың басты-басты мәселелерін дәптерлеріне жаздыру керек.

Сабақты қорытындылап, бекіту үшін мынадай сұрақтар қоюға болады:

1. Басқа елдермен салыстырғанда АҚШ дағдарыстан шығудың қандай жолын таңдады?
2. Ф.Рузвельтті көрнекті саяси қайраткер ретінде сипаттаңдар.
3. “Жаңа бағыт” саясатының мәнісі неде?
4. “Солға ығысу” несімен сипатталады?
5. АҚШ жүргізген сыртқы саясатқа байланысты пікір білдіріңдер.

Үйге тапсырма

Осы тақырыпты үйден (§11) оқып келу.

Ұсынылатын әдебиеттер

1. Қожахметұлы К., Шүпеков Ә., Ғұбайдуллина М., Дәкенов М. Дүниежүзі тарихы. (1914—1945 жж.) Қоғамдық-гуманитарлық бағыт. 10-сынып оқулығы. Алматы. “Мектеп”. 2010.

2. Все предметы школьной программы в схемах и таблицах. История, география. Олимп. М., 1997.
3. *Аверьенов А. П., Грибов В. С., Козленко С. И.* Методическое пособие по новой истории. М., Просвещение. 1989.

§ 12. 1918—1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ЛАТЫН АМЕРИКАСЫ ЕЛДЕРІ

Сабақтың мақсаты

Латын Америкасындағы елдердің ішкі әлеуметтік және экономикалық жағдайына тоқтала келіп, олардың Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі дамуына баға беру, оқушыларға осы тақырып аясындағы білімді меңгерту.

Сабақты оқушыларды топқа бөлу арқылы жүргізуге болады. Оның әртүрлі жолдары бар. Үйге алдын ала тапсырма беріп немесе мұғалім өзінің үйден дайындап келген материалдарын сабақ үстінде таратып, бірден жаңа сабақты оқушылармен бірлесіп игеруіне болады.

Келесі сабақта Мексика, Перу, Бразилия, Никарагуа, Аргентина, Чили, Куба, т.б. Латын Америкасындағы елдердің даму жағдайына тоқталамыз. Оқушыларға “осы елдердегі халықтың тұрмыс жағдайларына байланысты қызықты тарихи материалдарды тауып әкеліңдер” деп тапсырма беруге немесе бұл материалдарды мұғалімнің өзі дайындап әкелуіне де болады. 1922 жылдары Т.Марчело Альвеарс басқарған либералды топтың реформалар саясатына баға беру. Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс жылдарындағы Латын Америкасы елдеріндегі шаруалардың жағдайының нашарлап, құнсыздану мен қымбатшылық, жұмыссыздық бұқара халықтың жағдайын әлсіреткені жөнінде ашық та, нақты түсінік беру.

Жаңа сабақты түсіндіру

Жаңа сабақты түсіндіру барысында алдымен сабақтың тақырыбы айтылып (тақырыпты алдын ала тақтаға жазып қоюға да болады), сабақтың мақсатына тоқталған жөн. Мынадай сабақ жоспары құрылады (жоспарды да тақтаның бір шетіне алдын ала жазып қоюға болады).

1. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Латын Америкасы елдерінің саяси және экономикалық жағдайы.
2. XX ғасырдың бірінші ширегіндегі либералдық реформалар.
3. 1929—1933 жылдардағы дүниежүзілік экономикалық дағдарыс.

Жаңа сабақты ауызша баяндау, әңгіме түрінде өткіземіз. Жасалған жоспардың талаптары бойынша мұғалім тақырыптың мазмұнын баяндайды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында көптеген Латын Америкасы елдері тез даму жолына түсті. Өйткені олар шығаратын шикізаттар мен тауарларға сұраныс көбейді. Ұлттық өндіріс орындары дамып, темір және автомобиль жолдары салынып жатты. Бірақ экономиканың қарқынды дамуына және саяси өмірдің өзгеруіне латифундизм кедергі болды. Латифундия шонжарлары бұрынғысынша шетке шығаратын тауарлардың тек шағын түрлерімен, айталық кофе, қант немесе жемістер өндіру, сатумен айналысты. Соған қарай Латын Америкасы елдері бірыңғай өнімді (“монокультура”) өндірумен әуестенді. Ал кәсіпорындар өз өнімдері нашар болғандықтан, басқа аймақтардан, әсіресе Еуропадан және АҚШ-тан неше түрлі өндіріс тауарларын сатып алуға мәжбүр болды.

20-жылдардың ортасынан бастап соңына дейін Латын Америкасы елдерінің даму қарқыны біраз алға басты. Еуропа, АҚШ-тың тілектерін орындай отырып, бірқатар елдердің, атап айтқанда, Бразилия, Венесуэла, Аргентина, Боливия, т.б. экспорты дами түсті. Тәтті қамыс шекері, мақта, кофе, жеміс және ет шетке жөнелтіліп, мемлекетке кейде табыс әкелсе, енді бірде шығыны артып отырды. Бұл елдерге Еуропадан көшіп келушілер саны көбейді. Ауыл шаруашылығы, жеңіл өнеркәсіп және тау-кен кәсіпорындары жетіле түсті. Оған шетел капиталы кәдімгідей көмектесті. 1929 жылға қарай шетелдерден келген қаржы 1914 жылға қарағанда 1,5 есе көбейіп, 15 млрд доллар болды.

Латын Америкасы елдерінің саяси дамуы біркелкі болмаса да оған әр елдегі әрқалай жағдайлар өзінің ықпалын тигізіп келді.

Жаңа тақырыпты бекітуге арналған сұрақтар:

1. “Стандартойль” компаниясы мен Ройялдатчшелл” компаниясы арасындағы бәсеке туралы айтып беріңдер.

2. “Үлкен шоқпар”, “Мейірімді көрші” саясаты туралы не білесіңдер?

3. Лима қаласында өткен кездесудің маңызы неде?

§ 13. ҰЛЫБРИТАНИЯ МЕН КАНАДА СОҒЫСАРАЛЫҚ КЕЗЕҢДЕ

Сабақтың мақсаты

Оқушыларды дүниежүзілік екі соғыс аралығындағы Ұлыбритания мен соғысқа дейінгі Канаданың саяси және экономикалық жағдайымен таныстыру. Л.Джордж үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты, Р.Макдональд қалыптастырған ұлттық үкімет, бірінші және екінші лейбористік үкімет туралы мағлұмат беру.

Сабақтың көрнекілігі

Оқулық, Англияның картасы, буклеттер, “Дүниежүзінің саяси картасы”.

Оқушылардың білім деңгейін карточка арқылы пысықтауға болады. Алдын ала 10—15 карточка дайындап алып, оқушыларға таратып береміз.

Содан кейін үй тапсырмасы сұралып, тақырып материалдары қорытындыланады.

Жаңа сабақтың жоспары

1. Ұлыбритания үшін бірінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы.
2. Ллойд Джордж үкіметінің ішкі және сыртқы саясаты.
3. Бірінші және екінші лейбористік үкімет.
4. 1931 жылғы тамызда Макдональд ұлттық үкіметті қалыптастырды.
5. Соғысқа дейінгі кезеңдегі Канада.

Жаңа сабақты топпен жұмыс жүргізу арқылы түсіндіреміз.

Англияның саяси құрылысы дәстүрлі парламенттік монархия негізінде дамыды.

Мұғалім сабақты түсіндіру барысында осы мәселеге көбірек көңіл аударғаны жөн.

Ұлыбританияда негізгі Конституция болған жоқ. Оның орнына конституциялық сипаттағы бірқатар тарихи маңызы зор, мазмұны әр алуан құжаттар қабылданып, іске асырылды. Мысалы, 1701 жылғы мирасқорлық және 1911, 1943 жылдардағы парламент жөніндегі құжаттар (актілер). Мұндай төртін 1914-1918 жылдардағы Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында да сақталды.

Бірінші дүниежүзілік соғыс Англияға орасан зор қиыншылықтар тудырды. Соғыс жылдарында бұқара халықтың әл-ауқаты әбден нашарлады.

1922—1923 жылдары үкімет басындағы консерваторлық партиялардың іс-әрекеті онша көзге түсе қоймады. Өз билігін жалғастыру ниетімен консерваторлық үкімет 1923 жылы кезектен тыс парламент сайлауын өткізді. Сайлауға қатысқан ең ірі буржуазиялық партиялардың бірде-біреуі басым көпшілік дауысты жинай алмады.

Осындай жағдайда жаңа үкіметті құру лейбористік партияға жүктелді. 1924 жылдың 22 қаңтарында Англияда *Бірінші лейбористік үкімет* құрылды. Оның басына лейбористік партияның жетекшісі Рамсей Макдональд келді.

Бірінші лейбористік үкіметтің алдында дамудың саяси бағытын таңдау мәселесі тұрды. Бұл жөнінде үкімет пен лейбористік партияның арасында тартыс басталды. Саяси дамудың бір бағытын солшыл лейбористер ұсынды. Солшыл лейбористер өнеркәсіпті мемлекет меншігіне айналдыру бағдарламасын жүзеге асыруға тырысты.

Ал лейбористік партияның реформалық бағытын жақтаған жетекшілері солшыл лейбористердің бағытына қарсы шықты. Реформалық бағыттағы лейбористер өздерін жалпы ұлттық мүддені қорғаушылар ретінде танытып, өз бағдарламарын эволюциялық жолмен жүзеге асыруды мақсат етті.

1929 жылғы кезекті парламент сайлауында қауым палатасында көп дауысқа ие болған лейбористік партия ірі жеңіске жетті.

Сөйтіп, 1929 жылы екінші рет лейбористер партиясы үкімет құрды. Бұл үкіметтің қызметі елдегі терең экономикалық дағдарыс кезеңіне тап болды.

Бұл үкімет 10 айдай өмір сүріп, икемді әдістермен буржуазиялық саясат жүргізуге тырысты. 1929 жылдан Р.Макдональд лейбористердің екінші үкіметін құрды, ол екі жылдан астам қызмет етті.

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында Англияның әлеуметтік-саяси өмірінде ірі-ірі өзгерістер болды. XIX ғасырда Англия еркін бәсекелестікте қалыптасқан классикалық капиталистік ел болатын. Осы елде классикалық либерализм идеологиясы дамыған еді. Бұл идеологияның “негізінде әркімге жеке еркіндік, қоғамның экономикалық және әлеуметтік өміріне мемлекеттің араласуының еркін сауда идеясы” алынған-ды.

Ұлыбританиядағы саяси партиялар елдің ішкі және сыртқы саясатында әртүрлі бағыт ұстады. 1931 жылғы тамыз айында Р.Макдональд ұлттық үкіметті қалыптастырды, кәсіподақтарда солшыл күштердің ықпалы артты. Үкімет буржуазиялық-демократиялық бостандықты бірте-бірте шектеді.

Үкіметті қайта құрудың нәтижесінде билік қайтадан консерваторлардың қолына өтті. 1937 жылы кабинет басшылығына Германия ұстанымын көздеген Н.Чемберлен келді. Чемберлен үкіметі Гитлердің Австрияны және Чехословакияны басып алуына жол берді. 1938 жылы наурызда гитлершілер аншлюсті жүзеге асырғанда Англия ешқандай қарсылық көрсетпеді. Консерваторлардың Мюнхен саясаты Екінші дүниежүзілік соғыстың басталуына ықпал етті.

1931 жылы Канада Британияның өзге де доминиондарымен бірге Ұлыбритания құрған валюталық топ-стерлинг блогына енді. Сол жылы метрополия мен доминиондар Британия ұлт ынтымақтастығына бірікті. Басқару формасы бойынша Канада конституциялық монархия күйінде қалды.

Жалпы, Канада қоғамының саяси өмірі метрополияда байқалған дағдарыстар мен шарықтаулардан ешбір айырмашылығы болмады. Канада екі соғыс кезінде де Ұлыбритания жағында болып, кескілескен ұрыстарға қатысты.

Тақырыпты өткенде негізгі мәселелер мұғалімнің баяндауымен түсіндіріліп, нақты оқиғалар тақтаға жазылады.

§ 14. ФРАНЦИЯ ЖӘНЕ ИСПАНИЯ. ХАЛЫҚТЫҚ МАЙДАН

Сабақтың мақсаты

Бұл тақырыпты өту барысында мұғалім мына мәселелерге тоқталуы керек.

Соғыстан кейінгі елдердің ішкі жағдайы, халықтық майдан бірлігін құру идеясы, оның жүзеге асырылуы туралы баяндау. Матиньон келісімі, 1936 жылғы Франция парламенті қабылдаған 133 заң, халықтық майдандағы дағдарыс және Испаниядағы франкшілердің бүлігі, азамат соғысы жағдайындағы халықтық майданның ұстаған

саясаты туралы мәселелерге тереңірек үңілген жөн.

Мұғалім пән кабинетін сабаққа сәйкес безендіруді естен шығармау керек. Карта, кесте, бейнефильм, т.б.

Оқулық мәтіні соңындағы 1, 3, 5-сұрақтар бойынша оқушыларды тақта алдына шығарып, сөйлеткен дұрыс. Мұғалім оқушылардың жауаптарын мұқият тыңдап, дұрысын мадақтап, кемшіліктеріне түзету жасап отырады. Тек қол көтерген оқушыларды ғана емес, үндемей отырған оқушыларды да сабақ процесіне араластырып, сұрақ қойып, өңгімеге тарту керек.

Өткен сабақтың оқу материалын қорытып, алда оқытылатын материалды онымен байланыстыру мақсатында мұғалім үйге берілген оқу материалының негізгі мәселелерін еске салады.

Жаңа тақырыптың жоспары

1. Соғыстан кейінгі Франция мен Испанияның ішкі жағдайы.
2. Халықтық майдан.
3. Халықтық майданның әлеуметтік және саяси негізі.
4. Франциядағы фашистік күштердің саяси билікке жете алмауы.
5. Испан Республикасының жеңілісі.

Өтілгелі отырған материалдың алғашқы тақырыпшасын мұғалім өзі өңгімелеп түсіндіргені дұрыс. Бірінші дүниежүзілік соғыста ата жауы болған Германияны жеңген Франция Еуропа мен әлемдегі жағдайын нығайтуға күш салды. Ол Германияға және КСРО-ға қарсы қатаң саясат ұстады. Ішкі өмірде әлеуметтік тыныштық пен өндірісті дамыту бағдарламасы белгіленді.

Ал Испания соғысқа қатыспаған ел. Бірақ оның да экономикасы дағдарысқа ұшырады.

Тақырып жоспарының екінші мәселесі бойынша айтылар өңгіме — 1935 жылдың жазында Мәскеуде өткен Коминтерннің VII конгресі барлық демократиялық күштерді фашизмге және жаңа соғыс қаупіне қарсы жұмылдыру туралы шешімін қабылданғандығы туралы болмақ.

VII конгресс біркелкі халықтық майдан шебін құруды міндеттеді. “Халықтық майдан” деген түсінік 1934 жылдың күзінде қалыптасып, фашизм мен соғысқа қарсы бағдарлама негізінде біріккен қоғамдық-саяси ұйымдардың кең түрдегі одағы болды.

Дәл осы кезде кейбір Еуропа және Азия елдеріндегі қоғамдық өмірдің тәжірибесінен “фашизм” деген сөздің (түсініктің) мазмұны айқындалды.

Капиталистік елдердің саяси-қоғамдық өмірінде халықтық майдан бірлігін құру жаңа құбылыстардың көрінісіне айналды.

Халықтық майдан қозғалысы Франция мен Испанияда едәуір табыстарға жетіп, кең саяси-демократиялық топтардың бірігуіне сүйенген одақтық үкіметтер түрінде байқалды.

Франциядағы халықтық майданның жеңісі. 1934 жылы 6 ақпанда 20 мыңнан астам қаруланған фашистер Париж көшелеріне шықты. Олар парламент пен басқа да үкімет үйлерін басып алуға әрекет жасады. Париждің аландары мен көшелерінде басқөтерулер басталды. Оқ-дәрі жару, үйлерге от қою, трамвай мен вагондарды аудару, тас лақтыру кең өріс алды. Парижде 9 ақпанда болған 50 мыңдық демонстрация “Фашизм жойылсын!” деген ұранмен өтті.

12 ақпанда коммунистер мен социалистер 4,5 млн адам қатысқан жаппай саяси ереуіл ұйымдастырды. Бурже және Мец қалаларында демонстранттар фашистерді ұрып-соғып, тас-талқанын шығарды. Фашистердің үкіметті басып алу әрекетіне Францияның демократиялық күштері ойдағыдай соққы берді.

1934 жылғы ақпан оқиғалары біртұтас майданның керектігін дәлелдеді. Барлық саяси бағыттағы жұмысшылардың қимыл бірлігі өрістей түсті.

1934 жылы шілдеде Леон Блюм басқарған социалистік партия ФПК-ның ұсынысын қабылдап, екі партияның қимыл бірлігі туралы пактіге қол қойды. 1935 жылы бұл пактіге Даладье бастаған радикалдық топтар қосылды. Халық майданының құрамына өртгүрлі бағыттағы 48 ұйым бірікті.

1936 жылы сәуірдегі парламент сайлауында халықтық майдан бірлігі ірі жеңіске жетті, ол депутаттар палатасында 381 орынға ие болды. Халықтық майдан бірлігіне сүйеніп, социалистік партияның басшысы Леон Блюм жаңа үкімет құрды. Оған социалистер мен радикалдар кірді.

Матиньон келісімі. 1936 жылдың жазында халықтық майдан үкіметі еңбек дауларын жұмсартуға әрекет жасады. Бұл үшін Париждегі премьер-министрдің кеңсесі — Матиньон сарайында жалпы еңбек конференциясы мен

жалпы кәсіпкерлер одағымен келіссөздер өткізілді. Келіссөздердің барысында халықтық майдан бірлігінің бірқатар талаптары жүзеге асырылды. Ереуілдер тоқтатылды.

Сабақ жоспарының үшінші тақырыпшасын — халықтық майданның әлеуметтік және саяси негізін түсіндірмелі оқу әдісімен өткізген дұрыс. Үш оқушыға бөліп оқытып, мәтін мазмұнын ұжым болып талдаған тиімді. Соңынан “Дидактикалық материалдар” бойынша әңгіме ұйымдастыруды оқушыларға өзіндік жұмыс ретінде беруге болады.

Төртінші тақырыпшаны әуелі мұғалімнің өзі түсіндіргені дұрыс. Ал қалғандарының мазмұнын оқушыларға айтқызыған пайдалы.

Бесінші мәселе бойынша да мұғалім түсінік беріп, соңынан сабақты қорытады.

Пысықтау кезінде тапсырмаларды дәптерге орындатып, сұрақтар қойып, негізгі ұғымдарды жаздырып қойған орынды.

Сабақты пысықтаудағы басты мақсат — бүгін өтілген оқу материалының негізгі мазмұнын сынып оқушыларының бөрінің дерлік түсінуі және оған мұғалімнің көз жеткізуі. Сынып оқушыларының белгілі бөлігі өтілген материалдағы негізгі білім элементтерін нақты білмеген жағдайда онда пысықтау кезінде сол шала меңгерілген оқу материалын қайта түсіндіруге, пысықтауға тура келеді.

Үйге тапсырма

Тақырыпты түсіне оқып, мәтін соңындағы тапсырмалар мен сұрақтарға жауап әзірлеу; дидактикалық материалдар мен жұмыс дәптерінен тапсырма беру; сыныптан тыс оқуға ұсынылған әңгімелермен танысу (өз еркімен).

§ 15. ИТАЛИЯ МЕН ГЕРМАНИЯДАҒЫ ФАШИЗМ

Сабақтың мақсаты

Оқушыларға Б.Муссолинидің басшылығымен фашистік партияның үкімет билігіне келуі, елдегі фашистік-тоталитарлық режімнің орнауы туралы әңгімелеу, фашизм ұғымын түсіндіру, фашизмнің қозғалыс ретінде пайда болуын баяндау. Германияда және Италияда фашизмнің пайда болуы, оның бағыттарымен таныстыру. “Маттеотти дағдарысы”, фашистік тоталитарлық диктатураның қалып-

тасуы, Италия фашизмінің ерекшеліктері, Муссолини үкіметінің сыртқы саясаты, Веймар Республикасындағы дағдарыс, тоталитарлық диктатураның орнауы, экономикадағы жаңа саясат, Антисемитизм, ең соңында Германияның соғысқа дайындығы туралы әңгімелеу.

Оқушылардың білімі мен біліктілігін тексеру. Үй тапсырмасын сұрау. Жаңа материалдарды оқып үйренуге бағытталған басқа да әдіс-тәсілдерді кеңінен пайдалану мұғалімнің талғамына қарай атқарылатын жұмыстар. Өйтсе де оқушылардың оқып-үйренгенін бекітіп отыру маңызды іс болмақ.

Ұйымдастыру кезеңі

Мұғалім сабақты оқушыларды түгендеуден бастайды. Бұл тәсілдің оқушылардың назарын сабақ барысына қарай аударып, тәртіп жүйесін қалыптастыруға тигізер әсері мол. Бұдан кейін үй тапсырмасын тексеруге бірнеше сұрақтар қойылып, оқушыларға қайталауға 2—3 мин уақыт беруге болады. Сосын қол көтерген, дайындығы бар оқушыларды тақтаға шығарып, сұрақтар қойса да артық емес. Қосымша сұрақтарды оқушылардың өздері қойғаны да дұрыс. Мұғалім олардың қойылған сұраққа дұрыс жауап беруін қадағалайды. Дұрыс жауап берілмесе, өзі дұрыс бағытбағдар жасайды. Осыдан кейін мұғалім өтілген тақырыпты қорытындылайды.

Жаңа материалды оқып-үйрену барысында мұғалім бүгінгі өтілетін тақырып туралы әңгімелеп, қажетті деректерді тақтаға жазып қояды.

Кезекті тақырыпқа байланысты мынадай мәселелерді камтуға болады:

1. Италиядағы фашистік-тоталитарлық режимнің орнауы.
2. “Матеотти дағдарысы”. Фашизмге қарсы оппозициялық қозғалыстар.
3. Муссолини үкіметінің сыртқы саясаты.
4. 1929 жылғы дүниежүзілік экономикалық дағдарыстың соңында Еуропада фашистік партияның көркеюі мен әлеуметтік-экономикалық жағдайдың құлдырауының арасындағы байланыс жөнінде.
5. Германиядағы жағдайға баға беру, сонымен қатар А.Гитлердің өкімет басына келуі.

6. Германиядағы және Италиядағы фашистік режимнің саяси ұқсастығын қарастыру.

Жаңа сабақтың жоспары

1. Б.Муссолинидің басшылығымен фашистік партияның үкімет билігіне келуі.
2. Фашистік-тоталитарлық диктатураның түбегейлі қалыптасуы.
3. Италия фашизмінің ерекшеліктері.
4. 1929 жылғы Веймар Республикасындағы дағдарысқа байланысты Германияда әлеуметтік-экономикалық және ішкі саяси жағдайдың шиеленісуі.
5. Германияда фашистік диктатураның орнауы.
6. Италиядағы фашистік режим.

Негізгі түсініктер: Диктатура, тоталитаризм, автократия, фашизм, қуғын-сүргін, т.б. терминдерінің мағынасын түсіндіру. Оларды оқушылар дәптерлеріне жазып алса да болады.

Алғашқы үш сұрақ бойынша мұғалім тақырыпшалардың мазмұнын терең баяндау-өңгіме түрінде өткізеді.

Ал қалған сұрақтарды тақырып мазмұнына сай түсіндіру үшін оқулықты пайдалану қажет.

Оқулықтағы азат жолдарды оқып, диаграмманы пайдалану. Одан кейін Италиядағы фашистік режим туралы мұғалімнің түсінігіне орай кестедегі Германия және Италиядағы фашизмді салыстыру, оқулықты пайдалана отырып, кестені толтыру.

Маңызды оқиғалар

28 қазан, 1922 ж. — Муссолини фашистік топтарының Римге жорығы;

30 қаңтар, 1933 ж. — А.Гитлердің өкімет басына келуі;

ақпан 1933 ж. — Рейхстагты өртеу, төтенше Декреттер қабылдау.

Тақырыпты бекітуге арналған сұрақтар

1. Фашизмнің қозғалыс ретінде пайда болуы. Оның сипаты, белгілері қандай?
2. Фашизм арқа сүйеген әлеуметтік бұқараның тірегі кімдер?
3. Елде демократияның жойылу себебі неде?
4. Италия мен Германия экономикасында қандай өзгерістер болды?
5. Фашистер халыққа бақылауды не үшін қойды?
6. Германия соғысқа дайындықты қай бағыттарда жүргізді?

Тоталитарлық режімнің құрылуы

Тоталитарлық қағиданың күшеюі	Италия	Германия
Саяси жүйеде	Сайлаудан бас тарту, парламенттің ақылдасу органына айналуы. Муссолини диктатурасы. Оппозициялық партияны болдырмау	Басқарудың қатаң тұжырымдамасы, “фюрер” принципі, қуғын-сүргіннің күшеюі, мемлекеттік құрылысқа тоталитарлық бақылау орнату, оппозициялық саяси партияларға тыйым салу, ақпарат құралдарына бақылау жасау. Бір партиялық жүйе
Экономикада	Корпорациялар арқылы экономикаға бақылау жүргізу, банктік жүйенің монополизациясы	Экономикалық кеңшілікті және сыртқы сауданы шектеу, экономикаға бақылау, өнеркәсіптің милитарлануы, ауылшаруашылық өндірісінің шектелуі, автаркия қағидасы (“өзін-өзі қанағаттандыру”). Кірістің, бағаның, жалақының мөлшерін мемлекеттік реттеу
Идеологияда	Ұлыдержавалық шовинизм	Біртұтас идеология, рассизмге, шовинизмге, реваншизмге негізделген “өмірлік кеңістік” теориясы

Үйге тапсырма

1. Италия фашизмін өңгімелеп беріңдер.
2. § 13 материалдарын оқу. Кестені толтыру, сұрақтарға жауап өзірлеу.
3. § 14 материалдарын оқу. Сұрақтарға жауап жазу.

§ 16. ЖАПОНИЯ

Сабақтың мақсаты

Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы және соғыстан кейінгі Жапонияның саяси-экономикалық жағдайы. Жапонияның билеуші топтарының көршілес елдермен қарым-қатынаста империалистік саясатқа көшіп, дүниежүзін қайта бөліске салу үшін күресте маңызды рөл атқарғандығы туралы әңгімелеу. Осыған орай Жапония мен Ресей АҚШ пен Англияға қарсы бағытталған құпия келісімді бекітті.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Жапония милитаристерінің шабуылы, бейбіт тұрғындарды қырғынға ұшыратқаны туралы оқушыларға түсіндіру. КСРО мен Жапонияның арасындағы ұзақ жылдарға созылған өзекті мәселелер жөнінде мұғалім оқулық материалдарына сәйкес әңгімелеп, оқушылардың сыныптан тыс сабаққа дайындалуына бағыт-бағдар бергені дұрыс. Мұғалім пән кабинетін сабаққа сәйкес безендіруді (карта, кесте, диаграмма, тақта) үнемі естен шығармай, қадағалап отырғаны жөн.

Өткен сабақты қайталау сұрақтары

1. Франция мен Испаниядағы 20-жылдарда болған оқиғаларға сипаттама беріңдер.
2. Халықтық майданның әлеуметтік және саяси негізін анықтап беріңдер.
3. Испан республикасының құлау себептеріне түсінік беріңдер.

Оқушыларды әңгімеге тартып, олардың көзқарастары мен пікірін тыңдап, өткен сабаққа қорытынды жасау.

Жаңа сабақтың жоспары

1. Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Жапония.
2. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі елдің жағдайы.
3. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Жапония.

Бірінші тақырыпша бойынша өткен сабаққа байланысты кесте толтыру. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі экономиканың даму ерекшеліктері.

Сұрақтары	Германия	Жапония

Кестені сабақ барысында толтырып, аяқтап келуді үйге тапсырма ретінде беруге болады. Жаңа сабақтың 2—3 сұрақтарына жауап әзірлеу барысында оқулық материалдарынан деректер келтіріп, оқушылармен бірге талдау, баға беру ұйымдастырылады. Мұғалім Бірінші және Екінші дүниежүзілік соғыстардың Германия үшін тигізген салдары қандай болғандығы жөнінде, сондай-ақ Жапонияның осы уақыттағы экономикалық дамуының өзіндік ерекшеліктері туралы әңгімелеп, тақырыпты аша түссе құба-құп.

Ел экономикасының дамуындағы елеулі өзгерістер Жапонияның саяси дамуы бағытының іргерілеуіне әсер етті. 1916 жылы Жапония мен Ресей АҚШ пен Англияға қарсы бағытталған құпия келісімді бекітті. Жапон қаржыгерлері Қытай, Корея және басқа елдердің экономикасына өз капиталдарын салды.

1921—1922 жылдары Вашингтон конференциясында Жапония біраз шегініс жасауға мәжбүр болып, Шаньдуннан бас тартты. Оның әскери теңіз флоты шектелді. Елді 1924 — 1932 жылдары Сэйюкай, Минсэйто, Какусин Курабу сияқты саяси партиялар басқарды. 1945 жылы 6 және 9 тамызда АҚШ алғашқы атом бомбаларын Жапонияның екі қаласы — Хиросима мен Нагасакиге тастады. Көптеген бейбіт елді қан қақсатқан жапон милитаризмінің күлі көкке ұшып, халықтар бостандыққа жетті. Отаршылықта болған Тайвань, Корея, Қытай мемлекеттерінің жері азаттық алды. Қиыр Шығыстағы соғыс ошағы талқандалды.

Соғыстан кейінгі Жапония экономикасының даму барысын түсіндіру кезінде картаны, оқулықтағы көрсеткіштерді талдау арқылы мұғалім оқушыларға сұрақтар қойып, тақырып аясына тартып отырғаны жөн.

Оқулықпен жұмыс, мұғалімнің тақырып мазмұнына байланысты ауызша баяндауы, кестені толтыруды жалғастыру.

Тоталитарлық режимнің құрылуы

Тоталитарлық қағиданың күшеюі	Жапония
Саяси жүйеде	Саяси партиялардың әлсіздігі, жалпылама саяси қозғалыстардың жоқтығы, солшыл радикалдық көшбасындағыларға қарсы қуғын-сүргіндер
Экономикада	Экономиканы соғыс қажетіне пайдалану
Идеологияда	Экспансионизм

Үйге тапсырманы оқулық бойынша дайындап келу, жаңа сабақты түсіндіру барысында берілген тапсырмаларды қайталау, сондай-ақ өткен сабақтарды естеріне түсіріп, дидактикалық материалдарда берілген тапсырмаларды орындап келу тапсырылады.

Маңызды оқиғалар

1937 жылы — Жапония Қытайды толығымен жаулап алуға кірісті.

1939 жылы көктем, жаз айларында Жапон әскери күштері Моңғолияға шабуыл жасады.

1945 жылы 6 және 9 тамызда АҚШ алғашқы атом бомбаларын Жапонияның екі қаласы Хиросима мен Нагасакиге тастады.

§ 17. ҚЫТАЙ. МОҢҒОЛИЯ

Сабақтың мақсаты

Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Қытайдың саяси жағдайы, Қытай коммунистік партиясының құрылуы, 1919 жылғы Қытайдағы “4 мамыр” қозғалысы туралы тереңірек әңгімелеу. 1925—1927 жылдардағы Қытайдағы ұлттық революция және Гоминьдан билігінің орнауы, Чан Кайши үкіметінің (1928—1934) саясаты, 1927—1937 жылдардағы азамат соғысы, 1937—1945 жылдардағы Қытай халықтарының Жапония басқыншылығына қарсы күресі, 1914—1945 жылдардағы Моңғолияның саяси-экономикалық даму жолдары мен 1924—1940 жылдардағы Моңғол Халық Республикасы жөніндегі оқушылардың білімін жетілдіре түсу.

Сабақтың бұл кезеңінде 1 немесе 2 оқушыны толығырақ сөйлетіп, қалған уақытты оқушылармен әңгімелесуге арнаған дұрыс.

Оқулықтың (§17) соңында берілген сұрақтар мен тапсырмалардың 1-сұрағының алғашқы бөлімін мұғалім бастап бергеннен кейін, қалған сұрақтардың бәріне бүкіл сынып оқушыларымен әңгімелесу арқылы жауап беруге болады. Сабақ соңында өтілген материалды қорытындылап, оқушылардың өтілген оқу материалын игеруіне көмектескен жөн.

Жаңа сабақтың жоспары

1. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Қытай.
2. Қытай коммунистік партиясының құрылуы.
3. 1919 жылғы “4 мамыр” антиимпериалистік қозғалысы.
4. 1925—1927 жылдардағы Ұлттық революция.

5. Гоминьдан мен коммунистердің арасындағы қарулы күрестің басталуы.
6. 1937—1945 жылдардағы Қытай халықтарының Жапония басқыншылығына қарсы күресі.
7. 1914—1945 жылдардағы Моңғолияның саяси-экономикалық даму жолдары.
8. 1924—1940 жылдардағы Моңғол Халық Республикасы.

Тақтаға сабақ жоспарын жазып болған соң, жаңа сабақты түсіндіруді бастаймыз.

Алдымен оқушылардан Бірінші дүниежүзілік соғысқа Қытайдың қатынасы туралы сұраймыз. Одан кейін мұғалім оқушыларға біртіндеп жаңа сабақты түсіндіре бастайды.

Сабақты түсіндіру барысында оқулықты, карталарды пайдалануға болады.

Негізгі түсініктерді, даталарды дәптерге жазып отыруға болады. Бұл тәсіл оқушылардың жаңа материалды еске сақтау мүмкіндігін арттырады.

Негізгі тұлғалар

Ли Дачжао (1888 — 1927), Сунь Ятсен (1866—1925), Чан Кайши, Чжу Дэ, Мао Цзэдун, Д. Сухэ-Батор (1893—1923) Х. Чойбалсан (1895—1952) өмірбаяндары туралы айтылады және олардың атқарған қызметтері туралы қысқаша мәлімет жаздыруға болады.

Жалпы сабақты жоспармен баяндап, оқулықты пайдалана отырып, түсіндіру қажет.

Тақырыптағы көптеген негізгі оқиғалар уақытын қысқаша түсінікті етіп дәптерге жазып отырған дұрыс. Әрбір оқиғаның болған уақыты сәйкестендіріліп жазылады.

Сабақ соңында оқушылар мұғалімнің көмегімен және оқулықты пайдалана отырып, өтілген тақырыпты терең талдау арқылы негізі оқиғаларды ашып мына төмендегі кестені толтырады.

Кесте соңынан оқушылар екі мемлекеттің өзара ұқсастығы мен айырмашылығына баға береді. Кестені сызу мен толтыру барысында оқушылар өз қиялын пайдаланып, басқаша түрде, өзгеше толыққанды нұсқасын әзірлеуі үшін үйге тапсырма ретінде беруге де болады. Мұндай тапсырма оқушылардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне және ой-өрісін кеңейтуіне, есте сақтау қабілеттерін қалыптастыруына көмектеседі.

Сабақты қорытындылау және жаңа өтілген материалды бекіту.

Елдер	Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі кезең	Саяси-экономикалық даму жолдары
Қытай	Елдің жағдайы бытыраңқы болды. 1917 жылы Қытай үкіметі Антанта блогын жақтап, Германия бастаған Төрттік Одаққа соғыс жариялады. “4 мамыр” қозғалысы Қытайдағы ең күшті антиимпериалистік қозғалыс болды	1921 жылы шілдеде Шанхайда Қытай коммунистік партиясының бірінші съезі шақырылды, партияның Жарғысы қабылданып, басқару органдары сайланды. 1920 — 1922 жылдары саяси күрес күшейді. 1925—1927 жылдары Гоминьдан мен коммунистердің арасындағы қарулы күрес болды. 1937—1945 жылдардағы Қытай халықтарының Жапон басқыншылығына қарсы күресі
Моңғолия	1918 жылға дейін Моңғолия Азияның ең артта қалған елдерінің бірі еді. Халқы көшпелі мал шаруашылығымен айналысты. Жер мен орасан көп мал билеушілер мен діни феодалдар меншігінде болды. Жай жайылымдық жерлері жоқ шаруалар (араттар) езгіде өмір сүрді. Өнеркәсіп төменгі дәрежеде қалып қойды. Моңғолия жаппай сауатсыз ел болды	Сухэ Батор 1921 жылы наурызда Моңғол халық партиясын ұйымдастырды. 1921 жылы 8 шілдеде кеңестік Қызыл Армия Моңғолияның Урга қаласын азат етті. 1921—1924 жылдарда Моңғолия шектеулі монархия түріндегі мемлекеттің қатарында болды. 1924 жылы Моңғол Халық Республикасы (МХР) құрылды. 1924—1940 жылдардағы экономикалық реформалар елде көптеген өзгерістер енгізді

Өтілген сабақты бекіту үшін мынадай сұрақтар қойылады.

1. 1919 жылғы “4 мамыр” қозғалысының себептері қандай?
2. Мао Цзэдун қандай әлеуметтік топтың қатарынан шықты? Ол туралы не білесіңдер?
3. Сунь Ятсен бағдарламасының мазмұны қандай?
4. Жапонияға қарсы коммунистер мен Гоминьдандық-ұлттық үкімет неліктен бірігуге мәжбүр болды деп ойлайсыңдар?

Үйге тапсырма

§ 16, § 17 материалдарын оқу. Қытай, Моңғол мемлекеттеріне қатысты қазіргі жағдай туралы мерзімді баспасөз жаңалықтарын қарастыру.

§ 18—19. ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫС АЗИЯ ЕЛДЕРІ. ҮНДІСТАН

Ұйымдастыру кезеңі

Оқып-үйренгенді бекіту

Ұйымдастыру кезеңінде оқушыларды жаңа материалдарды терең меңгеруге дайындаймыз.

Жаңа сабақты игеру

Жоспары	Игеру жолдары мен тәсілі
1	2
1. XX ғасырдың 20–30-жылдарындағы Үндіқытай елдерінің өлеуметтік-экономикалық жағдайы 2. Ұлт-азаттық күрестің дамуы 3. XX ғасырдың бас кезіндегі Үндістанның жағдайы 4. Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Үндістан 5. “Күш қолданбай қарсыласу” М.К.Гандидің ілімі мен саясаты 6. Үндістанның 20–30-жылдардағы дамуы	Мұғалімнің баяндамасы Оқулықта берілген мәтінмен, картамен жұмыс Мұғалімнің баяндамасы. Конспекті дайындау Мұғалімнің баяндамасы, “Иран, Ауғанстан, Үндістан, Пәкстан, Бангладеш, Шри-Ланканың соғыстан кейінгі кезеңдері” картасымен жұмыс жасау

1	2
7. Екінші дүниежүзілік соғыс алдындағы және соғыс кезіндегі Үндістан 8. Мемлекеттің тәуелсіздік алуы және бөлінуі 9. Үндістанды жаңғырту үдерісінің негізі 10. Мемлекет ішіндегі саяси жағдайдың дамуы 11. Соғыс жылдарынан кейінгі Үндістанның сыртқы саясаты	Конспекті жазу. “1960—1990 жылдардағы Үндістанның жаңғыртушылық саясаты” атты кестені талдау 1950 жылғы конституция бойынша Үндістанның жоғары өкіметі және “Үндістандағы сепаратизм мәселесі” атты кестелерді пайдалану ұсынылады Оқулықтағы мәтінмен, картамен жұмыс жасау. “Үнді-Пәкістан қақтығысы” кестесін пайдалану ұсынылады

Жаңа сабақтың жоспары

1. XX ғасырдың 20—30-жылдарындағы Үндіқытай елдерінің әлеуметтік-экономикалық жағдайы.
2. Соғыс біткеннен кейінгі Үндістан.
3. ҮҰК партиясының көшбасшылары Дж.Неру мен М.Гандиге баға беру.
4. Үндістанның сыртқы саясатына сипаттама.
5. Үндістанның қазіргі жағдайы және оның болашағы.

Мұғалім сабақты әңгіме түрінде баяндай отырып, XX ғасырдың 20—30-жылдарындағы Оңтүстік-Шығыс Азия елдері мен Үндістан жағдайына сипаттама береді. Үндіқытайдың сыртқы саудасы туралы айтылады.

Үндіқытай халықтарының ұлт-азаттық күресінің дамуы және оған себеп болған жағдайлар, француз отаршылдарының дағдарыс жылдарындағы саясаты Үндіқытай халықтарының ашу-ызасын күшейтіп, азаттық қозғалыстарының басталуына түрткі болғаны жөнінде әңгімелейді. Тек 30-жылдардың басында Вьетнамда 98 ереуіл болып өтті. Азаттық қозғалысының барысында Үндіқытайда Коммунистік партияның құрылуына жағдай жасалды. 1930 жылдың ақпан айында Вьетнамда қалыптасқан үш коммунистік топ Үндіқытай коммунистік партиясы болып бірікті. Оның жетекшісі Хо Ши Мин болды.

Индонезияда коммунистердің сәтсіздікке ұшырауынан кейін антиимпериалистік күрестің басшылығына ұсақ буржуазиялық-демократиялық бағыттағы күштер және оның көрнекті жас өкілі *Ахмед Сукарно (1901–1970)* келді. Буржуазиялық қайраткерлермен қатар коммунист өкілдері

А. Гани, Әмір Шарифуддин, Н. Айдит сияқты басшылардың есімдері халыққа мәлім болды.

Үндістандағы екі дүниежүзілік соғыс аралығындағы елдің жағдайы. “Күш қолданбай қарсыласу” қозғалысының басталуы. Оның қайраткерлері, шаруалардың ұлт-азаттық көтерілісі. Көтерілістің болған аймақтары. Көтерілістің Бомбей, Калькутта, Карачи қалаларында өрши түсуі.

ҮҰК мен МЛ ұйымдарының 1916 жылғы Лакнау қаласында өткен съезі М.К.Гандидің елге оралуына себеп болды. Соғыстан кейінгі кезеңдегі Үндістанның саяси-экономикалық жағдайы. М.К.Ганди бастаған бүкіл-халықтық антиимпериалистік майданның қалыптасуы.

Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс жылдарындағы (1929—1933 ж.ж.) елдің хал ахуалы.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Үндістан.

Соғыс жылдарындағы үнді халқының жағдайы, соғыстың барысына елдің наразылығы. ҮҰК-де екі топ қалыптасты, М.Ганди мен Р.Прасад, т.б. “өзгеріске қарсыластар” тобында болды. 1929 жылы олар Свараджалық партия (СП) құрып, оның бір жағында Дж.Нерудің әкесі Мотилал Неру, екінші жағында Субхас Чандра Бос болды. 1927 жылы екі жас қайраткер С.Ч.Бос пен Дж.Неру ҮҰК бас хатшылары болып тағайындалған.

Маңызды оқиғалар

1916 жыл—ҮҰК пен Мұсылман Лигасының Лакнау қаласындағы съезі.

1917—1923 жылдар — революциялық күрес.

1929—1933 жылдар — Дүниежүзілік дағдарыстың Үндіқытай елдеріне тигізген әсері.

1930 жыл — азаматтық бағынбаушылық қимылдары.

1935 жыл — Үндістан Конституцияның тарихқа енуі.

1941 жыл — Екінші дүниежүзілік соғыс кезеңі.

Оқып-үйренгенді бекіту

1. XX ғасырдың 20—30-жылдарындағы Үндіқытай елдерінің әлеуметтік-экономикалық жағдайы. 1929—1933 жылдардағы дүниежүзілік дағдарыстың Үндіқытай елдеріне әсері.

2. 1914—1945 жылдардағы Үндістан. Соғыстан кейінгі кезеңдегі Үндістан.

Сабақты бекіту сұрақтары

1. Үндістандағы ұлт-азаттық қозғалыстың басында болған партия және оның жетекшілері туралы пікірлесіп, олардың атқарған ролін түсінуге көңіл бөліңдер.

2. М.К.Гандидің қызметіне, оның іліміне қандай баға беруге болады.
3. Үндістанда 20–30-жылдары қандай саяси партиялар болған, олардың алға қойған мақсаттарын сипаттаңдар.
4. 30-жылдары елдің ішкі саяси жағдайында қандай оқиғалар орын алды?
5. Мұсылман Лигасы елді неге екі мемлекетке бөлуге бел байлауға тырысты?

Үйге тапсырма

Тақырыпты үйден оқып келу. М.Гандидің “Менің өмірім” атты кітабымен, оның өмірбаянымен танысу.

§ 20. ИРАН. АУҒАНСТАН. ТҮРКИЯ

Сабақтың мақсаты

Бірінші дүниежүзілік соғыстың соңындағы, яғни ХХ ғасырдың басындағы Иранның, Ауғанстанның, Түркияның жағдайымен таныстыру. Ұлт-азаттық қозғалыстың дамуы. Иранның 1921—1945 жылдардағы саяси-экономикалық даму жолдары. 1918—1945 жылдардағы Ауғанстан. 1929 жылы қазан айында Нәдір хан Ауғанстан патшасы болып жарияланды. 1933 жылы 8 қарашада Нәдір дүниеден өткен соң, оның орнына баласы Мохаммед Захир патша тағын иеленгені жөнінде оқушылардың есіне салу.

Оқушылардың үй тапсырмасын тексеруге байланысты мынадай сұрақтар қоюға болады. Ол өткен сабақтың бекіту сұрақтарына ұқсас немесе сол тектес болуы да мүмкін.

1. Үндістандағы ұлт-азаттық қозғалыстың басында болған партия және оның жетекшілері туралы пікірлесіп, олардың атқарған рөлін түсіндіріңдер.
2. М.К.Гандидің қызметіне, оның іліміне қандай баға беруге болады?
3. Үндістанда 20–30-жылдары қандай саяси партиялар болған, олардың алға қойған мақсаттарын сипаттаңдар?
4. 30-жылдары елдің ішкі саяси жағдайында қандай оқиғалар орын алды?
5. Мұсылман Лигасы елді неге екі мемлекетке бөлуге тырысты?

Жаңа сабақты түсіндіру

Бүгінгі өтілетін тақырыпты, сабақтың жоспарын алдын ала тақтаға жазып қоямыз.

Сабақтың жоспары

1. ХХ ғасырдың басындағы Иран.
2. Ұлт-азаттық қозғалыстың дамуы.

3. 1921—1945 жылдардағы Иранның саяси-экономикалық даму жолдары.
4. 1918—1945 жылдардағы Ауғанстан.
5. 20—30-жылдардағы Кемал үкіметінің реформалары.
6. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Түркия.

Оқушыларды жоспармен таныстырып, оны дәптерге жаздырып қоямыз. Бұл жаңа тақырыпты оқиғалар өрісіне қарай әңгімелей отырып түсіндіруге болады. Мұғалім әр оқиғаға ерекше тоқталып, негізгі болған уақытын оқушылардың дәптерлеріне жазып отырғанын талап еткені орынды. Оқулықтағы материалдардың орналасу ретін де оқушылар мұғалімнің түсіндіруіне орай оқулықтан тауып, картамен, т.б. қосымша құралдармен жұмыс жасай отырғаны дұрыс.

Жалпы пән бағдарламасында бұдан бұрын да Орталық және Таяу Шығыс елдерінің ішінде Ауғанстан, Иран, Түркияға ерекше көңіл бөлінген. Сондықтан оларға жеке тоқталмай-ақ, оларды қандай ортақ мәселе біріктіретініне түсінік беру қажет. Бұл тақырыпты әңгімелеу, баяндау арқылы түсіндіргендіктен, жоспар бойынша оқиғаны толық баяндау қажет. Жоспардың сұрақтарына қысқаша конспект жаздырып отыруға болады. Оның негізгі мақсаты — сабақтың дұрыс ұйымдастырылып, оқушыларға түсінікті болуына ықпал ету.

1. *Иран мемлекетінің бейтараптық саясатты жақтағанына қарамастан, оның жері қарама-қарсы екі соғыс одағына кірген мемлекеттердің бақталас ошағына айналды. 1914 жылы Түрік әскерлері Иран, Әзірбайжан аудандарына басып кіріп, Хой, Урмил, Тебриз қалаларын иеленді. 1915 жылы орыс әскерлері қарсы шабуылға шығып түрік әскерлерін Әзірбайжаннан қуып шықты, 1915 жылы Ағылшын-Ресей құпия шартына сәйкес, Иран екі ықпалды аймаққа бөлінді. Соғыс жылдарында Иран экономикасы әбден құлдырады. Жұқпалы аурулар тарап, халықты аштық жайлады...*

2. *Ұлт-азаттық қозғалыстың дамуы.* Шетел басқыншыларына қарсы халықтың азаттық қозғалысы басталды. 1919 жылдың 9 тамызында Ағылшын-Иран шартына қол қойылып, Иран ағылшындардың “қамқорлығына” шығарылды. Әділетсіз шарт халықтың наразылығын тудырып, Иранда, Әзірбайжанда, Гилянда, Қорасанда азаттық

күрестің ошақтары пайда болды. 1920 жылы 5 маусымда Гилян Республикасы жарияланды. Оның төрағалық қызметіне *Көшек хан* шақырылды.

Бұдан кейінгі оқиғаларды ауызша баяндап, терминдер мен даталарды оқушылардың дәптерлеріне жазып алуын талап ету қажет. Әрине мұның өзі оқушының білім қорын толықтыра түсері даусыз.

3. *1921—1945 жылдардағы Иранның саяси-экономикалық даму жолдары.* 1918—1922 жылдарда азаттық қозғалысты басқаннан кейін, Иран помещиктері мен буржуазиялық топтары өз саяси үстемдіктерін нығайту үшін 1925 жылы Каджар патша әулетін биліктен тайдырып, саяси билікті жаңа патшаға тапсырды. 1933 жылы Иран мен компания арасындағы жаңа концессиялық келісім негізінде, компания Иран қоймаларынан сатылған әрбір топқа жанармай үшін 4 шиллинг пайда кірісін төлейтін болды. Соғыс жағдайында Ирандағы неміс агенттерінің құпия әрекеттері тым асқынып кетті. 1941 жылы 12 шілде күні Англия мен КСРО елдерінің арасында “Германияға қарсы соғыста бірігіп әрекет істеу” атты шартқа қол қойылды. КСРО басшылары шах үкіметіне нота жолдап, “Иран жеріндегі неміс агенттерінің әрекетіне тыйым салынсын” деген ескертуді екі-үш рет жасады. 1941 жылы 16 қыркүйекте Реза шах тақтан бас тартып, саяси қызметтен кетуге мәжбүр болды. Иран тағына оның 22 жасар ұлы Мохаммед Реза Пехлеви отырды. 1943 жылы 9 қыркүйекте Иран Германияға соғыс жариялады.

4. *1918—1945 жылдардағы Ауғанстан.* 1919 жылы 29 ақпанда үкімет басына “Жас ауғандықтар” ұйымының өкілі жас әмір Амонолла хан келді. Ауғанстанның тәуелсіздігі жарияланды. 1919 жылы 27 ақпанда Кеңес үкіметі Ауғанстанның тәуелсіздігін мойындады. 1919—1928 жылдардың аралығында әскери күштер мен буржуазия-помещиктік топтардың қолдауына сүйенген Амонолла хан реформалық әрекеттерге кірісті. 1921 жылы құлдықты жою туралы заң жарияланды. 1923 жылы Жаңа Конституция қабылданды.

5. *1916—1917 жылдарда ұлт-азаттық күрес* түріктер бірыңғай қоныстанған аймақ — Анадолы түбегінде басталды. Азаттық қозғалыстың негізгі күші түрік шаруалары болды, оның басшылығында ұлттық буржуазия топтары тұрды. 1918—1923 жылдардағы Түркиядағы ұлт-азаттық күрес Кемалдық революция деп аталды.

6. *Сакария шайқасы*. Азаттық жолындағы күрестің шешуші шайқасы 1921 жылы 23 тамыз — 13 қыркүйек күндері Сакария өзенінің бойында өтті. Түркия халқының ұлы жеңіс халықаралық конференцияда бекітілді.

7. *Кемал реформалары*.

8. *30-жылдардағы Түркия Республикасының халықаралық беделінің тұрақталуы*.

9. *Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Түркия*.

Сабақта оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруға болады. Бұл үшін параграф соңындағы сұрақтарды пайдаланып, оған жауап жаздыру. Бұл өзіндік жұмысты жаңа сабақтың соңғы тақырыпшасын оқытып-үйреткенде одан әрі жалғастырған дұрыс. Бұл дұрыс ұйымдастырылған жағдайда үш минутта орындалатын жұмыс. Осы тапсырманың да, осыған дейін орындауға берілген тапсырманың да нәтижесі міндетті түрде тексерілуі қажет. Жаңа оқу материалын оқып-үйренуге оқушылардың өздері тікелей қатысып отырса, оны сынып оқушылары сабақ үстінде-ақ меңгеріп алады. Оқушылардың қай мәселені қалай меңгергенін тәжірибелі мұғалім сабақ үстінде-ақ байқайды. Бүгінгі өткен материалды кейбір оқушылардың меңгеруі жайлы мұғалімде күмән туса, түсіндірмелі оқу әдісімен тексеріп байқауына болады. Оқушыға бір мәтінді оқытып, оның мазмұнын өз сөзімен, мүдірмей әрі толық айтып бере алса, онда — оқушы санасына білімнің негізі қаланғаны деп ұғамыз. Сабақ соңында бірнеше сұрақтар қойып сабақты бекітеміз.

1. 1918—1923 жылдардағы Түркия халқының ұлт-азаттық күресінің себептерін атаңдар.
2. М.Кемалдың әскери қызметінің өсу жолдарын әңгімелендер.
3. Кемалдық революцияның мазмұнын сипаттаңдар.
4. 20—30-жылдардағы Кемал үкіметінің реформалық әрекеттерін сипаттаңдар.
5. Экономика саясатының мәнін ашып беріңдер.

Үйге тапсырма

Тақырып материалдарын үйден оқып келу. “Жас ауғандықтар” тақырыбына әңгіме құрастыру.

§ 21—22. ТРОПИКТИК ЖӘНЕ ОҢТҮСТІК АФРИКА ЕЛДЕРІ. АРАБ ЕЛДЕРІ

Сабақтың мақсаты

Араб елдерінің әлеуметтік және саяси өміріне сипаттама беру. ХХ ғасырдың басындағы араб елдері, Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы араб елдері, араб шығысындағы ұлт-азаттық қозғалыстардың өріс алуы, Ирактағы 20—30-жылдардағы жағдай, Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы араб елдері туралы оқушыларға терең мағлұмат беру. Африкадағы араб елдеріне сипаттама, олардың әлеуметтік-саяси жағдайына тоқталу. Тропиктік және Оңтүстік Африка елдерінің ХХ ғасырдың басындағы жағдайы, Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Африканың әлеуметтік-экономикалық дамуы, ұлт-азаттық қозғалыстар. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Тропиктік және Оңтүстік Африка халықтарының тұрмысы олардың саяси-қоғамдық өміріне сипаттама, ұлт-азаттық қозғалыстың барысын баяндау.

Жаңа сабақты түсіндіру

Бұл сабақты біз семинар сабағы ретінде өткізсек деп отырмыз. Мұндағы үш тақырыптың да ұқсас жақтары көп және оқушылардың өздігінен жұмыс жасауына мүмкіндік мол. Алдымен сынып оқушыларын 3 топқа бөлеміз. Өр топта 8—10 оқушыдан дейік. Солардың арасынан 3 оқушыны — *әділ қазылар* алқасын сайлаймыз. Бұдан кейін сабаққа карточкалар, суреттер, буклеттер дайындаймыз.

Өр топ өзіне тиесілі тақырыптар мен тақырыпшаларды өзара бөліп, оқып келуі шарт.

Сабақтың жоспары

1. Азиядағы араб елдері (1914—1939 жж.). Араб елдері туралы жалпы мәлімет.
2. Араб елдеріндегі ұлт-азаттық күрестің өршуі.
3. Ирактағы жағдай.
4. Азиядағы араб елдерінің 20-жылдардың соңы — 30-жылдардың басындағы дамуы. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы араб елдері.
5. Африкадағы араб елдерінде ұлт-азаттық күрестің өрістеуі.
6. Тропиктік және Оңтүстік Африка елдері (1914—1939 жж.)
7. Әлеуметтік-экономикалық жағдай, ұлт-азаттық қозғалыстар.
8. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы Тропиктік және Оңтүстік Африка.

Осы мәселелер бойыша оқушылар баяндама жасайды. Олар көрнекі құралды сол өздері баяндайтын мемлекеттер бойынша дайындауы керек.

Айтылған мәселелердің дұрыстығын әділ қазылар алқасы және мұғалім қадағалайды. Оқушыларға түсінікті болу үшін бәрі дерлік сабаққа қатысуы керек. Басқа топтағы оқушылардың да сұрақ қоюына болады.

Барлық мәселелер талқыланып болған соң, мұғалім сөз алып, өткен жаңа материалды қорытындылайды.

Осы өткен параграфтарда біз Азиядағы және Африкадағы араб елдері туралы айттық. Енді оқушылар мына сұрақтарға жауап береді:

1. Азиядағы және Африкадағы араб елдерінің ұқсастығы, айырмашылығы неде?
2. Осы елдердегі өткен ұлт-азаттық күрестің барысы, ұқсастығы, айырмашылығы қандай?
3. Осы елдердің 20—30-жылдардағы даму жағдайлары бірдей болды ма? Қандай өзгешіліктері бар?
4. Азиядағы араб елдері мен Тропиктік және Оңтүстік Африка елдері арасында саяси, әлеуметтік-экономикалық жағынан қандай ұқсастық және айырмашылықтары бар?

Осындай ұқсастықтар мен айырмашылықтарды айтып, оқушылар арасында пікірталас ұйымдастыруға болады. Ондағы дұрыс жауаптарды әділ қазылар алқасы және мұғалім бағалайды.

Егер өзара келіспеушіліктер болған жағдайда, оқулықты пайдаланып, айтылған ойлар мен деректер дәлелді түрде тексерілуі керек.

Сабақ соңында мұғалім оқушыларға алған білімдеріне сүйеніп, кесте құрастыруды тапсырады:

Осылай кесте арқылы немесе сұлба құрастырып, оқушылардың ой-өрісін тереңдете түсуге болады.

Келтірілген кестені оқушылар оқулықты пайдалана отырып толтырады, біздің ұсынған кесте тек үлгі ретінде беріліп отыр.

Мұғалім сабақ соңында оқушыларға бүгінгі сабақты бекітуге арналған бірнеше сұрақтар қойып, тапсырма береді.

1. Азиядағы араб елдерінің әлеуметтік және саяси өміріне сипаттама беріндер.
2. Отаршылардың араб елдерін бөлісу әрекеттері қандай қарсылық туғызды? Ұлт-азаттық қозғалысқа қандай күштер қатысқан?
3. Қамқорлық жүйесінің мәні неде?

Елдер	Жалпы мәлімет беру	Саяси жағдайы және ұлт-азаттық қозғалысы	20—30-жылдардағы әлеуметтік-экономикалық дамуы	Қорытынды
1. Азиядағы араб елдері	Азиядағы араб елдері Батыс Азияны қамтиды. Оның шығыстағы шеті Парсы бұғазынан басталып, батыс шеті Атлант мұхитына тіреледі	1922 ж.— Сирияда. 1925 ж.— Сирия мен Ливанда көтер-ілістер болды	Ливия мен Сирияда өндіріс орындары мен ауыл шаруашылығы дами түсті. Сауд Арабиясы мен Йеменде монархиялық тәртіп орнады	Азиядағы араб елдері өздерінің тәуелсіздігі үшін Англиямен күресті жалғастырды
2. Африкадағы араб елдері	Африканың солтүстігіндегі Египет, Марокко, Алжир, Тунис	1924 ж.— Францияға қарсы Марокконьң қозғалысы. 1922 жыл, ереуілдер 1918 жыл 8 наурыз Зағұл топтары	Араб елдерінің экономикалық жағдайы нашар болды. Тунисте жұмыссыздық, қуаңшылық, ашаршылық жайлады	Елдегі жоғарғы комиссардың орнын елші алмастырды. Жеңіліктер жасалғанымен Британия үстемдігі жойылмады
3. Тропиктік және Оңтүстік Африка елдері		1909—1910 жж. Оңт. Африкадағы отарларына Англия өзі билеу құқықын берді. 1912 ж. Африка ұлттық конгресі құрылды	Африка елдерінде шетелдер үстемдігі нығая түсті. Аймақтағы барлық елдердің экономикасы бір жақты болып, дөңді дақылдардың біреуіне түрін өсіруге икемделді	Африка елдері 20—30-жылдары қауымдас-тықтар мен қозғалыстар құрды. 1920 жылы Африка Ұлттық конгресі құрылды

4. Қандай араб елдері сөз жүзінде тәуелсіз болып есептелді?
5. Елдегі саяси күрестің барысын қалай бағалауға болады?
6. Марокко халқының азаттық күресі не себепті жеңіліске ұшырады?

7. Египеттегі саяси өмірдің дамуын, саяси партиялардың қызметін қалай бағалайсындар?
8. Африка елдерінің саяси-қоғамдық өмірін сипаттап беріңдер.
9. Африкадағы ұлт-азаттық қозғалыстың барысы және ерекшеліктері туралы айтыңдар.
10. Оңтүстік-Африка Одағындағы нәсілшілдік тәртіпті сипаттаңдар. Оның негізі неге байланысты болды?

III тарау. ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС (1939—1945 жж.)

§ 23—24. ӘЛЕМ ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ҚАРСАҢЫНДА. ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТЫҢ БАСТАЛУЫ

Сабақтың мақсаты

Оқушыларға 20—30-жылдардағы халықаралық қатынастар, Версаль-Вашингтон жүйесінің күйреуі, Ұлттар Лигасының дәрменсіздігі, Батыс елдері мен КСРО-ның арақатынасы, Әскери-саяси топтасу, ағалшын — француз — кеңес келіссөздері туралы терең мазмұнды баяндау. Осы соғысқа себепкер ірі мемлекеттер Германия, Италия, Жапонияның іс-әрекеттерімен таныстыру.

Сондай-ақ Екінші дүниежүзілік соғыстың басталуын сөз ете отырып осы соғыстағы ұрыс қимылдарының сипаты, КСРО-ның саясаты, “Оғаш соғыс” кезеңі, Немістердің батыс майдандағы шабуылы, Германия мен Италияның Англияға қарсы соғыс әрекеттері, фашистік “Жаңа төртіп”, Қарсыласу қозғалысы жөнінде оқушыларға толық түсінік беру.

Үй тапсырмасын тексеру

Оқушылардан үй тапсырмасын сұраймыз. 1 немесе 2 оқушыны тақтаға шығарып толық сөйлетеміз. Қалған оқушылардан карточка арқылы сұрауға болады. Үйге берілген тапсырманың бірі кесте құрастыру болған. Оны сыныптың қандай дәрежеде орындағанын толық тексерген дұрыс.

Жаңа сабақты түсіндіру

1. 20—30 жылдардағы халықаралық қатынастар.
2. Версаль-Вашингтон жүйесінің күйреуі.
3. Ұлттар Лигасының дәрменсіздігі.
4. Батыс елдері мен КСРО-ның арақатынасы.
5. 20 жылдардың соңы мен 30 жылдардың бас кезінде дүниежүзілік экономикалық дағдарыс.
6. Қиыр Шығыстағы халықаралық жағдай.

7. Өскери-саяси топтасу.

8. Ағылшын-француз-кеңес келіссөздері. КСРО-Германия пактісі.

“Пацизм дәуірі”

“Дауэс жоспары”

“Юнг жоспары”

Бриан-Келлог

Рапалло шарты (1922 ж. 16 сәуір)

“Оқшаулану”

“Танака жоспары” деген ұғымдар мен тарихи оқиғаларға сипаттама беріп, қысқаша түсінік беруге болады.

Қиыр Шығыстағы халықаралық жағдай туралы тақырыпша бойынша оқулықпен жұмыс ұйымдастырып, төмендегі сұрақтар бойынша әңгіме құрастыруға болады.

Сұрақтары:

1. “Танака жоспары” дегеніміз не?

2. Маньчжоу-го қуыршақ мемлекетінің құрылуы туралы әңгімелеп беріндер.

3. Италияның озбырлық саясатына сипаттама беріндер.

Оқушылардың жауаптарын толықтырып, қосымша мәліметтер беруге болады. Бұдан әрі И.Риббентроп-Молотов келісімшарты бойынша талдау жасап, сабақты қорытындылауға болады.

Екінші дүниежүзілік соғыстың негізгі оқиғалары

Соғыс кезеңдері	Жылдар	Негізгі оқиғалар	Қорытынды және оқиғалар жиынтығы
1	2	3	4
I.	1939 ж. күзі — 1941 ж. көктемі	1939, 1—28 қыркүйек— Германияның Польшаны талқандауы, Батыс майдан, “Оғаш соғыс” 1940, 10 мамыр — 22 маусым Германияның Францияны, Бельгияны, Голландияны талқандауы. 1940 ж. маусым-қыркүйек — “Англия үшін күрес”. 1941 ж. сәуір-мамыр — Югославияның, Грекияның жеңілуі, герман-италиян әскерлерінің Египетке шабуылы	Германияның Батыс Еуропаның барлық аумағын жаулап алуы

1	2	3	4
II.	1941ж. ж а з ы, 1942 ж. күзі	1941 ж. 22 маусым — Германияның КСРО-ға шабуылы.1941 ж. 5 желтоқсан—1942 ж. сәуір — Мәскеу түбіндегі герман әскерлерінің жеңілісі. 1941 ж. 7 желтоқсан — 1942 ж. мамыр — Жапонияның АҚШ пен Англияға шабуылы, АҚШ флотының, Пёрл-Харбордың талқандалуы. Жапонияның Филиппинді, Индонезияны, Бирманы, Малайзия, Сингапурды басып алуы.1942 ж. маусым — Жапония флотының Мидуэйді жеңілуі. 1942 ж. маусым-қараша — Германия әскерлерінің Еділге және Солтүстік Кавказға шығуы, Сталинград шайқасы	Фашистік блоктағы мемлекеттердің дүниежүзін басып алуға тырысуы
III.	1 9 4 2 - 1 9 4 3 ж ы л - дардың қысы	1942 ж. қараша — 1943 ж. ақпан — неміс әскерлерінің Сталинград шайқасындағы жеңілуі. 1942 ж. қараша — АҚШ әскерлерінің Солтүстік Африкаға, ағылшын әскерлерінің Египетке келуі. 1943 ж. мамыр — неміс әскерлерінің Африкадан кетуі. 1943 ж. маусым — неміс әскерлерінің Орел-Курскідегі жеңілісі.1943 ж. шілде—ағылшын-американ әскерлерінің Сицилияға келіп кіруі. 1943 ж. қыркүйек — Италияның тізе бүгуі. 1943 ж. күз — Украинаның солтүстігін азат ету	Соғыстағы түбегейлі өзгерістердің болуы

1	2	3	4
IV.	1943— 1944 жылдардың қысы	1944 ж. қаңтар-сәуір — Украинаның Оңтүстігін азат ету. 1944 ж. 6 маусым — екінші майданның ашылуы, Францияға одақтастардың кіруі. 1944 ж. жазы — Белоруссияны азат ету. 1944 ж. тамыз — Румынияның тізе бүгуі және оның антигитлерлік коалициясының жағына шығуы. 1944 ж. қыркүйек—Болгарияның тізе бүгуі, оның одақтастар жағына шығуы. 1944 ж. қазан—Кеңес одағы мен Югославия әскерлерінің Белградты азат етуі. 1944 ж. желтоқсан — Герман әскерлерінің Арденнаға шабуылы. 1945 ж. қаңтар, наурыз — Қызыл әскердің Польшаны азат етуі және Рейн арқылы өтуі. 1945 ж. 8 мамыр — Қызыл Армияның Берлинді алуы. 1945 ж. тамыз — КСРО-ның Жапониямен соғысы. АҚШ-тың Хиросимаға және Нагасакиге атом бомбасын тастауы. 1945 ж. 2 қыркүйек — Жапонияның тізе бүгуі	Фашистік блоктағы мемлекеттердің жеңіліске ұшырауы

Фашистік блоктың ұлғаюы

Германияның қолшоқпарлары	Профашистік режимнің қалыптасуы	Германиямен қарым-қатынасы
1	2	3
Румыния	1940 жыл қыркүйек — өкімет басында генерал И.Антонеску. Ол елге фашистік тәртіпті енгізді	Германияға жанармай, мұнай, қару-жарак, азық-түлік берді. Германия өз мүмкіншіліктерін пайдаланып, КСРО-ға шабуыл жасауды қалады. Румыния дивизиялары Германия әскерлері қатарында болды

1	2	3
Финляндия	1939—1940 жылдарда кеңес-фин соғысынан кейін коалициялық мемлекетке фашистік партияның жетекшілері кірді	Германияға никель, кобальт, молибден берді. КСРО-ға қарсы күреске қатысты
Венгрия	1920—1944 жылдардағы генерал М.Хортидің фашистік диктатурасы	Гитлердің келісімшарты бойынша Германияның экономикасын қадағалады
Болгария	1930 жылдардың екінші жартысында бірнеше профашистік өкімет ауысты	1941 жылдың наурызында фашистік блокқа кірді. Германияны азық-түлікпен қамтамасыз етті. Соғыс жылдарында Болгария әскері Балқан түбегін басып алу жұмысын атқарды

Мұғалім сабақ соңында оқылған материалды қорытындылап, оқушыларға кестені дәптерге жазуға уақыт береді. Сабақты бекіту үшін сұрақтар қояды. Кестемен, картамен жұмыс жасайды.

§ 25. ГЕРМАНИЯНЫҢ КСРО-ға ШАБУЫЛЫ ЖӘНЕ ТЫНЫҚ МҰХИТ СОҒЫСЫ

Сабақтың мақсаты

Оқушыларға Ұлы Отан соғысының басталуы, 1941—1942 жылдардағы Кеңес әскерлерінің жеңілу себептері. Пёрл-Харбор, Тынық мұхиттағы соғыс қимылдары, Солтүстік Африкадағы соғыс қимылдары жайында түсінік беру.

Бұл соғыста адам тағдырының аяусыз аяққа басылуы. Қазақстанның жеңіске қосқан үлесі жөнінде мағлұмат беру. Біздің болашағымыз үшін қан төккен ержүрек жауынгерлермен таныстыру.

Жаңа сабақты түсіндіру

Алдымен, біз оқушылардың есіне өткен тақырыпты түсіріп оның бүгінгі өтілетін тақырыппен байланысы туралы айтамыз. 1940 жылғы 18 желтоқсанда Гитлер “Барбаросса

жоспарына” қол қойды. Жоспар бойынша Германия Қарулы күштері КСРО-ны қысқа мерзімде талқандап, Германияға бағындыру міндетін белгіледі.

Гитлершілдер КСРО-ға қарсы “оғаш соғыс” (*блицкриг*) ашсақ, ол 8—10 апта ішінде қысқа дейін аяқталуға тиісті деп жоспарлады.

1941 жылы 22 маусымда таңға жуық фашистік әскерлер КСРО аумағына соғыс жарияламастан баса-көктеп кірді.

Осы соғыс жайында мұғалім өзі баяндап, сабақ барысында оқушылардан көркем фильмдерден, соғысқа қатысқан ардагерлерден естіген әңгімелері жайында өзара пікір алысуын тапсырады.

Сабақ барысында ардагер аталарды, ардақты әжелерді шақырып, болған жағдайды, олардың бастарынан өткен оқиғалар туралы өз ауыздарынан естіртсек, сабақтың мазмұны да маңызы да арта түсер еді.

Бұл сабақта, сондай-ақ бейнефильмдер де көрсетуге болады. Оқушыларды еліміздің аты әлемге әйгілі батырларының ескерткіштеріне саяхат жасатуға болады. Қосымша материалдар ретінде 28 панфиловшылар, Отан қорғауға қатысқан мыңдаған аталарымыз бен апаларымыздың өмірі жайында конспект жасатып, олардың Отанын шексіз сүйген, Отан үшін жанын қиған батырлар екенін айту керек.

Сабақта “Екінші дүниежүзілік соғыстың негізгі оқиғалары” кестесін де пайдалануға болады.

Екінші дүниежүзілік соғыс адам тағдырын танымастай өзгертті. Бұл соғыс салдарынан бүкіл дүниежүзінің халықтары адам айтқысыз зардап шекті.

Оның ішінде, Кеңес Одағы, Еуропаның бұрынғы бірнеше мемлекеттері — Польша, Чехословакия аумағы адам айтқысыз концлагерьлерге айналды. Осы мемлекеттердің экономикасы 50—60 жылға артта қалды. Оның зардабы осы күнгі дамып келе жатқан мемлекеттерге де тиюде.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін шаруашылықты өркендетуге Кеңес Одағында тұратын 270 миллион халықтың 20 миллионы жұмылдырылды.

Екінші дүниежүзілік соғысқа қазақстандық жауынгерлердің қосқан үлесі де орасан зор. Атап айтқанда, 28 панфиловшылар, Бауыржан Момышұлы, екі рет Батыр атағын алған Талғат Бигелдинов, Рейхстагқа ту тіккен

Рақымжан Қошқарбаев, қазақтың қос жұлдызы Әлия мен Мәншүк, Ленинград халқына күш-қуат берген, Отанын, халқын сүйге дем берген Жамбыл Жабаев (“Ленинградтық өренім”), қатардағы жауынгерлер — Польшадағы соғысқа қатысқан — Дәуқабақов Ғалым, Дәуқабақов Қасым, Сталинград майданындағы қатардағы жауынгерлер — Мырзабаев Бидәулет, Мырзабаев Иманбек, т.б. болды.

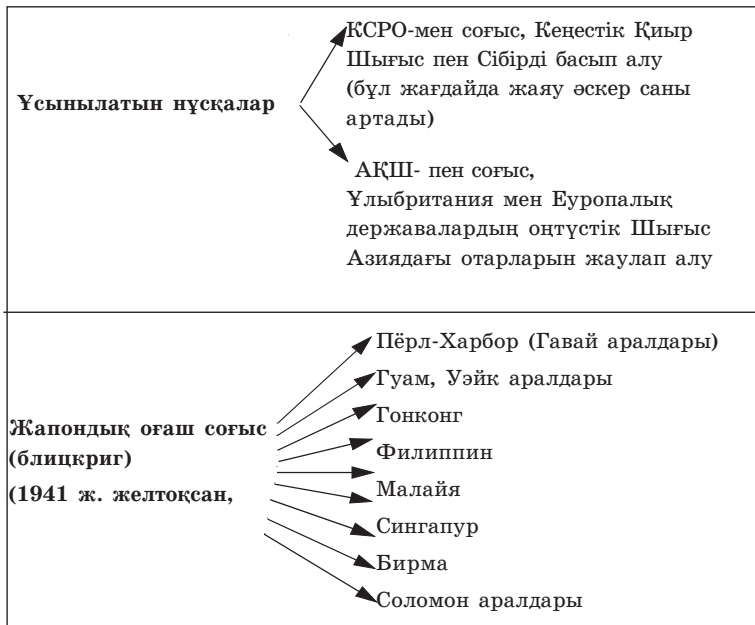
Қазақстан халқы, сондай-ақ басқа да Одақтас республикаларға жан аямай көмек беріп, дамуына, өркендеуіне өзінің үлесін қосқан.

Оқушыларды Жапонияның Тынық мұхиттағы және Шығыс Азиядағы шабуылымен таныстыру, үшін төмендегі сұлбаны пайдалануға болады.

Мұғалім сабақты қорытындылап, §25-тың соңындағы осы тақырыпқа байланысты сұрақтарды бекіту сұрағы ретінде беруіне болады.

Соңында үй тапсырмасына Екінші дүниежүзілік соғыс тақырыбына арналған §23, 24-тардың материалдарын оқып келу тапсырылады.

Тынық мұхиттағы Жапонияның басқыншылығы

§ 26. АНТИФАШИСТІК КОАЛИЦИЯНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ. ГЕРМАНИЯ МЕН ЖАПОНИЯНЫҢ ТІЗЕ БҮГҮІ

Сабақтың мақсаты

Оқушыларға антифашистік коалиция қандай құжат негізінде құрылғанын және АҚШ пен Англияның жақындасуы туралы, АҚШ ұстаған “шеттеу” саясатының мәнін ашып көрсету керек.

Рузвельт пен Черчилль 1941 жылы тамыз айында жариялаған “Атлантика хартиясы”, Америка Құрама Штаттарының соғысқа кіруі, одақтас елдердің қарым-қатынастары, Тегеран конференциясы, Каирдағы кездесулер, Германия мен Жапонияның тізе бүгуі, Халықаралық аренадағы күштердің арасалмағындағы өзгерістер туралы терең мазмұнды өңгімелеу.

Жаңа сабақты түсіндіру

Сабақтың жоспары

1. Антифашистік коалицияның құрылуы.
2. АҚШ-тың соғысқа тікелей қатысуы.
3. Соғыс кезіндегі халықаралық конференциялар.
4. Германияның тізе бүгуі.
5. Жапонияның тізе бүгуі.
6. Халықаралық аренадағы күштер арақатынасының өзгеруі.

Негізгі түсініктер: антигитлерлік коалиция, Атлантикалық хартия.

Маңызды оқиғалар

наурыз, 1941 ж. — АҚШ конгресі Ленд-лиз туралы заң қабылдады;

22 маусым, 1941 ж. — Германияның КСРО-ға шабуылы;

12 шілде, 1941 ж. — Ағылшын-кеңес Мәлімдемесі;

тамыз, 1941 ж. — КСРО мен Ұлыбританияның Иранға әскер кіргізу операциясы;

тамыз, 1941 ж. — АҚШ пен Ұлыбританияның Атлантикалық хартияға қол қоюы;

желтоқсан, 1941 ж. — ақпан 1942 ж. — Мәскеу түбіндегі Қызыл Армияның шайқасы;

7 желтоқсан, 1941 ж. — Жапонияның АҚШ-тың Тынық мұхиттағы Пёрл-Харбор әскери базасына шабуыл жасауы;

1 қаңтар, 1942 ж. — 26 мемлекет Фашистік блокқа қарсы күрес Мәлімдемесіне қол қойды.

Бұл параграфты түсіндіргенде “Ұлыбритания, КСРО және АҚШ басшыларының халықаралық конференциялары”, “Тегеран конференциясы” (28 қараша — 1 желтоқсан, 1945 ж.), “Ялта (Қырым) конференциясы” (4—11 ақпан, 1945 ж.), “Потсдам конференциясы” (17 шілде — 20 тамыз, 1945 ж.) және “Екінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы” кестелерін пайдалануға болады.

Тегеран конференциясы (28 қараша — 1 желтоқсан 1943 ж.). Оқушыларға кесте толтыру ұсынылады. Қатысқандар: У.Черчилль, И.Сталин, Ф.Рузвельт.

Екінші майдан мәселесі	Польша мәселесі	Германия мәселесі	Жапония мәселесі
1. 1942 ж. 1 қаңтар Біріккен Ұлттар Ұйымының бірлескен Мәлімдемесіне қол қойылды. 1942 ж. 11 маусым кеңес-американ келісімі. 1942 ж. 24 шілде екінші майданды ашуды кейінге қалдыру. 1944 ж. 1 мамыр “Оверлорд” қимылын іске асыру	Кеңес Одағы Польшаның аумағын Германия жерлерін алу арқылы (Одер және Нейса өзендерінің батыс шекарасын) кеңейтуді ұсынды	Келіспеушіліктер болды. Ф.Рузвельт Германияны бөлу, У.Черчилль Дунай Федерациясын құру, И.Сталин Германияның тұтастығы туралы айтты	Жапониядағы Курил аралдары мен Сахалиннің оңтүстігін КСРО-ға қайтару, Маньчжурия мен Гавайды қайтарып беру, Кореяға тәуелсіздігін беру

Германияның тізе бүгуі. 1945 жылы 30 сәуірде Гитлер өзін-өзі өлтірді. Берлин гарнизоны қаруларын тастады. 1945 жылы 7 мамырда одақтас әскерлердің бас қолбасшысы генерал Эйзенхауэр француз қалашығы Реймсте Германияның тізе бүгуінің алдын ала шарттарына қол қойды. 8 мамырда Берлинде маршал Г.Жуковтың төрағалығымен фашистік Германияның сөзсіз тізе бұғу актісіне қол қойылды. Содан соң Дениц үкіметі таратылды. КСРО, АҚШ, Ұлыбритания билігі енгізілетіні мәлімденді.

Жапонияның тізе бүгуі. Азияның Оңтүстік Шығыс елдеріне азаттық әкелу жолында, 1944 жылдан бастап, АҚШ пен Англия қарулы күштері Тынық мұхитта және Азияда шабуылдар жүргізді. 1944 жылы қазанда Лейте аралы маңында аса ірі, 4 күнге созылған теңіз шайқасы болды. Мұнда екі жақтан 300-ге жуық соғыс кемелері қатысты. Американдықтардың флоты мен авиациясы Жапония флотының құлталқанын шығарды.

Бұл тақырыпшада “Екінші дүниежүзілік соғыстың негізгі оқиғалары” кестесін пайдалануға болады.

Халықаралық аренадағы күштер арақатынасының өзгеруі. Екінші дүниежүзілік соғыс аса ірі тарихи оқиғалар қатарында қалды. Ол 6 жылға созылып, барлық континенттер мен мұхиттарды қамтиды. Соғысқа 61 мемлекет қатысты. Ол XX ғасырдың екінші жартысындағы дүниенің кейпін өзгертті.

Германия, Италия, Жапония уақытша ұлы державалар қатарынан шығып қалды. Отаршылдық жүйе тарай бастады, ондаған тәуелсіз мемлекеттер құрылды.

Демократиялық күштер күшейді. Франция мен Ұлыбританияның қауқары бірқатар төмендеді. Ал АҚШ соғыстан кейін қарқынды дамыды. Экономика саласында барлық мемлекеттерді басып озып, аса ірі “ұлы державаға” айналды.

Екінші “ұлы мемлекет” — Кеңес Одағы болды. Соғыстың ауыр шығынына қарамастан, КСРО-ның басшылығымен бүтіндей жаңа қоғамдық-саяси жүйе құрылды. Социалистік бағыт-бағдарды ұстанған бірқатар мемлекеттер пайда болды. АҚШ пен КСРО — екі ірі державаның қарама-қарсы тұруы, бүкіл XX ғасырдың екінші жартысына терең із қалдырды.

Жаңа сабақты бекіту

1. Екінші дүниежүзілік соғыстың себептері мен сипаттарын айтып беріңдер.
2. АҚШ пен Англияның жақындасуы неге байланысты болды? АҚШ ұстаған “шеттеу” саясатының мәнін ашып беріңдер.
3. Фашизмге қарсыласуда қандай құжат негізгі орын алады.
4. Соғыс жылдарында өткен халықаралық кездесулерді реттеп, олар қарастырған мәселелерді, шешімдерді белгілеп беріңдер.
5. КСРО ұстаған саясатқа қандай баға беруге болады. Оның қайшы келетін жақтары бар ма?

Мәтін соңындағы сұрақтарды пайдаланып, сабақты пысықтау.

Бұл сұрақтарды мұғалім карточкаларға жазып, оқушыларға жеке тапсырып, сабақ соңында 10 минут ішінде қысқаша сұрап шықса, оқушылардың жаңа сабақты қандай дәрежеде меңгергені анықталады.

Сабақ соңында мұғалім оқушыларға бүгінгі өткен тақырыпта пайдаланған кестелерді дәптерлеріне сыздырады.

Сонымен қатар пысықтау кезінде оқушыларға өздік жұмыс жасатқан тиімді.

Сонда ғана бүгінгі кездескен терминдер, атаулар, оқиғалар ерекшеліктері оқушылар санасында берік қалыптаса түседі. Ол үшін тағы да “Дидактикалық материалдарды” пайдалану керек.

Пысықтауды ұйымдастырудың екінші жолы — тақырыпшаның негізгі оқиғалары мен мәселелері бойынша оқушылармен әңгімелесу. Ол үшін бастапқыда айтқандай оқушыларға сұрақтар беріп, карточкалар таратып сұрауға болады.

Пысықтау қандай нұсқамен өтілсе де, бүгінгі тақырыпшаны қорытқан дұрыс. Егер де пысықтау әңгімелесу тәсілімен өткізілсе, онда мұғалім қорытындыны өзі жасағаны орынды, ал оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастыру арқылы өткізсе, онда сабақты әңгімелесу арқылы қорытқан тиімді.

Үйге тапсырма

“Антифашистік коалицияның құрылуы”, “Германия мен Жапонияның тізе бүгуі” тақырыпшаларын оқып келу.

§ 27. ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТЫҢ АЯҚТАЛУЫ. ҚЫРЫМ-ПОТСДАМ ЖҮЙЕСІ. БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫН ҚҰРУ

Сабақтың мақсаты

Бұл сабақты өткен кезде мұғалім мына мәселелерге көңіл бөлуі қажет.

1. Оқушыларды Ұлыбритания, КСРО және АҚШ елдері басшыларының Тегеранда, Ялтада, Потсдамда өткен халықаралық конференциялардың күн тәртібімен таныстыру.

2. Соғыстан кейінгі дүниежүзінің өзекті жағдайларының мәселелеріне, одақтастар арасындағы қарама-қайшылықтарға оқушылардың назарын аудару.

3. Ұлыбритания, АҚШ және КСРО-ның Германияның болашағы туралы айқындамаларға талдау жасау және қабылданған шешімдерге баға беру.

4. Германиядағы фашистік режимнің көшбасшылары мен Жапон басқыншылығын ұйымдастырушыларға халықаралық трибуналда жаза беру туралы әңгімелеу.

5. БҰҰ құрудың негізгі себептері және бұл ұйымның халықаралық-құқық нормаларын және басқыншылықты жоюдағы орны туралы оқушыларға түсіндіру.

Өтілген тақырыпты қайталау

1. Антигитлерлік коалицияның құрылуы және соғыс кезіндегі халықаралық қатынастар.
2. АҚШ пен Англияның жақындасуы неге байланысты болды?
3. АҚШ ұстаған “шеттеу” саясатының мәнін түсіндіре аласыңдар ма?
4. КСРО ұстаған саясатқа қандай баға беруге болады, оның қайшы келетін жақтары бар ма?

Жаңа тақырыпты оқып-үйрену

Негізгі түсініктер: демилитаризация, декартелизация, декацификация, халықаралық-құқықтың нормалары, халықаралық әскери трибунал, Біріккен Ұлттар Ұйымы, Қауіпсіздік Кеңесі, бірауыздылық қағидасы, “вето” құқығы.

Жоспары	Игеру жолдары және тәсілі
1. Тегерандағы, Ялтадағы және Потсдамдағы конференция, дүниежүзінің соғыстан кейінгі жағдайы	Мұғалімнің баяндамасы, “Ұлыбритания, КСРО және АҚШ елдері басшыларының халықаралық конференциялары”, “Екінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы” кестелерін пайдаланып түсіндіру
2. Әскери қылмыскерлерді халықаралық трибуналда жазалау	Оқулықтағы мәтінмен жұмыс
3. БҰҰ-ның құрылуы	Мұғалімнің баяндамасы. “БҰҰ-ның Жарғысы” құжатынан үзінділер келтіру

Маңызды оқиғалар

28 қараша — 1 желтоқсан 1943 ж. — Тегеран конференциясы;
4—11 ақпан, 1945 ж. — Ялта (Қырым) конференциясы;
17 шілде — 2 тамыз, 1945 ж. — Потсдам конференциясы;
сәуір—маусым, 1945 ж. — Сан-Францискодағы конференция, БҰҰ-ын құру;
қараша, 1945 ж. — қазан, 1946 ж. — Нюрнбергтегі Халықаралық әскери трибунал;
мамыр, 1946 ж., қараша, 1948 ж. — Токиодағы халықаралық әскери трибунал.

Негізгі тұлғалар: У.Черчилль, Ф.Рузвельт, И.Сталин, К.Эттли, Г.Трумэн.

Ұлыбритания, КСРО және АҚШ басшыларының халықаралық конференцияға қатысуы туралы әңгімелеу.

Ялта (Қырым) конференциясы
(4–11 ақпан, 1945 ж.)

Қатысқандар: У.Черчилль, И.Сталин, Ф.Рузвельт

Германия мәселесі	Польша мәселесі	Жапония мәселесі
1	2	3
<p>1. Ұлыбритания, АҚШ, Франция, КСРО әскерлері арқылы Германияның болашақ басып алу аймақтары анықталды. Берлин негізгі басып алу ауданы болды, онда 4 державаның әскері болуы керек еді</p> <p>2. Германияны басқару одақтастар және басып алушы әскердің басшылығымен жүзеге асты</p> <p>3. Германиямен репарациялау құны анықталды, оның мөлшері 20 млрд доллар</p> <p>4. Герман әскерінің қанішерлік істері әшкеленді</p>	<p>1. Польшаның батыс шекарасын Нейс және Одер өзендері арқылы белгіледі. Батыс Украина мен Батыс Белоруссия КСРО-құрамында қалды</p> <p>2. Кеңес Одағы Польшадағы уақытша өкіметті өзіне алды, ол аз уақытта еркін сайлау жүргізу керек болды</p>	<p>КСРО Германияны жеңгеннен кейін үш айдың ішінде Жапонияға соғыс ашатын болды. Ондағы шеті Курил аралдары, оңтүстік Сахалин, Порт-Артурды жалға алу және Маньчжурия теміржолдарын Қытаймен бірге пайдалану</p>

Потсдам конференциясы

(17 шілде–20 тамыз, 1945 ж.)

Қатысқандар: И.Сталин, Г.Трумэн, У.Черчилль, К.Эттли

Германия мәселесі	Польша мәселесі	Жапония мәселесі
<p>1. Жалпы саяси шешімдер</p> <ul style="list-style-type: none"> – демилитаризация – декартелизация – денацификация – демократизация <p>2. Кеңес Одағына Пруссияның Кенигсберг қаласы аумағымен берілді</p>	<p>Польша шекарасы Ялта конференциясының келісімімен бекітілді</p>	<p>Жапонияға қарсы КСРО-ның соғыс ашқандығы расталды</p>

Екінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы

Мемлекеттер	Аумақтық шешімдер	Әскери-саяси шешімдер
Германия	1930—1940 жылдарда жаулап алған аумағынан айырылды	Басқыншылық аймақтарына бөлінді, денацификация, демилитаризация, демократизация, декартелизация жүргізілді. Әскери қылмыскерлер жазаланды. Соғыс шығындарын қайтару нәтижесінде сауда және өнеркәсіп заттары тартып алынды
Жапония	Мемлекеттің аумағы 4 аралмен шектелді. Отарлары мен тәуелді аумақтарынан айырылды. Курил және Оңтүстік Сахалиннен бастартты	АҚШ әскерлерімен басып алынды. Демократизация, аграрлық реформа жүргізілді. Әскери қылмыскерлер жазаланды
Италия	Отарларынан айырылды, Югославия, Грекия және Францияның пайдасы үшін аумақ жағынан ұтылды	Әскери жасақтары өзінің қауіпсіздігіне жететін мөлшерде болды. Теңіз-әскери күштері мен әуе-әскери күштерін шектеді
Румыния	Оңтүстік Добруджа Болгарияға берілді. Солтүстік Буковина және Бессабрия КСРО құрамында қалды	Австриядағы кеңес әскерімен байланыс үшін Румыния аумағында КСРО әскері қалдырылды
Венгрия	Мемлекет шекарасы Чехословакия пайдасы үшін берілді	
Финляндия	КСРО-ға Пожалю (Печенги) қайтарылды	Порскала — Удд 50 жыл КСРО базасы болды
Австрия	Болашақта Германиямен “аншлюс” жасауға тыйым салынды	1955 жылға дейін одақтас-тар әскерімен басып алынды

§ 28. XX ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ БІЛІМ МЕН МӘДЕНИЕТТІҢ ДАМУЫ

Сабақтың мақсаты

XX ғасыр басындағы қоғамдық санадағы бетбұрыс, ғылым мен техника, КСРО-дағы ғылым мен техниканың дамуы, өнер саласындағы өзгерістер, әдебиеттегі модернизм, XX ғасырдағы өнер мен әдебиеттегі жаңа құбылыстар, театр өнері, музыка мәдениеті, радио мен теледидар жүйесі жөніндегі әңгіме оқушылардың жыл бойындағы оқыған-тоқыған білімін қорытындылай түсері даусыз. Ал оны терең мазмұнды етіп оқушы санасына жеткізу тәжірибелі мұғалімнің ғана қолынан келер іс.

Сабақтың барысы

Үй тапсырмасын тексеру

Үйге берілген тапсырманы тексеру және бағалау мақсатында төмендегідей сұрақтарды беруге болады:

1. Қандай жағдайларда және қандай мақсатпен Ялта-Потсдам конференциялары шақырылды, оған кімдер қатысты?
2. Декретке сүйеніп, қатысқан елдердің қойған талаптарын түсінуге тырысыңдар. Олардың қайсысы, қандай шешімдер тапқан?
3. Ялта-Потсдам жүйесінің негізі неде, оны қалай сипаттауға болады?
4. Ялта-Потсдам жүйесі қай кезеңге дейін шыдады?
5. БҰҰ-ның мақсаты, органдары туралы не білесіңдер? Қазақстан бұл ұйымға қай жылы енген, қандай қимылдар жасағаны туралы айтып беріңдер.

Жаңа сабақты түсіндіру

Тарих сабағында, көптеген тақырыптар мәдениет пен өнердің дамуына тікелей байланысты болады. Бұл сабақтар мұғалімнің мұқият дайындалуымен қатар оқушылардан да тыңғылықты, жүйелі дайындықты талап етеді. Сондықтан мұндай тақырыптарды оқып-үйренгенде, оқушылар алдын ала XX ғасырдың мәдениет қайраткерлерінің өмірімен, шығармашылығымен танысуы керек.

Бұл тақырыпты дайындау барысында оқушылардың мәдениет тақырыбына жазған рефераттарын пайдалануға болады.

XX ғасырдың мәдениеті тақырыбын өткен кезде де көптеген көрнекі құралдарды қолдануға болады: фото, киноқұжаттар, тақырыптық стенд дайындау, газет шығару, көрме жасау. Сонымен қатар сыныптан тыс сабақ өткізген

де тиімді. Мысалы: мұражайға, көрмеге, көркем галереяға бару, мәдениет пен өнер туралы пікірталас ұйымдастыру.

Тағы бір ескеретін жағдай — мәдениет, білім, жаратылыстану, әдебиет, т.б. туралы сабақ өту.

Мынадай нұсқалар ұсынылады:

— курстың арнайы бөлімдері таңдап алынып, өздігінен жұмыс жасауға беріледі, соңынан міндетті түрде тексеріледі;

— жалпы шолу сабақтары өтіледі, онда ХХ ғасырдың қоғамдық-саяси, гуманитарлық, мәдени өміріндегі қол жеткізген жетістіктері қарастырылады;

— оқушылардың көмегімен өткізу, баяндама, хабарлама жасату.

Мұғалім осы тақырыпты өткенде ескеретін жағдайлар:

— пәнаралық байланысты пайдалану, оқушылардың жаратылыстану, әдебиет, дүниежүзі мәдениеті тарихы курстарынан алған білімдерін пайдалану;

— белгілі бір суретшінің, ақынның, жазушының, сәулетшінің шығармашылығын көрсете білу;

— ХХ ғасырдағы қоғамдық-саяси сананың даму бағыттарын білу;

— ХХ ғасырдағы мәдениеттің әртүрлі бағытта, стильде даму себептерін түсіндіру, модерн, эксперссионизм, қарапайымдылық, кубизм, абстрактылық, футуризм, конструктивизм, сюрреализм стильдеріне мінездеме беру;

— “жалпы мәдениет” түсінігіне түсінік беру, оның қазіргі қоғамдағы орнын анықтау, қоғам дамуындағы көзқарастарды анықтау;

— ақпарат хабарларының қазіргі біздің өмірімізде алатын рөлі жөнінде айту.

Жаңа сабақтың жоспары

1. ХХ ғасырдағы қоғамдық-саяси сананың даму бағыттары. Бұл сұрақты ХХ ғасырдың бірнеше белгілі ойшылдарының теориясына сүйеніп қарастыруға болады. “ХХ ғасырдың гуманитарлық, қоғамдық-саяси, экономикалық саладағы қол жеткізген жетістіктері” кестесін пайдалану ұсынылады.
2. Оқулықтағы мәтінмен жұмыс, “ХХ ғасырдағы өнердегі бағыттар мен стильдер” кестесін пайдалану. Оқушылардың хабарлауы.
3. Жалпы мәдениет. Мұғалімнің түсіндіруі “Жалпы мәдениет және оның қоғамдық өмірдегі рөлі” кестесін пайдалану. Ақпарат хабарлары материалын пайдалану.

XX ғасырдың гуманитарлық, қоғамдық-саяси, экономикалық саладағы қол жеткізген жетістіктері

Білім саласы	Белгілі ғалымдар	Білімге қосқан үлесі жөнінде қысқаша дерек
Қоғамдық даму теориясы	Дж.Гэлбрайт У.Ростоу Д.Белл О.Грюффлер	Өркениеттің сатылы даму идеясы, олардың алмасу себептері. Формация теориясының анықталуы және дамуы
Экономикалық білім	Д.Кейнс Дж.Гэлбрайт И.Шумкетер М.Фридман	Нарық экономикасын реттеу теориясы. Мемлекеттегі экономиканы реттеудің шегі
Саясаттану, әлеуметтік даму	Р.Даль М.Дюверже Д.Истои Т.Парсоис Р.Арон Г.Алмоид Г.Моска Р.Парсто	Демократия теориясы Саяси жүйенің даму теориясы Басқару элитасының теориясы
Философия, психология	З.Фрейд К.Юнг	“Психоталдаушылық” теориясы”

Жалпы мәдениет және оның қоғамдық өмірдегі рөлі

Даму кезеңдері	Жалпы мәдениет түрлері	Қоғамдық санаға әсері
XX ғасырдың басы	Комикстер, арзан мақтау кино	Бос уақыт өткізу, насихат, ойын-сауық
1920—1930	Радионың пайда болуы, теледидар, кино өнері	Насихат және ақпарат құралы, бос уақыт өткізу

XX ғасырдағы өнердегі бағыттар мен стильдер

Стильдің атауы	Негізгі идеялар
Модерн (поэзиядағы символум) (символизм)	Табиғаттағы, символдағы мистикалық, персонифициялық бейнелерге қарау. Ренессанс және Ағарту дәстүрлерін жоққа шығару, негізгі ұлттық мәдениетке көңіл бөлу
Дадаизм	Қоғамның жат қылықтарын жоққа шығару, антиэстетикалық өмірдің жаман жақтарын жою
Экспрессионизм	Эмоционализмнің, дыбыстың, түстің көтерілуі күнделікті өмір салтын жою
Футуризм Абстракционизм	Динамика, қозғалыс, өзгерістер. Суретшінің ішкі дүниесін түсіндіруі
Сюрреализм	Шындықтан жоғары өз дүниесін құру, ол иррационалды, символды, фантастикалық
Конструктивизм	Мәдениеттің инженерлік шығармашылыққа жақындауы, кеңістікті тиімді ұйымдастыру
Поп-арт	Күнделікті тұрмыста қолданатын заттарға көркемдік қасиет беру
Постмодернизм	Бұрынғы және болашақ стильдерді, Шығыс пен Батыс стильдерін біріктіру, фольклор, поп-арт
Монументализм	Ұлттық дәстүрлерді, тарихи этикалық суреттерді революциялық көтерілістермен байланыстыру

ВИКТОРИНА

Бұл викторина сыныптан тыс, жоғары сынып оқушыларының ой өрісін кеңейтуге және оқуға деген ынтасын арттыруға арналған.

Бұл викторинаны тарих курсынан мектеп кештерінде, семинарларда, сыныптан тыс жұмыстарда, мектептегі әдістемелік апталықтарда қолдануға болады. Ойынға 3 команда қатысады, оның мүшелері өз еркімен таңдалады.

Көрермендер ретінде сынып оқушылары олардың ата-аналары, достары және таныстары қатысады. Ойынға алдын ала, бір апта бұрын дайындалады, мұғалім ойынға қатысушыларды ойын шарттарымен таныстырады және түсінік беріледі. Өздігінен дайындалуға әдебиеттер тізімі ұсынылады. Викторинаға ең жақсы оқитын тоғыз оқушы қатысады, бұлардан 3 команда құрылады. Екі сынып оқушылары алдын ала таңдалып алынған оқушылар болса да болады.

Ойын шарттары:

Ақтық сынға шығу үшін ойыншы екі сұраққа дұрыс жауап беруі керек.

“Қызыл жол” — бұл жолда тұрған оқушыға екі сұрақ қойылады, егер ол қате жауап берсе, ойыннан шығады. Өйткені, бұл ең қысқа жол болып есептеледі.

“Сары жол” — бұл жолда тұрған оқушыға үш сұрақ қойылады, бұл жолда оқушы бір сұраққа дұрыс жауап бермей-ақ келесі кезеңге өте алады.

“Жасыл жол” — бұл жолда тұрған оқушыға төрт сұрақ қойылады. Онда оқушы екі сұраққа дұрыс жауап бермей келесі кезеңге өте алады.

Жолды таңдау: оқушылар өзара жолды таңдап алып, ойынды бастайды. Дұрыс жауап берген оқушылар “Жасыл жолға”, “Сары жолға” тұрады. Дұрыс жауап бере алмаған оқушы “Қызыл жолға” тұрады.

Соңында кімде-кім бірінші болып ақтық сынға жетсе, сол жеңімпаз болып есептеледі. Ойыншылар дұрыс жауап бермеген сұрақтарға көрермендердің де жауап беруіне болады. Сөйтіп көрермендер арасында да жарыс жүргізіледі. Әр дұрыс жауапқа бір ұпай беріледі, соңынан жеңіске жеткен көрерменге сыйлық беріледі.

Әр үш команданың жеңімпаздары ақтық сында кездеседі.

Викторинаның сұлбасы:

<i>Стагт</i>		
Жасыл жол	Сары жол	Қызыл жол
1-сұрақ	1-сұрақ	1-сұрақ
2-сұрақ	2-сұрақ	2-сұрақ
3-сұрақ	3-сұрақ	
4-сұрақ		

<i>Мөре</i>		
1-мөре жеңімпазы	2-мөре жеңімпазы	3-мөре жеңімпазы
Жеңімпаз	Жеңімпаз	Жеңімпаз
<i>Финал</i>		

Викторинаға қойылатын тест сұрақтары

1. Бірінші дүниежүзілік соғыс қай жылдары болды?

- А. 1914 —1917жж;
- Ә. 1915 —1918 жж;
- Б. 1914 —1918 жж;
- В. 1912 —1916 жж;
- Г. 1939 —1945 жж.

2. Бірінші дүниежүзілік соғыста “шексіз суасты” соғысын қай ел жариялады?

- А. АҚШ;
- Ә. Англия;
- Б. Франция;
- В. Италия;
- Г. Германия.

3. Ұлттар Лигасының басты міндеті қандай?

- А. Германияның Еуропадағы ықпалын күшейтуге көмектесу;
- Ә. АҚШ-тың дүниежүзінде үстемдігін орнатуына көмектесу;
- Б. Бейбітшілік пен қауіпсіздікті нығайтуға көмектесу;
- В. Кеңеске қарсы насихат жүргізу;
- Г. Англияның Еуропадағы ықпалын күшейтуге көмектесуі.

4. Италияда 1920 жылғы тамыз айында қандай оқиға болды?

- А. Өндіріс құрал-жабдықтарын мемлекет меншігіне айналдыру;
- Ә. Жұмысшылардың кәсіпорындарды басып алуы;
- Б. Мемлекеттік меншікті бөлісу;
- В. Өндіріс-құрал жабдықтарын жекешелендіру;
- Г. Қарулы көтеріліс.

5. КСРО-ның Қиыр Шығыстағы ұрыс қимылдарында жалпы басшылықты кім атқарды?

- А. Г.К.Жуков;
- Ә. И.С.Конеv;
- Б. К.А.Мерецков;
- В. Р.Я.Малиновский;
- Г. А.М.Василевский.

6. Кеңестік Ресей мен Германия арасындағы Брест бітімі қашан жасалды?

- А. 3 қаңтар, 1918 ж;
- Ә. 3 наурыз, 1918 ж;
- Б. 5 сәуір, 1918 ж;
- В. 18 желтоқсан, 1917 ж;
- Г. 11 қараша, 1918 ж.

7. Ресейдің 1914 жылғы 1 тамызда Германияға соғысты жариялауына қандай жағдай себеп болды?

- А. Ресей үкіметінің әскерді мобилизациялаудан бас тартуы;
- Ә. Ресей ақпарат құралдарындағы Германияға қарсы насихат науқаны;
- Б. Ресей әскерлерінің Сербияға апарылуы;
- В. Ресей порттарында Германия кемелерін тұтқындау;
- Г. Ресейдің Австро-Венгриямен соғыс жариялауы.

8. 1919 жылғы сәуірде Кеңес Республикасы қай жерде жарияланды?

- А. Пруссияда;
- Ә. Тюршигте;
- Б. Баденде;
- В. Саксонияда;
- Г. Баварияда.

9. Италияда фашистер өкімет басына қашан келді?

- А. қазан, 1922 ж;
- Ә. қазан, 1923 ж;
- Б. шілде, 1922 ж;
- В. шілде, 1923 ж;
- Г. тамыз, 1923 ж.

10. Қай жылы Кеңестер Одағы Ұлттар Лигасынан шығарылды?

- А. 1938 ж;
- Ә. 1939 ж;

- Б. 1935 ж;
- В. 1936 ж;
- Г. 1937 ж.

11. БҰҰ-н құруға алғашында қанша мемлекет қатысты?

- А. 156 мемлекет;
- Ә. 112 мемлекет;
- Б. 100 мемлекет;
- В. 140 мемлекет;
- Г. 51 мемлекет.

12. Еуропалық экономикалық қауымдастық қай қалада құрылды?

- А. Париж;
- Ә. Бош;
- Б. Рим;
- В. Лондон;
- Г. Женева.

Осы сияқты өтілген тақырыптардан тест сұрақтарын дайындап алған дұрыс.

АУКЦИОН-САБАҚ

ДҮНИЕЖҮЗІНІҢ МАҢЫЗДЫ ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРЫ

Сабақтың тақырыбы

Хронологиясын жақсы меңгеру үшін перфокартаны, хронологиялық тест ойындарын және аукцион-сабақты өткізуге болады.

Сабақтың мақсаты

Өтілген тарихи деректерді хронологиялық түрде есте сақтау, хронологиялық деректі оқып-үйренудің рөлін ашу, тарихи деректермен, тарихи карталармен жұмыс істей білуді үйрету.

Дайындық жұмыстар сабақты өтуден бір апта бұрын басталады.

Көрнекі құралдар: карточкалар, оқиға жылдары, ескерткіш суреттер, хронологиялық ойындар салынған плакаттар, иллюстрациялар, т.б.

Сабақтың барысы

Аукцион-сабақ 4 кезеңнен тұрады, әр кезеңде белгілі бір мөлшерде оқиға жылдары ойнатылады (ұтып алынады).

Оқушылардың міндеті — көрсетілген оқиға жылдары оқиғасын айтып беру. Әр жауапты сарапшылар есептеп отырады.

Оқиға жылдары және сол жылдарға байланысты оқиғаны, деректерді айтқан команда ұтып алады.

Бірінші кезең:

Мұғалім жыл-дерек жазылған карточканы көтереді. Бұл жолы 1904-1905 жылдардан орыс-жапон соғысы болған жылдар мәліметі ойналады.

Оқушылар көрсетілген мәліметтерге байланысты, бұл жылдары қандай оқиға болды, соған байланысты деректерді, жауаптарды айтады. Жауаптар таусылған кезде, сараптық комиссия орнынан тұрып: “Сатылады” — дейді де қай командаға сатылғаны туралы айтып карточка-жыл-деректі сол командаға тапсырады (береді).

Осылай бірнеше карточка жыл-дерек дайындаймыз, мысалы:

1910 жылы Жапония Кореяны өз отарына айналдырып алды.

1911—1912 жж. — Синхай революциясы. 1644 жылдан бері билеп келген Цин әулетті құлап, Қытай Республикасы жарияланды.

1912—1913 жж. I және II Балқан соғыстары.

Түркия жерлері Грекия мен Болгарияға өтіп кетті.

1914—1918 жж. — Бірінші дүниежүзілік соғыс.

1916 ж.— Қазақстан мен Орталық Азия халықтарының ұлт-азаттық көтерілістері.

1917 ж. ақпан — Ресейдегі буржуазиялық-демократиялық революция. Патша үкіметінің құлауы

1918—1923 жж. — Түркиядағы Кемал революциясы.

1919 ж. — Қытайдағы “4 мамыр” қозғалысы.

1925—1927 жж. — Қытайдағы ұлттық революция.

1929—1933 жж. — Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс.

Екінші кезең:

Екінші кезеңде жыл-деректер ойналады.

1931 ж. — Жапон әскерлері Маньчжурияға енгізілді.

1935 ж. — Коммунистік Интернационалдың VII конгресі.

1937ж. — Жапонияның Қытайдағы “Үлкен соғысы”.

1939 ж. 23 тамыз — КСРО — Германия шартының құпия хаттамасы.

1940—1941 жж. қазан — КСРО-ның Финляндияға қарсы соғыс жүргізуі.

1939—1945 жж. — Екінші дүниежүзілік соғыс.

1941 ж., сәуір — КСРО — Жапония шарты.

1941 ж., 22 маусым — Германияның КСРО-ға шабуылы.

1941 ж., 7 желтоқсан — Жапония АҚШ-қа соғыс бастады.

1941 ж., желтоқсан — АҚШ, Ұлыбританияның Атлантика хартиясын жариялауы.

1942 ж., көктем — Харьков түбегіндегі шайқас. Қызыл Армияның жеңілуі.

1942 ж., қыс — Сталинград шайқасы.

1943 ж., жаз — Курск шайқасы.

1943 ж., маусым — Коммунистік Интернационалды тарату.

1943 ж., қараша-желтоқсан — Тегеран конференциясы.

1945 ж., — Қырым конференциясы.

1945 ж., мамыр — Германияның тізе бүгуі.

1945 ж., шілде-тамыз — Потсдам конференциясы.

1945 ж., 6 — 9 тамыз — алғашқы атом қаруымен Жапон калаларын бомбалау.

1945 ж., 8 тамыз — КСРО-ның Жапонияға қарсы соғыс ашуы.

1945 ж., қыркүйек — Жапонияның тізе бүгуі.

Екінші кезең аяқталған соң оқушыларды сурет көрмесіне шақырамыз, мұнда олар өздерінің хронологиялық жинақтарын толықтыра түседі. Олар суреттерге қарап отырып, ондағы салынған оқиғаны жыл-деректерді атау арқылы ұтып алады.

Үшінші кезеңде біз оларды бейне залға шақырамыз. Мұнда

олар мәдени ескерткіштерді көріп, ондағы тарихи оқиғалар туралы айтып, білімдерін толықтыра түседі.

Соңында оқушыларды жәрмеңкеге апарамыз. Онда алдын ала дайындалған сөзжұмбақ, жаңылтпаш, викторина ойындары болады. Олар өздеріне жаңа карточка жыл-деректерді ұтып алу мүмкіндіктеріне ие болады.

Келесі төртінші кезеңде жыл-дерек тану — жылдарды анықтау ойыны ойналады. Бұл кезеңде оқушылар өлең шумақтарымен тарихи оқиғаны анықтауы керек және дәлме-дәл мәліметтерді айтуы қажет.

Одан кейін *Жыл-деректерді таңдау* ойыны ойналады.

Бұл ойында командаларға әртүрлі жыл-деректер және мемлекет қайраткерлерінің портреттері, тарихи картадан үзінділер, күрес сұлбалары, тарихи деректерден үзінділер беріледі. Оқушы 1-2 минутта суреттерге, сұлбаларға, тарихи құжаттарға жыл-деректерді сәйкестендіріп, таңдап алуы керек.

Ойын аяқталған соң мұғалім және сараптық комиссия командалардың ұтып алған ұтыстарын жинақтап, санайды.

Қай команда көп ұпай жинаса, сол команда мүшелері жеңімпаз болып есептеледі.

Мұғалім сабаққа белсенді қатысқан оқушыларға, жеңіске жеткен команда мүшелерінің қатысу белсенділігіне қарай бағалайды.

Сабақты қорытындылап, сабақ соңында оқушылар дәптерлеріне хронологиялық жыл-деректерді жазып алуына болады.

БАҚЫЛАУ-ҚАЙТАЛАУ САБАҒЫ

Бақылау-қайталау сабағының жоспары

1. 1914—1918 жылдардағы Бірінші дүниежүзілік соғыстың себептері.
2. Шығыс майданның Бірінші дүниежүзілік соғыстағы рөлі.
3. 1917 жылғы Ресейдегі революциялық қозғалыстар және оның Батыс Еуропа мемлекеттеріне әсері.
4. Версаль-Вашингтон жүйесі.
5. 1914—1918 жылдардағы Германияның Бірінші дүниежүзілік соғыста жеңілуі.
6. Бірінші дүниежүзілік соғыстағы Ресейдің рөлі.
7. Бірінші дүниежүзілік соғыстағы Еуропа мемлекеттеріндегі революциялық қозғалыстар.

Тест сұрақтары:

1. Бірінші дүниежүзілік соғыста қай ел екі бірдей майданда соғысты?

- А. Италия;
- Ә. Ресей;
- Б. Англия;
- В. Германия;
- Г. Франция.

2. Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде Германия империясының басында кім болды?

- А. Отто фон Бисмарк;
- Ә. II Вильгельм;
- Б. I Вильгельм;
- В. Лео Канриви;
- Г. Фридрих IV.

3. 1919 жылғы сәуірде Кеңес республикасы қай жерде жарияланды?

- А. Саксонияда;
- Ә. Баварияда;
- Б. Пруссияда;
- В. Баденде;
- Г. Тюритте.

4. 1914 жылғы Бірінші дүниежүзілік соғыс өртін қай елдің билеуші топтары тұтандырды?

- А. АҚШ пен Жапония;
- Ә. Германия мен Австро-Венгрия;
- Б. Италия мен Германия;
- В. Франция мен Түркия;
- Г. Ресей мен Англия.

5. Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуына не себеп болды?

- А. Австро-Сербия қақтығысы;
- Ә. Францияның әскери бағдарламаны қабылдауы;
- Б. Түркияның бірінші Балқан соғысындағы қақтығысы;
- В. Қара теңіз бұғаздары үшін Еуропалық державалардың қақтығысы.

6. Версаль бейбіт келісіміне қашан қол қойылғанын көрсетіңіз?

- А. 10 мамыр, 1918 ж;
- Ә. 5 қаңтар, 1924 ж;
- Б. 28 маусым, 1919 ж;
- В. 16 тамыз, 1920 ж;
- Г. 7 қазан, 1922 ж.

7. Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталған және аяқталған жылдары:

- А. 1 қыркүйек, 1914 ж. — 2 қыркүйек, 1918 ж;
- Ә. 1 маусым, 1914 ж. — 2 қыркүйек, 1918 ж;
- Б. 1 қыркүйек, 1914 ж. — 9 мамыр, 1918 ж;
- В. 1 қыркүйек, 1914 ж. — 11 қараша, 1918 ж;
- Г. 1 тамыз, 1914 ж. — 11 қараша, 1918 ж.

8. 1918—1919 жж. Германиядағы революция сипаты жағынан қандай болды?

- А. Буржуазиялық революция;
- Ә. Демократиялық революция;
- Б. Ұлт-азаттық революция;
- В. Социалистік революция;
- Г. Буржуазиялық-демократиялық революция.

9. Төменде аталған елдердің қай тобы 1919 жылғы Герман отарларын бөлісуге қатысты?

- А. Англия, Жапония, Чехославакия;
- Ә. АҚШ, Венгрия, Польша;
- Б. Франция, Англия, Жапония;
- В. Грекия, Италия, Дания;
- Г. Франция, Англия, Түркия.

10. Қай ел Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде бірінші рет химиялық қаруды қолданды?

- А. Франция;
- Ә. Италия;
- Б. АҚШ;
- В. Германия;
- Г. Англия.

11. Версаль-Вашингтон жүйесі дегеніміз не?

- А. Метрополияның бұрынғы отар елдермен келісім жүйесі;
- Ә. Германиямен және оның бұрынғы одақтастарымен келісім жүйесі;
- Б. Әскери қақтығыстарды реттеу механизмі;
- В. Еуропа елдері арасындағы саудада мейлінше қолайлы тәртіп орнату;
- Г. Консервативті ұйымдардың қызметін үйлестіру.

12. Екінші дүниежүзілік соғыста қай ел екі бірдей майданда соғысты?

- А. Италия;
- Ә. Франция;
- Б. Англия;
- В. Германия;
- Г. Ресей.

13. Жапонияның бірінші дүниежүзілік соғыстағы мақсаты?

- А. Армияны техникалық жағынан жанарту;
- Ә. Демократиялық қозғалысты түншықтыру;
- Б. Еуропада рынокты кеңейту;
- В. Ресейге қарсы позициясын нығайту;
- Г. Отарларды жаулап алу.

14. Кеңестік Ресей мен Германия арасындағы Брест бітімі қашан жасалды?

- А. 18 желтоқсан, 1917 ж;
- Ә. 3 қаңтар, 1918 ж;
- Б. 5 сәуір, 1918 ж;
- В. 3 наурыз, 1918 ж;
- Г. 11 қараша, 1918 ж.

15. 1914 жылға қарай қай империя өз иелігінің белгілі бөлігінен айырылды?

- А. Ресей;
- Ә. Ұлыбритания;
- Б. Австро-Венгрия;
- В. Осман;
- Г. АҚШ.

16. Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін неміс экономикасын қалпына келтіру бағдарламасы қалай аталды?

- А. Шлимман жоспары;
- Ә. Верман-келлог пактісі;
- Б. Дауэс жоспары;
- В. Трумэн доктринасы;
- Г. Маршалл жоспары.

17. Бірінші дүниежүзілік соғыста “шексіз суасты” соғысын қай ел жариялады?

- А. АҚШ;
- Ә. Англия;
- Б. Италия;
- В. Германия;
- Г. Франция.

18. Германияда 1918–1919 жылдардағы қараша революциясының басталуына қандай себеп болды?

- А. Германия мен оның қарсыластарының арасындағы келісушілік;
- Ә. Императордың бас тартуы;
- Б. Кил қаласындағы әскери төңірістердің ереуілі;
- В. Берлин жұмысшыларының жалпы ереуілі;
- Г. Мюнхендегі демонстрацияны басу.

19. Берлин-Рим-Токио басқыншылық одағы қашан құрылды?

- А. 1936 ж;
- Ә. 1935 ж;
- Б. 1937 ж;
- В. 1941 ж;
- Г. 1939 ж.

20. Бірінші дүниежүзілік соғысқа қанша ел қатысты?

- А. 25 ел;
- Ә. 38 ел;
- Б. 5 ел;
- В. 10 ел;
- Г. 70 ел.

Дұрыс жауаптар:

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Жауап	В	Ә	Ә	Ә	А	Б	Г	Б	Б	В
Тест	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Жауап	Ә	В	Г	В	В	Б	В	Б	А	Ә

БАҚЫЛАУ-ҚАЙТАЛАУ САБАҒЫ

Бақылау-қайталау сабағының жоспары

1. Екінші дүниежүзілік соғыстың болу себептері.
2. Екінші дүниежүзілік соғыстың бірінші (екінші, үшінші, соңғы) кезеңдеріне сипаттама беру.
3. Антифашистік коалицияның құрылуы және екінші майданның ашылу мәселері.
4. Еуропадағы Гитлердің “Жаңа тәртібі” және Қарсыласу қозғалыстары.
5. Тегерандағы, Ялтадағы, Потсдамдағы конференциялар және оның шешімдері.
6. Кеңестік-германдық флоттың Екінші дүниежүзілік соғыстағы рөлі.
7. Екінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы.
8. БҰҰ-ның құрылуы және негізгі қорытындылары.
9. КСРО-ның Екінші дүниежүзілік соғыстағы рөлі.

Тест сұрақтары:

1. КСРО-ның Қиыр Шығыстағы ұрыс қимылдарына жалпы басшылықты кім атқарды?

- А. Г.К.Жуков;
- Ә. И.С.Конев;
- Б. К.А.Мерецков;
- В. Р.Я.Малиновский;
- Г. А.М.Василевский.

2. Италияда фашистер өкімет басына қашан келді?

- А. қазан, 1922 ж;
- Ә. қазан, 1923 ж;
- Б. шілде, 1922 ж;
- В. шілде, 1923 ж;
- Г. тамыз, 1923 ж.

3. Қай жылы Кеңестер Одағы Ұлттар Лигасынан шығарылды?

- А. 1938 ж;
- Ә. 1939 ж;
- Б. 1935 ж;
- В. 1936 ж;
- Г. 1937 ж.

4. Немістердің жаулап алуына қарсы күресу үшін Францияда қандай ұйым құрылды?

- А. “Патриоттар” одағы;
- Ә. “Коммунистер” одағы;
- Б. Халық кекшілдер қосыны;
- В. “Қарсыласу қозғалысы”;
- Г. “Азат Франция” ұйымы.

5. БҰҰ-ын құруға алғашында қанша мемлекет қатысты?

- А. 156 мемлекет;
- Ә. 112 мемлекет;
- Б. 100 мемлекет;
- В. 140 мемлекет;
- Г. 51 мемлекет.

6. Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Жапонияның Тынық мұхит бассейніндегі негізгі қарсыласы қай ел болды?

- А. Канада;
- Ә. Англия;
- Б. Қытай;
- В. АҚШ;
- Г. Франция.

7. БҰҰ қай жылы құрылды?

- А. 1942 ж;
- Ә. 1944 ж;
- Б. 1945 ж;
- В. 1946 ж;
- Г. 1943 ж.

8. Тегеран конференциясына саяси басшылардың қай тобы қатысты?

- А. И.Чемберлен, И.Сталин, У.Черчилль;
- Ә. И.Сталин, У.Черчилль, Ф.Рузвельт;
- Б. И.Сталин, Г.Трумэн, И.Чемберлен;
- В. И.Сталин, Г.Трумэн, К.Эттли.
- Г. И.Сталин, Г.Трумэн, У.Черчилль.

9. АҚШ-қа қарсы соғыс қимылдарын Жапония неден бастады?

- А. Филлипинді басып алудан;
- Ә. Пёрл-Хорбор әскери базасына соққы беруден;
- Б. АҚШ-тың шығыс жағалауына әскер түсіруден;
- В. Жапония портындағы американдық кемелерін тұтқындаудан;
- Г. АҚШ-тың батыс жағалауларына шабуылдан.

10. Америкада орналасқан социалистік елді атаңдар:

- А. Никарагуа;
- Ә. Куба;
- Б. Чили;
- В. Аргентина;
- Г. Боливия.

11. Италияда қай жылы республика жарияланды?

- А. 1954 ж;
- Ә. 1955 ж;
- Б. 1943 ж;
- В. 1945 ж;
- Г. 1946 ж.

12. Американың Жапониядағы оккупациялық әскерінің бас қолбасшысы:

- А. Дж. Маршалл;
- Ә. Аденауэр;
- Б. Монтгомерт;
- В. Д. Манкатур;
- Г. Д. Эйзенхауэр.

13. Берлин қаласы қай күні құлады?

- А. 1945 жылы 2 мамырда;
- Ә. 1945 жылы 5 мамырда;
- Б. 1945 жылы 9 мамырда;
- В. 1945 жылы 7 мамырда;
- Г. 1945 жылы 30 мамырда.

14. КСРО 1940 жылы қай елмен соғысты?

- А. Польшамен;
- Ә. Жапониямен;
- Б. Финляндиямен;
- В. Түркиямен;
- Г. Германиямен.

15. КСРО Халық Комиссарларының Кеңесі қай жылы Министрлер Кеңесі болып қайта құрылды?

- А. 1941 ж;
- Ә. 1931 ж;
- Б. 1946 ж;
- В. 1929 ж;
- Г. 1945 ж.

16. Антифашистік коалицияның қалыптасуын қандай оқиға тездетті?

- А. Қызыл Армияның Мәскеу түбегіндегі жеңісі;
- Ә. АҚШ-тың Гавай аралдарындағы теңіз базасының талқандалуы;
- Б. Египеттегі Одақтастар әскерлерінің жеңісі;

- В. Жапонияның Қытайды жаулап алуы;
Г. Еуропада қарсыласу қозғалысының жандануы.

17. 1942–1943 жылдары қыста қандай маңызды шайқас болды?

- А. Сталинград шайқасы;
Ә. Ленинград блокадасының алынуы;
Б. Курск шайқасы;
В. Қырым үшін шайқас;
Г. Мәскеу түбіндегі шайқас.

18. Екінші майдан қашан және қай жерде ашылды?

- А. 7 желтоқсан, 1941 ж., Пёрл-Харбор;
Ә. 6 маусым, 1944 ж., Солтүстік Франция;
Б. 8 қараша, 1942 ж., Солтүстік Африка;
В. 23 тамыз, 1944 ж., Румыния;
Г. 6 қыркүйек, 1943 ж., Оңтүстік Италия.

19. 1943 жылдың жазында Кеңес-Герман майданында қандай шайқас болды?

- А. Днепрге өту;
Ә. Қырымдағы шайқас;
Б. Ленинград құрсауын бұзу үшін шайқас;
В. Сталинград шайқасы;
Г. Курск ініндегі шайқас.

Дұрыс жауаптар:

Тест	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Жауап	Г	А	Ә	Г	Г	В	Б	Ә	Ә	Ә
Тест	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Жауап	Г	В	А	Б	Б	Ә	Б	А	Ә	Г

ҚАЙТАЛАУ САБАҒЫ

БІРІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС КЕЗІНДЕГІ РЕСЕЙ

1914—1918 жылдардағы Ресейде болған тарихи оқиғалардың негізін оқытып, оны әлеуметтік, рухани, адамгершілік тұрғысынан қарастыру.

Тарихи деректер мен оқиғаларды қарастыру барысында олардың тарихи ерекшелігін ашып көрсетумен бірге, оның тарих ағымына қатысын өзінің ой тұрғысынан қарастыра білуін, яғни тек оқулық авторының немесе мұғалімнің көзқарасымен келісіп қана қоймай қарсы пікір айта білу қабілеттерін дамыту.

Тарих тәжірибесі негізінде оқушылар бойында гуманизм идеясын, адам құқығын құрметтеу, демократия құндылығын бағалау және ұлтаралық қатынас пен мәдени мұраны сақтай отырып, кез келген тарихи оқиғаға баға бере алатындай қасиеттерді тәрбиелеу.

Белгілі бір тарауды өткеннен кейін, біз мұғалімдер, сабақты тест түрінде не бақылау жұмысы ретінде өткіземіз. Қалыпты сабақтан гөрі кей кезде танымдық ойын сабақтарын өткізсек, сабақ қызықтырақ болады.

1. Ойын сыныптағы оқушыларды толық қамтиды.
2. Оқушылар қозғалыс үстінде болады.
3. Сабақты нашар оқитындар басқа да қасиеттері арқылы оқушылар арасында өз рейтингілерін көтере алады.
4. Оқушылар арасында жүлдеге қойған бағаны жеңіп алу мүмкіншілігі оның күнделікті сабақта отырғандығын ұмыттырып жүйке жүйесін тынықтырады.
5. Пәнаралық қатынасты кеңінен қолдануға мүмкіндік тудырады.

БИНГО ОЙЫНЫ

Бірінші дүниежүзілік соғыстың шығу себептері	Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуына себепші болған оқиға	Бөріңді таңғалдыратын бір тарихи оқиға айтып бере аламын	Соғыс қалай және қашан басталды?	XX ғасырдың басындағы Еуропаның жағдайы
Осы сыншытағы балалардың ең жақсы қасиеттерін атап, оларға арнап бір өн айтып беремін	Ақпан революциясының мақсаты	Ақпан революциясының нәтижесі	1917 ж. әскери қимылдар	Бөріңді күлдіре аламын
Қос өкімет саясаты және оның мәні	Ленин туралы не білесіңдер?	Адамгершілік туралы үш мақал айтып беремін	Қазақстанға Ақпан революциясы қандай жаңалықтар алып келді?	Қазан төңкерісі
Соғыс, төңкеріс барысында адам құқығы бұзылды ма және бұзылса қандай құқықтар бұзылды?	Қазан төңкерісінің мақсаты	Меньшевик, большевик сөздерінің шығу тарихы	Қызыл Армияның құрылуы	Буржуазия, самодержавие, ақ гвардия, халық комиссары—осы сөздермен әңгіме құрастырыңдар
Брест бітімі	Жер туралы Декрет	Өз өнерімді көрсете аламын	Менің ойымша, революция қажет еді	Менің ойымша, революция қажет емес еді

Ойын жоғарыда көрсетілген сабаққа байланысты жасалған. Кейіннен балалар өздері-ақ осындай ойын түрлерін құрастырып, өздері ізденетін дәрежеге жетеді. Мұның өзі оқушыны ізденімпаздыққа, құрастырылған көп ойынның ішінен неғұрлым сапалысын таңдап алатын талғампаздыққа және жолдастарының кемшілігін намысына тимей түзетуге үйретеді. Сұрақтар барлық оқушылардың дәптерлеріне

немесе алдын ала дайындалған парақтарға жазылып, таратылуы қажет. Сұрақ саны оқушылар санына негізделіп, жасалғаны дұрыс. Төменде 25 оқушысы бар сыныпқа арналған кесте. Егер сыныпта 24 оқушы болса, онда 25-болып мұғалімнің өзі ойнауына болады. Ал егер одан да аз болса, онда кестені 20 сұрақтық етіп жасауға да болады.

Енді ойынның тәртібі:

Оқушыларға кестені алдын ала сызғызып қойып, сабақ басталысымен ішіне мұғалім дайындап келген сұрақтарды жазғызуға немесе дайын компьютерден өткізілген кестелерді таратуға болады. Оқушылар сұрақтармен танысқаннан кейін міндетті түрде: “Сұрақтың бәрі түсінікті ме?” — деп сұрау керек. Өйткені ойын барысында түсініксіз жағдайлар тууы мүмкін. Сұрақтың бәрі түсінікті болған жағдайда, ойын басталады. Яғни оқушылар бір-бірінің дәптеріне өзі қай сұраққа жауап бере алады, сол сұрақтың астына өздерінің есімдерін жазады. Әрбір оқушы әр дәптерге бір-ақ рет жазуға құқы бар. Яғни әрбір оқушы қалған 24 дәптерге өзі жауап бере алатын сұрақтың астына өз есімін жазып шығады. Ол мысалы қасындағы Маржанның дәптеріне өзі жақсы білетін 2-сұрақтың астына есімін жазса, Ержанның дәптерінде ол сұрақтың астына басқа біреу атын жазып үлгерсе, ол амалсыз басқа сұрақтың астына атын жазуға мәжбүр болады. Сондықтан оқушы берілген сұрақтың бөріне үйден дайындалуға мәжбүр. Ол үшін егер сұрақтар қиын болса, алдын ала осы сұрақтар маңында тапсырма беріледі. Осылай олар зыр жүгіріп, 25 сұрақтың астына 25 адамның атын тездетіп жазғызуға тырысады. Өйткені кім бұрын кестені оқушылардың толық атымен толтырса, сол — ойынның жүргізушісі болады.

Оқушының атын сол оқушының өзінен басқа ешкімнің жазуына болмайды. Сонда оқушы ойын шартын сақтауға қоса үйренеді. Кесте оқушылар атымен толық толтырылғаннан кейін бірінші болып толтырған оқушы жүргізуші болып алға шығады. Қалғандарына тағы да 1—2 минут беруге болады. Ал толтырып үлгермегендері орындарына отырады.

Енді ойынның екінші кезеңі басталады. Жүргізуші өзінің қолындағы кесте бойынша сұрақты оқып, оның астына жазылған оқушының атын атайды. Аты аталған оқушы тұрып сұраққа жауап береді. Ал қалғандары оның жауабын тындап бағалаумен бірге, әркім өз дәптеріндегі аты аталған адамның атын сызады. Мысалы, бірінші сұрақтың астында Айжан тұрса, барлығы Айжанды сызады.

Мысалы, жүргізушінің дәптерінде оқушылардың аты мына ретпен болуы мүмкін.

1-оқушының дәптерінде

Бірінші дүниежүзілік соғыстың шығу себептері	Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуына себепші болған оқиға	Бөріңді таңғалдыратын бір тарихи оқиға айтып бере аламын	Соғыс қашан және қалай басталды?	XX ғасырдың басындағы Еуропаның жағдайы
Айжан	Марат	Әсел	Сәуле	Ержан

2-оқушының дәптерінде басқа ретпен жазылуы мүмкін

Бірінші дүниежүзілік соғыстың шығу себептері	Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуына себепші болған оқиға	Бөріңді таңғалдыратын бір тарихи оқиға айтып бере аламын	Соғыс қашан және қалай басталды?	XX ғасырдың басындағы Еуропаның жағдайы
Марат	Сәуле	Ержан	Айжан	Әсел

Осылайша сыныптағы балалардың аты жүргізушінің аузынан шығу ретімен сызыла береді. Төменде түсінікті болу үшін сызылу ретін нөмірлеп қойдық.

3-оқушының дәптерінде тіпті басқаша болуы мүмкін

Бірінші дүниежүзілік соғыстың шығу себептері	Бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуына себепші болған оқиға	Бөріңді таңғалдыратын бір тарихи оқиға айтып бере аламын	Соғыс қашан және қалай басталды?	XX ғасырдың басындағы Еуропаның жағдайы
Еділ	Марат 2	Әсел 3	Дәурен	Тұрар
Осы сыныптағы балалардың ең жақсы қасиеттерін атап, соларға арнап бір ән айтып беремін	Ақпан революциясының мақсаты	Ақпан революциясының нәтижесі	1917 ж. әскери қимылдар	Бөріңді күлдіре аламын
Ержан 5	Жазира	Дариға	Айжан 1	Сәуле 4

Аты аталған оқушы кестедегі сұраққа жауап беруі немесе кестедегі тапсырманы орындап, баға алуы қажет. Жауап нақты және қысқаша болуы керек. Ал орындамаған жағдайда, яғни кестеге өз атын ешқандай жауапкершіліксіз жаза салған жағдайда ол оқушы өзінің тиісті бағасын алады. Бұл баға оны жауапкершілікке үйретеді.

Кестедегі тапсырма түгел бағаланады.

Қалған оқушылар дәптеріндегі оқушылар атының сызылуы соңғы кестедегідей не көлденең, не тік, не ұзыннан бір сызықтың бойынан шығуы мүмкін.

Ойын соңына жеткенге дейін бірнеше рет БИНГО болуы мүмкін. Оны жоғарыда айтылғандай ұтыстармен ұйымдас-тыруыңызға болады.

Сабақтың соңында ойын барысына баға беруге және үй тапсырмасына 4–5 минут уақыт қалдырамыз. Тағы да бір айта кететін жағдай, егер оқушының жауабына сіз немесе оқушылар риза болмай, толықтыру қажет болса, оны ойын барысында толықтырып кетуге болады. Толықтырған оқушылар қосымша бағаланады. Танымдық ойын сабағын дайындығы әлсіз сынып оқушыларымен ойын өте көп уақытты алып, аяғына дейін ойнап үлгермеуіміз мүмкін. Сондықтан алғашқы кезде оңай сұрақтар арқылы оқушылардың ойнау қабілетін қалыптастырып алу қажет. Кейіннен әртүрлі сабақтың түріне дағдыланған оқушылар, сабақтың түрін түрлендіруге келгенде, мұғалімге үлкен көмекші бола алатын жағдайға келеді. Мұндай ойындар мектеп бағдарламасының орындалуымен бірге, оқушы бойындағы көптеген таланттарды ашуға және өз ойын қиналмай айта алатын, қазіргі заманға сай азаматтарды тәрбиелеуге көмектеседі. Қазіргі заман әрқайсысымызды білімді, күшті, рухани мәдениетті және өмірдің ағымына жылдам бейімделетін азамат болуымызды талап етеді. Бүгінгі оқушы — Қазақстанның ертеңгі болашағы.

1918—1923 ЖЫЛДАРДАҒЫ ШЕТЕЛДЕР

І нұсқа:

1. 1918—1919 жылдардағы Еуропа картасындағы құнды өзгерістерді суреттендер. Қандай оқиғалар, үдерістер осы өзгерістерге алып келді?

2. Жетіспей тұрған мәліметтерді толықтырыңдар.

а) Кеңес республикалары ... жылы Баварияда, ..., Словакияда орнады.

ә) Версаль келісімінің мәтініне ... Жарғысы енгізілді (халықаралық ұйымның аты);

3. Мына белгілі тұлғалардың кімдер екеніні ажыратып беріңдер.
- а) Ф.Гейдеман.
 - ә) Дж.Неру.
 - б) М.Хорти.
 - в) Б.Кун.
 - г) В.Вильсон.
 - д) М.Кемал—Ататүрік.

II нұсқа:

1. 1917 жылғы Ресейдегі революция мен 1918—1919 жылдардағы Германиядағы революцияларды салыстырыңдар. Оларға ортақ қандай себептер болды?

2. Төмендегі жылдар қай елдегі, қандай оқиғаға байланысты?

- а) 1918 ж., 3 қараша;
- ә) 1919 ж., 28 маусым;
- б) 1922 ж., 30 қазан.

3. Атаулар мен жылдарды сәйкестендіріңдер.

- а) “Спартак” тобының құрылуы;
- ә) “Римге саяхат”;
- б) Азаматтық бағынбау компаниясы;
- в) Тәуелсіз Поляк мемлекетінің құрылуы;
- г) Моңғолиядағы революция.

- 1) Ю.Пилсудский;
- 2) Б.Муссолини;
- 3) Ф.Эберт;
- 4) М.К.Ганди;
- 5) А.Грамши;
- 6) И.Пу;
- 7) Сухэ-Батор;
- 8) К.Либкнехт.

III нұсқа:

1. 1918—1919 жылдардағы Герман революциясындағы социал-демократтар арасындағы негізгі ағымдар мен олардың көшбасшыларын атаңдар. Олардың революциядағы ұстаған бағыттары немен ерекшеленді?

2. Төмендегі терминдер нені білдіреді және қай елдердің тарихымен байланысты?

- а) Веймар Республикасы;
- ә) дуче;

- б) Азаматтық бағынбау компаниясы;
- в) репарациялар.

3. Версаль-Вашингтон жүйесінің негізін қалаған саясаткерлердің астың сызындар.

- а) П. Гинденбург;
- ә) Ж. Клемансо;
- б) В. Вильсон;
- в) Г. Чичерин;
- г) Р. Мақдональд;
- д) Д.Лойд Джордж.
- е) У. Черчилль.

Тақырыпқа байланысты жауаптар

I нұсқа:

1. Ресей және Австро-Венгрия империяларының бөлінуі. Жаңа тәуелсіз мемлекеттердің пайда болуы (Финляндия, Польша, Эстония, Латвия, Чехословакия, Югославия, т.б.). Кейбір аумақтардың қайтарылып берілуі (Эльзас пен Лотарингия — Францияға, Жоғарғы Силезия мен Поморьеңің бір бөлігі — Польшаға). Саар облысы мен Гданьск халықаралық бақылауда. Бірінші дүниежүзілік соғыс. Ресей, Орталық және Оңтүстік-Шығыс Еуропадағы 1917—1919 жылдардағы революциялар мен ұлт-азаттық қозғалыстардың нәтижесі.

- 2. а) 1919 ж. Венгрия;
- ә) Ұлттар Лигасы.
- 3. а) Социал-демократтар оң қанатының өкілі;
- ә) Үндістан Ұлттық Конгресі партиясының басшыларының бірі;
- б) Венгриядағы авторитарлық режимнің басшысы, адмирал;
- в) Венгр коммунисті, Венгр Кеңес Республикасының басшыларының бірі;
- г) АҚШ президенті;
- д) Түрік революциясының көшбасшысы, Түрік Республикасының президенті.

II нұсқа:

1. Жалпы себептері:

а) елдің дамуына қажеттіліктер және оған көлденең тұрған әлеуметтік-экономикалық, саяси қарым-қатынастар (жартылай абсолюттік монархия, саяси құқықтар мен еркіндіктің шектелуі, полициялық режим, помещиктік жер иелену, т.б.).

ә) Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарында халық жағдайының төмендеуі, үкіметке қарсы көңіл-күйдің күшеюі;

б) әлеуметтік-саяси қозғалыс, саяси партиялар мен ұйымдардың жұмысының жандануы;

в) билеуші режимнің дағдарысқа ұшырауы.

Ресейде революциялық жағдайдың тууына империя құрамына енегін халықтардың ұлт-азаттық қозғалысы да әсер етті.

2. а) Германияда революцияның басталуы;

ә) Версаль келісіміне қол қойылуы;

б) Римге саяхат. Италияда билікке фашистердің келуі.

3. а) –8; ә) –2; б) –4; в) –1; г) –7.

III нұсқа:

1. Оңшыл социал-демократтар (Ф.Эберт, Ф.Шейдеман және т.б.) және центристер (К.Каутский және т.б.) Веймар республикасына арнап Конституция қабылданғаннан кейін революцияның аяқталуын жақтады; билікке келгеннен кейін революциялық көңіл күйдегі жұмысшылардың қарсылығын басты; реформалық жолды таңдады.

Солшыл социал-демократтар (Карл Либкнехт, Р.Люксембург және т.б.) революцияны социалистік революцияға ұштастыру арқылы, радикалды әлеуметтік-экономикалық жаңа құруларға өтуге шақырып, Германия коммунистік партиясының негізін қалады.

2. а) Германиядағы 1919 жылғы Конституцияға сәйкес құрылған республика (Веймар);

ә) италиялық фашистердің басшысы Б.Муссолини;

б) британ отаршылдарына қарсы Үндістан халқының күресінің түрі;

в) басқыншылықтан материалдық шығынды талап ету, Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін репарация Германиядан және басқа жеңілген мемлекеттерден, олармен соғысқан елдердің пайдасына өндірілді.

3. ә) ; б) ; д).

1924—1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ШЕТЕЛДЕР

I нұсқа:

1. Түсіндіріңдер: XX ғасырдың 20–30-жылдарында Орталық және Оңтүстік-Шығыс Еуропа елдерінде авторитарлық, тоталитарлық режимдердің орнауына не себеп болды? Германиядағы фашистік режим мен шығысеуропалық авторитарлық режимнің арасында қандай айырмашылықтар бар?

2. Төмендегі түсініктер нені білдіреді және қай елдердің тарихымен байланысты:

а) изоляционизм;

ә) “жай табу” (умиротворения) саясаты;

б) “аншлюс”;

в) “бесінші колонна”;

г) “жаңа бағыт”.

3. Оқиғаларға байланысты саяси қайраткерлерді атаңдар.
- а) Үндістандағы күш көрсетпеу қарсылығы;
 - ә) Қытайдың “кеңес” аудандары деп аталатын аудандарында 1931 жылы республиканың құрылуы;
 - б) Түрік Республикасының құрылуы;
 - в) Үндістан Ұлттық Конгресі партиясының солшыл қанатының құрылуы.
4. Хронологиялық қалыпқа келтіріңдер.
- а) Гитлердің рейхсканцлер болып сайлануы;
 - ә) П.Гинденбургтің Германияның президенті болып сайлануы;
 - б) Лейпциг үдерісі;
 - в) Рейхстагтың өртенуі.

II нұсқа:

1. 30-жылдары соғыс қаупінің негізгі көздері қандай болды? Жеке елдердің, көшбасшыларының соғысқа көзқарастарын ашып көрсетіңдер.
2. Жетіспей тұрған мәліметтерді толықтырыңдар.
- а) 1938 жылы 29-30 қыркүйекте;
 - ә) ... жылы — Жапония Қытайға бас салды;
 - б) 1933 жылы 30 қаңтарда;
 - в) ... шабуыл жасаспау туралы кеңес-герман келісіміне қол қойылды;
 - г) 1936—1939 жылдарда.
3. Төмендегі терминдер нені білдіреді және қай елдердің тарихымен байланысты:
- а) тоталитаризм;
 - ә) Халық майданы;
 - б) “гүлдену”;
 - в) “Нью-Йорк биржасының күйреуі”.
4. Астың сызыңдар.
- а) Англиядағы бірінші лейбористік үкіметтің басшысы (Н.Чемберлен, Г.Поллит, Р.Макдональд, У.Черчилль);
 - ә) Франциядағы бірінші Халық майданы үкіметінің басшысы (Э.Даладье, Л.Блюм, М.Торез);
 - б) Польшадағы “санация” режімінің басшысы (И.Дашиньский, Г.Нарутович, Ю.Пилсудский).

III нұсқа:

1. Ф.Рузвельттің “Жаңа бағытының” мәні мен маңызы неде?
2. Төмендегі есімдер мен жылдарды не байланыстырады:
- а) 1922 қазан, 1933 қаңтар, 1939 наурыз;
 - ә) М.Хорти, Ю.Пилсудский, Ф.Франко;

б) 1939 жыл 23 тамыз, 1939 жыл 17 қыркүйек, 1939 жыл 28 қыркүйек;

в) Ч.Линдберг, В.Чкалов, Г.Байдуков, А.Беляков;

г) Э.Хемингуэй, Э.М.Ремарк, Р.Олдингтон.

3. Төмендегі терминдер, атаулар қай елдің тарихымен байланысты:

а) ұлы депрессия;

ә) интербригадалар;

б) біріккен антижапониялық майдан;

в) судет мәселесі.

4. а) Г.Форд;

ә) Г.Гувер;

б) Ч.С. Чаплин;

в) Б.Ванцетти;

г) Дж.Гершвин.

IV нұсқа:

1. 1918 жылдан 1920 жылдардың басы және 1924—1939 жылдардағы Еуропа елдері тарихының негізгі мазмұны мен айырмашылықтарын атаңдар.

2. Төмендегі сөздер қандай тарихи есімдерге байланысты айтылған:

а) дуче, фюрер;

ә) “Ататүрік”, “Махатма”.

Бұл сөздердің мағынасы қандай? Екі топтың айырмашылықтары неде?

3. Жылдардың соңына оқиғаларды жазыңдар:

а) 1929—1933 жж. —

ә) 1925—1927 жж.—

б) 1939 ж., 1 қыркүйек —

в) 1926 ж., мамыр, Польшада —

Тақырыпқа байланысты жауаптар

I нұсқа:

1. Бұл елдердегі авторитарлық және тоталитарлық режимнің орнауына себеп болғандар:

а) бұл елдердің тарихындағы “күшті” абсолюттік өкімет дәстүрі мен демократиялық, азаматтық қоғамның дамымауы немесе мүлде жоқ болуы;

ә) буржуазияның икемділігінің төмендігі, саяси пісіп жетілмеуі, әлеуметтік реформаларға дайын болмауы, тіректі диктатура жасауы;

б) 1918—1919 жылдардағы революциялар, 1929—1933 жылдардағы дағдарыс, т.б. жағдайлар саяси орнықсыздықты туғызып, күшті өкіметті талап етті;

Германиядағы режим мен Шығыс Еуропа елдеріндегі режимнің айырмашылықтары:

Германияда — фашистік қозғалыс, бейбіт түрде өкімет билігіне келу, бұрынғы саяси жүйенің толық күйреуі, тоталитарлық қоғамның орнығуы.

Шығыс Еуропа елдерінде әлеуметтік-саяси базаның болмауы, өкіметті билік басындағы төңкеріс нәтижесінде тартып алу, режимнің дәстүрлі басқару институттарымен (монархия) қызметтес болуы, бұрынғы саяси жүйе элементтерінің сақталуы.

2. а) Америка континентінен тыс халықаралық қатынастарға араласпау туралы АҚШ-тың сыртқы саяси бағыты;

ә) Ұлыбритания мен Францияның 30-жылдардағы фашистік мемлекеттердің басқыншылығына қатысты саясаты;

б) Австрияның Германияға қосылуы;

в) Испаниядағы азамат соғысы кезінде Мадридтегі республикалық режимнің қарсыластары Мадридті франкистерден қорғау кезінде, термин ішкі жасырын жаулар үшін қолданылған;

г) АҚШ президенті Ф.Рузвельттің жүргізген реформалар бағыты.

3. Үндістан, Қытай, т.б. мемлекеттердің жүргізген реформалары.

а) М.К.Ганди;

ә) Мао Цзэдун;

б) М.Кемал — Ататүрік;

в) Дж.Неру.

II нұсқа:

1. Соғыс қаупі:

а) Бірінші дүниежүзілік соғыстың қорытындысы нәтижесінде туған қайшылықтар (жеңгендер мен жеңілгендер, ұлы және кіші мемлекеттер, аумақтық, отарлық келіспеушіліктер);

ә) 30-жылдардағы фашистік мемлекеттердің Азиядағы, Африкадағы басқыншылық реванштық саясаты;

б) Батыс державалары мен Кеңес мемлекеті арасындағы саяси қарсы тұрушылық, Батыстың КСРО-ны әлсіретуге тырысуы, КСРО-ның керісінше өзінің әскери-саяси жағдайын бекітуге тырысуы.

2. а) Мюнхен конференциясы, Чехословакияның тағдыры туралы төртжақты келісімге қол қойылуды,

ә) 1931 жыл;

б) Гитлердің Германияның рейхканцлері болып сайлануы;

в) 23 тамыз, 1939 жыл;

г) Испаниядағы азамат соғысы.

3. а) 20—30-жылдары кейбір Еуропа елдерінде орнаған антидемократиялық мемлекеттік жүйе — Италияда, Германияда:

ә) антифашистік күштердің 30-жылдарда Еуропада, Латын Америкасында бірігуі;

б) 20-жылдардың екінші жартысындағы АҚШ-тағы экономиканың бірқалыпқа келуі;

в) 1929 жыл — дүниежүзілік саяси дағдарыстың басталуы.

4. а) Р.Макдональд;
ә) Л.Блюм;
б) Ю.Пилсудский.

III нұсқа:

1. Ф.Рузвельт “жаңа бағыты” реформалардың көмегімен 1929—1933 жылдардағы дағдарыстың қиыншылықтарын жойып, революциялық жарылысты болғызбау. Сырқат қоғамды құтқару үшін Рузвельт ірі экономикалық, әлеуметтік және саяси эксперимент жүргізді. Монополистердің қатысуымен индустрияның барлық салаларында “адал бәсеке кодекстері” жасалды. Олар өндіріс көлемін, өнім бағасын, жалақы мөлшерін белгілеп, тауар өткізетін рынокты реттеді.

Жаңа бағыттың маңызы — мемлекет тарапынан кең көлемде экономиканы реттеу, дағдарыстан әлеуметтік ымыра негізінде шығу, АҚШ-та демократиялық жүйені сақтап қалу.

2. а) Италияда, Германияда, Испанияда фашистік күштердің билікке келу жылдары;
ә) 20—30-жылдары Еуропада диктаторлық режімді басқарған әскерилер;

б) кеңес-герман дипломатиялық және әскери-саяси қатынастарының негізгі жыл-деректері;

в) 1930 жылдары алысқа ұшудан рекорд жасаған ұшқыштар;

г) өздерінің еңбектерін Бірінші дүниежүзілік соғыс оқиғаларына арнаған “жоғалған ұрпақ” жазушылары.

3. а) 1929—1933 жылдардағы АҚШ-тағы дағдарыс;

ә) Испаниядағы азамат соғысы кезіндегі республикалық үкімет жағында соғысқан көпұлтты (интернационалдық) бөлімдер;

б) 30-жылдарда Қытайда партиялар мен қозғалыстардың бірігуі;

в) Чехословакияның судеттік немістері туралы мәселе, мұны Гитлер осы ел аумағының бір бөлігін жаулап алу үшін пайдаланды.

4. а) АҚШ-тағы автокөлік құрылысының негізін қалаушы;

ә) АҚШ президенті;

б) ұлы киноактер және режиссер;

в) жалған айыппен өлім жазасына кесілген жұмысшы;

г) атақты композитор.

IV нұсқа:

1. 1918—1920 жылдардың басында Еуропаны қамтыған революция толқыны. Негізгі оқиғалар мен процестер: Ресей, Австро-Венгрия, Германия империяларының күйреуі; жаңа тәуелсіз мемлекеттердің пайда болуы; ұлт-азаттық және әлеуметтік мазмұндары аралас революциялар. 1918—1919 жылдардағы революциялардың үдеуі, социалистік республикалардың орнауы (Бавария, Венгрия, Словакия). 1919 жылдың аяғы 20-жылдың басы — революцияның бәсеңдеуі, реакциялық күштердің өсуі, фашизмнің пайда болуы (Италия 1924—1939 жылдар).

а) 1924—1928 жылдар экономиканың бір қалыпқа келуі, өндірістің жаңа салаларының дамуы, “жаппай өндіріс” және “жаппай қоғам”;

ә) 1929—1933 жылдар — дүниежүзілік экономикалық дағдарыс; тарихи таңдау.

б) реформалар, әлеуметтік ымыра немесе күшті өкімет.

Бірінші таңдаудың мысалы — Ф.Рузвельттің “Жаңа бағыты”, екінші таңдаудың мысалы — Орталық және Оңтүстік-Шығыс Еуропадағы авторитарлық және тотаритарлық режімдердің орнауы. Фашистік мемлекеттердің басқыншылық, реваншистік саясатының етек алуы; әскери қауіптің өсуі.

2. Б.Муссолини, А.Гитлер, М.Кемал, М.К.Ганди;

а) Бірінші топ өкілдері “көсем” титулын иемденушілер, олардың қозғалыстар мен режімдерінің өктемдік мінезін көрсетеді.

ә) Екінші топ өкілдері тарихи тұлғалардың рухани бастауларын, олардың адам жанының көшбасшылары болғандығын “түріктер әкесі”, “ұлы жанды” деген атаулардан көруге болады.

3. а) дүниежүзілік экономикалық дағдарыс;

ә) Қытайдағы революция;

б) Екінші дүниежүзілік соғыстың басталуы;

в) Польшада “санациялық” режімнің орнауы.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	3
----------------	---

I тарау. XX ғасырдың басындағы дүние жүзі

§ 1. Еуропа елдері	6
§ 2. Еуропадан тысқары дүниежүзі. Азия елдері	9
§ 3. XX ғасырдың басындағы халықаралық қатынастардың шиеленісуі	12
§ 4. Бірінші дүниежүзілік соғыс	17
§ 5. Бірінші дүниежүзілік соғыс жылдарындағы саяси-өлеуметтік дағдарыстар	20

II тарау. Соғыстан кейінгі дүниежүзі (1918—1939 жж.)

§ 6. Версаль-Вашингтон жүйесі	25
§ 7. Демократиялық толқындардың жетістіктері мен бөсеңдеуі	29
§ 8. Жаңа мемлекеттердің құрылуы	32
§ 9. КСРО-да тоталитарлық жүйенің қалыптасуы	35
§ 10. 1929—1933 жылдардағы дүниежүзілік экономикалық дағдарыс	39
§ 11. АҚШ: “Жаңа бағыт” саясаты	42
§ 12. 1918—1939 жылдардағы Латын Америкасы елдері	46
§ 13. Ұлыбритания мен Канада соғысаралық кезеңде	48
§ 14. Франция және Испания. Халықтық майдан	50
§ 15. Италия мен Германиядағы фашизм	53
§ 16. Жапония	57
§ 17. Қытай. Монғолия	59
§ 18—19. Оңтүстік-Шығыс Азия елдері. Үндістан	62
§ 20. Иран. Ауғанстан. Түркия	65
§ 21—22. Тропиктік және Оңтүстік Африка елдері. Араб елдері. ...	69

III тарау. Екінші дүниежүзілік соғыс (1939—1945 жж.)

§ 23—24. Әлем Екінші дүниежүзілік соғыс қарсаңында. Екінші дүние жүзілік соғыстың басталуы	73
§ 25. Германияның КСРО-ға шабуылы және Тынық мұхит соғысы .	77
§ 26. Антифашистік коалицияның құрылуы. Германия мен Жапонияның тізе бүгуі	80
§ 27. Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы. Қырым-Потсдам жүйесі. Біріккен Ұлттар Ұйымын құру	83
§ 28. XX ғасырдың бірінші жартысындағы білім мен мәдениеттің дамуы	87
Викторина	91
Аукцион-сабақ	95
Бақылау-қайталау сабағы	98
Бірінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Ресей (қайталау сабағы)	106
1918—1923 жылдардағы шетелдер	110
1924—1939 жылдардағы шетелдер	113

Учебно-методическое издание

**Ашимова Бейбитгуль
Досболатова Улбосын
Аманкулова Шолпан**

ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ

Методическое руководство

Пособие для учителей 10 классов общественно-гуманитарного
направления общеобразовательных школ
(*на казахском языке*)

Второе издание, переработанное

Редакторы *Е. Жақыпов*
Көркемдеуші редакторы *Ж. Болатев*
Техникалық редакторы *А. Садуақасова*
Корректоры *Ж. Баймағамбетова*
Компьютерде теріп, беттеген *А. Ахметханқызы*

Баспаға Қазақстан Республикасы Білім және ғылым
министрлігінің № 0000001 мемлекеттік лицензиясы
2003 жылы 7 шілдеде берілген

ИБ № 2564

Басуға 02.07.10 қол қойылды. Пішімі 84x108^{1/32}. Қағазы
офсеттік. Қаріп түрі “Школьная”. Офсеттік басылым. Шартты баспа
табағы 6,30. Шартты бояулы беттанбасы 6,41. Есептік баспа
табағы 6,19. Таралымы 3 000 дана. Тапсырыс № .

“Мектеп” баспасы, 050009, Алматы қаласы, Абай даңғылы, 143-үй
Факс.: 8(727) 394-37-58, 394-42-30.
Тел.: 8(727) 394-41-76, 394-42-34.
E-mail: mektep@mail.ru
Web-site: www.mektep.kz